

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ**

До захисту допустити:

Зав. кафедри _____

« ___ » _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

за освітнім ступенем «Магістр» на тему:

«СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)»

студента економіко-правового факультету спеціальності «Менеджмент»

освітньої програми «Менеджмент. Управління фінансово-економічною безпекою»

освітнього ступеня «Магістр»

Челбарах Миколи Миколайовича

Науковий керівник:

Омельченко Володимир Якович, д. е. н., професор кафедри менеджменту

Рецензент:

Юренко Оксана Борисівна, в.о. начальника відділу економічного аналізу і тарифів ДП «Маріупольський морський торговельний порт»

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« ___ » _____ 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ	
УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ РЕГІОНУ	10
1.1 Сутність та складові економічної безпеки	10
1.2 Стратегічне управління економічною безпекою регіону	22
1.3 Методика оцінки економічної безпеки підприємств, як чинника регіональної безпеки	30
Висновок до розділу 1	43
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ	
БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ	45
2.1 Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку Донецької області	45
2.2 Дослідження факторів впливу на економічну безпеку регіону загрози і виклики економічній безпеці	59
2.3 Оцінка рівня порівняльних переваг, викликів і ризиків економічній безпеці Донецької області.....	73
Висновок до розділу 2	83
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ..	
3.1 Стратегічні підходи підвищення економічної безпеки Донецької області....	85
3.2 Напрями та стратегія розвитку безпеки підприємств регіону в сучасних умовах господарювання	113
3.3 Прогноз рівня економічної безпеки державного підприємства «Маріупольський морський торговельний порт»	116
Висновок до розділу 3.....	124
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	127
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	132

ВСТУП

Актуальність теми. В складних умовах системної кризи в економіці, енергетиці, реальному секторі, соціальній сфері України актуалізуються питання дослідження регіональних аспектів забезпечення економічної безпеки, як одного з найважливіших національних пріоритетів та передумови стійкого та ефективного розвитку суспільства, регіону та підприємств.

В Україні протягом 2013-2020 рр. внаслідок соціально-економічних подій та воєнно-політичної кризи відбулися значні зміни у соціально-економічному розвитку її регіонів, які мали негативну динаміку і призвели до скорочення обсягів виробництва, скорочення будівництва, призупинення реалізації інвестиційних проектів, звуження внутрішнього ринку, підвищення нестабільності у соціальній сфері та інше. Також, вибір шляху інтеграції країни в європейський простір ставить перед Україною низку вимог щодо удосконалення національної регіональної політики. Отже, формування надійної системи економічної безпеки виступає одним з першочергових завдань взаємодії національних і регіональних інтересів у протидії зовнішнім і внутрішнім деструктивним впливам та підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки. Ці питання потребують перегляду теорій і концепцій економічної безпеки й пошуку пріоритетних шляхів їх вирішення.

Дослідженню теоретичних та практичних засад оцінки рівня економічної безпеки держави, регіонів, підприємств в цілому, зокрема, присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених таких, як М.Кастельс, М.Мескон,

Р.Робертсон, О.Барановський, З.Варналій, Т.Васильціва, О.Власюк, Б.Губський, М.Єрмошенко, Я.Жаліло, І. Мойсеєнко, В.Мунтіян та ін.

Однак, незважаючи на наявність значної кількості напрацювань, слід зауважити, що окремі аспекти удосконалення організаційно-правового механізму забезпечення високого рівня економічної безпеки регіонів та підприємств потребують подальших досліджень. Все це обумовило вибір теми, визначило мету, завдання та архітектуру дослідження.

Мета і завдання роботи. Метою кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо розвитку організаційно-правового механізму забезпечення економічної безпеки регіонів і підприємств.

Для досягнення даної мети було поставлено та вирішено такі завдання:

- розглянуто сутність та складові економічної безпеки регіонів як середовища функціонування підприємств;
- охарактеризовано сутність та детермінанти формування стратегічного управління економічною безпекою регіонів;
- систематизовано методичні підходи до оцінки економічної безпеки підприємств як базової основи економічної безпеки регіонів;
- охарактеризовано діяльність та систему управління підприємством як суб'єкта регіонального ринку;
- проведено діагностику процесів та факторів впливу на економічну безпеку регіонів;
- оцінено рівень забезпечення економічної безпеки підприємств як основи забезпечення регіональної економічної безпеки;
- надано напрями розвитку підприємств регіону в сучасних умовах господарювання;
- обґрунтовано стратегічні підходи підвищення економічної безпеки Донецької області;
- розроблено прогноз рівня економічної безпеки Державного підприємства «Маріупольський морський торговельний порт».

Об'єктом дослідження є розвиток процесів формування організаційно-правового та економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіонів та підприємств.

Предметом дослідження є теоретичні та науково-практичні засади вдосконалення організаційно-правового та економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіонів і підприємств та обґрунтування ефективних шляхів її підвищення.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою кваліфікаційної роботи є положення сучасної економічної теорії, теорії безпеки, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених в області оцінки рівня забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів і підприємств.

У кваліфікаційній роботі використано систему методів, які забезпечують логічну єдність дослідження: методи наукової індукції та дедукції, теоретичного узагальнення (для дослідження сутності та складових економічної безпеки регіону та підприємств); методи системного аналізу та синтезу (при визначенні та обґрунтуванні підходів щодо оцінки рівня економічної безпеки); статистичні методи дослідження та структурно-функціональний аналіз (при дослідженні сучасного стану та закономірностей регіонального розвитку та оцінці рівня забезпечення економічної безпеки підприємств); методика експортних оцінок, методика багатовимірного оцінювання та методи розрахунку інтегральних показників (при формуванні та розрахунку інтегральних оцінок рівня економічної безпеки регіонів); методи економіко-математичного моделювання (для диференціації факторів впливу на економічну безпеку регіонів); системно-функціональний підхід (при визначенні напрямів стратегії підвищення економічної безпеки Донецької області).

Інформаційну базу дослідження офіційні матеріали Державної служби статистики України, Асоціації морських портів України, дані Державного реєстру морських портів України, монографічні дослідження українських та зарубіжних вчених, вітчизняні та зарубіжні наукові та інформаційно-публіцистичні видання, матеріали наукових періодичних видань та матеріали наукових конференцій, Інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад удосконалення механізму забезпечення необхідного рівня економічної безпеки регіону з урахуванням специфіки розвитку Донецької області в сучасних соціально-політичних умовах господарювання.

Конкретні наукові результати, які характеризують новизну проведеного дослідження, полягають у наступному: вдосконалено механізм формування

стратегії підвищення економічної безпеки регіону, який поєднує сукупність методологічних підходів, принципів, форм, методів та інструментів забезпечення регіональної економічної безпеки з урахуванням специфіки розвитку Донецької області в умовах сучасної системної кризи.

Практичне значення отриманих результатів полягає у вдосконаленні науково-практичних положень, висновків та рекомендацій щодо підвищення рівня економічної безпеки Донецької області в сучасних умовах господарювання.

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел зі 54 найменувань. Основний текст роботи викладено на 130 сторінках, містить 21 таблицю та 12 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ РЕГІОНУ

1.1 Сутність та складові економічної безпеки регіону

Держава, що бажає прогресивно розвиватися та бути конкурентоспроможною на ринку тривалий час, прагне досягти стабільного функціонування і максимально можливої ефективності безпеки зумовлюється використання та формування наявного потенціалу в перспективі. Таке становище характеризує поняття економічної безпеки держави, рівень якої забезпечує формування системи управління, яка спроможна передбачити виникнення та уникнення можливих загроз зовнішнього і внутрішнього середовища і ліквідації шкідливих наслідків відповідних негативних чинників.

За сучасних умов успішне функціонування і економічний розвиток держави багато в чому залежить від міри забезпечення їх економічної безпеки. Необхідність постійного дотримання економічної безпеки зумовлюється для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення власної стабільності функціонування і досягнення головних цілей своєї діяльності. [4, с. 7]

Економіка країни є основним індикатором та гарантом якісного життя її населення. Економічна нестабільність, наявність кризових явищ у державі призвели до скорочення обсягів виробництва, призупинення реалізації інвестиційних проектів, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток регіонів і громад і зумовлює необхідність окреслення напрямів змін державної регіональної політики задля забезпечення належного рівня безпеки економічного розвитку регіонів держави.

У зарубіжній та вітчизняній літературі існує багато підходів до тлумачення поняття економічної безпеки, розкрити сутність якого можливо за допомогою таких характеристик:

- незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість;
- здатність національної економіки до постійного оновлення і самовдосконалення;

- спроможність національної економіки гарантовано захищати національні економічні інтереси.

Економічна безпека, на думку авторів монографічного дослідження «Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення» в найбільш загальному вигляді являє собою такий «стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатен задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави»

Близьку за змістом дефініцію поняття «економічна безпека» дає Г. Пастернак-Таранушенко: «економічна безпека – це стан держави, в якому є забезпеченою стабільність її існування, забезпечені найліпші умови для життя її мешканців, функціонування та розвитку самої держави».

Слід наголосити, що в цілому, фахівці виділяють декілька підходів до визначення поняття економічної безпеки. Так, згідно з першим підходом економічна безпека розуміється як стан захищеності життєво важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Так, наприклад, у Концепції економічної безпеки України економічна безпека розглядається як «стан економіки, суспільства та інститутів державної влади, при якому забезпечуються реалізація та гарантований захист національних економічних інтересів, прогресивний соціально-економічний розвиток України, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих внутрішніх і зовнішніх процесів». На думку В. Савіна, економічна безпека – це система захисту життєвих інтересів країни в цілому, окремі регіони, сфери і галузі господарства, юридичні та фізичні особи як суб'єкти господарської діяльності.

Другим поширеним підходом є трактування економічної безпеки щодо її ролі в у запобіганні та усуненні загроз з метою забезпечення стійкості національної економіки. З цього приводу слід вказати на визначення Буркальцева Д.Д., який говорить про економічну безпеку як «Стан національної економіки, що дає змогу зберігати стійкість до зовнішніх, внутрішніх загроз і здатний задовольняти потреби держави, суспільства, сім'ї та особи».

Відповідно до третього підходу категорія «економічна безпека» розкриває здатність економіки забезпечувати потреби та самовідновлюватись і тому цей підхід отримав назву «відтворювальний». Так, академік Л.І. Абалкін розглядає економічну безпеку як «сукупність умов і факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення». [4, с.8- 9]

У Стратегії національної безпеки України, елементами якої є політична, економічна, інформаційна, енергетична, екологічна тощо безпеки, визначено основні загрози національної економічної безпеки, а саме:

- монополія та олігархія;
- ресурсовитратність та низькотехнологічність виробництва;
- відсутність чітко визначених стратегічних цілей, пріоритетних напрямів і завдань соціально-економічного та науково-технічного розвитку України, а також ефективних механізмів концентрації ресурсів для досягнення таких цілей;
- відсутність сформованих внутрішніх ринків збуту і надмірна залежність від зовнішніх;
- безробіття; втрата територій та людського потенціалу тощо.

Серед основних завдань Стратегії сталого розвитку можна виокремити такі:

- забезпечити щорічне зростання валового внутрішнього продукту в середньому на рівні не менше 4% на період 2016–2020 рр., 6% – на період 2021–2025 рр. і 7% – на період 2026–2030 рр.;
- сприяти зміні структури експорту в бік зростання продукції та послуг із високою часткою доданої вартості, зокрема до 2030 р. підвищити в структурі експорту частку продукції високотехнологічних секторів економіки до 15%;
- до 2030 р. забезпечити повну і продуктивну зайнятість та гідну працю для всіх жінок і чоловіків, зокрема молодих людей та інвалідів, і рівну оплату за працю рівної цінності відповідно до показників гідної праці;
- підвищити рівень зайнятості населення до 65% у 2030 р. за рахунок створення нових робочих місць.

На основі розроблених стратегій формується тактика забезпечення фінансово-економічної безпеки - це найбільш гнучка частина системи фінансово-економічної безпеки, яка змінюється залежно від дії внутрішніх і зовнішніх загроз, зміни пріоритетності економічних інтересів тощо. Складність та мінливість економічної та соціальної ситуації вимагає застосування різноманітних тактичних заходів щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

Держава на основі стратегічних і тактичних дій реалізує заходи щодо захисту національних економічних інтересів, зменшення негативного впливу іноземних підприємств на національну економіку, окремі сфери економічної діяльності, окремі підприємства тощо.

Слід наголосити, що забезпечення економічної безпеки не може бути ефективним без активної участі в ньому суб'єктів господарювання (підприємств, установ, організацій тощо), пов'язаних із ними інститутів громадянського суспільства (зокрема політичних партій, профспілок, організацій підприємців та ін.), а також самих громадян. Економічна безпека сфери економічної діяльності виявляється через стійкий стан підприємств, що входять до її складу, та сукупність заходів, які забезпечують ефективне функціонування і розвиток відповідної галузі. Підприємства ж, у свою чергу, повинні здійснювати заходи, спрямовані на виявлення і запобігання потенційних загроз, зокрема за рахунок інвестиційних ризиків, на всіх рівнях управління. [4, с. 36-37]

Суспільно-політичні події в Україні за останні роки призвели до значних змін у соціально-економічному розвитку регіонів і громад, що зумовило необхідність чіткого окреслення напрямів подальших змін державної регіональної політики з метою зміцнення фінансово-економічної безпеки України. Скорочення обсягів виробництва, призупинення реалізації інвестиційних проектів, наростання кризових явищ в економічній сфері і, поряд з тим, започаткування децентралізації влади, законодавче унормування основоположних засад державної регіональної політики, зростання самостійності громад у формуванні перспектив розвитку – ці та інші характерні риси сучасного розвитку України є підставою для ретельного

аналізу і розроблення низки пропозицій щодо використання позитивного потенціалу запроваджуваних змін та забезпечення належного рівня безпеки економічного розвитку регіонів держави.

Неоднорідність території за різними ознаками або дуже великий обсяг території з точки зору певної мети вивчення, або практичної діяльності визначають необхідність її ділення на частини – регіони, які представляють собою певну територіальну одиницю, що відрізняється серед інших такого ж рівня специфічними рисами (географічними, геологічними, економічними, етнографічними тощо) та має певну цілісність, взаємопов'язаність елементів, які її формують.

Термін «регіон» – латинського походження (від кореню «regio»), в перекладі означає країна, край, область. В сучасних наукових джерелах під поняття «регіон» підводяться різноманітні просторові системи дуже різних масштабних порядків – від групи держав до невеликих за площею адміністративно-територіальних одиниць і навіть їх частин. Адже цим терміном сьогодні позначають й територіально-адміністративні одиниці окремих держав, й окремі історико-етнографічні територіальні комплекси, й широкі міждержавні територіальні масиви, які відрізняються певною спільністю своєї історичної долі, своєрідним національно-етнічним складом, культурно-конфесійними чи політичними ознаками. [4, с. 109-110]

В результаті дослідження різноманітних підходів до визначення поняття «регіон», узагальнення та систематизації його ознак, пропонується розуміти це поняття наступним чином: регіон – це територіально-цілісна частина країни, яка відрізняється своєрідністю природного середовища, що зумовлює тип та структуру економіки, яка характеризується своєрідним співвідношенням різних галузей господарства, глибокими та різноманітними зв'язками між ними, закінченим циклом відтворення, спільними рисами історичного розвитку, виробничими навиками, соціально-культурними традиціями населення, функціональними особливостями (спеціалізацією), яка виділена за сукупністю цих ознак в адміністративну одиницю та являє собою підсистему соціально-

економічного комплексу країни. Саме такий підхід в тлумаченні поняття «регіон» репрезентує його як цілісність, суперечливу єдність загального, особливого і одиночного, визначає його місце і роль серед інших регіонів, а також принципові напрямки руху. [4, с.111]

Сутність поняття фінансово-економічної безпеки регіонів, з точки зору різних наукових підходів розглянуто у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення субкатегорії «фінансово-економічна безпека регіонів»

Автор	Сутність визначення	Конкретизація основних положень підходу	Структуризація категорії
1	2	3	4
В.І. Криленко [75]	здатність регіональної економіки функціонувати в режимі розширеного відтворення (як стійкого економічного зростання) і максимально забезпечувати прийнятні умови життя та розвитку особистості для більшості населення; спроможність економіки протистояти дестабілізуючій дії соціально-економічних чинників, і не створювати загрози для інших елементів регіону та зовнішнього середовища.	Здатність регіональної економіки до: – стійкого економічного зростання; забезпечення прийнятних умов життя та розвитку соціуму	Ідентифікує соціальну безпеку як складову економічної, тим самим ототожнюючи її із соціально-економічною безпекою регіону
Н.Д. Найденов, В.В. Криворотов, А.В. Калина [74]	діапазон рівнів економічних і соціальних показників, у межах яких регіон протягом довготривалого періоду стійко розвивається; комплекс заходів, що спрямовані на стійкий, постійний розвиток та вдосконалення економіки регіону, що включає протидію зовнішнім та внутрішнім загрозам (через взаємодію виробничої, соціальної та природної сфери).	Здатність регіональної економіки (через ефективну протидію ризикам) до: – сталого, стійкого розвитку, постійного оновлення та вдосконалення.	Звертають увагу на соціальну безпеку як на субкатегорію, взаємопов'язану із економічною безпекою регіону.
В.Х. Цуканов, О.Л. Резніков [116]	– сукупність умов та факторів, що забезпечують незалежність національної економіки у цілому, її сталість, стійкість та здатність до постійного оновлення і вдосконалення (через взаємодію виробничої, соціальної та природної сфери); сукупність поточного стану, умов і факторів, які характеризують стабільність, стійкість та поступовість розвитку економіки регіону (через взаємодію виробничої, соціальної та інших сфер).	Здатність регіональної економіки (через ефективну протидію ризикам) до: – сталого, стійкого розвитку, постійного оновлення та вдосконалення.	Звертають увагу на соціальну безпеку як на субкатегорію, взаємопов'язану із економічною безпекою регіону.

Продовження таблиці 1.1

Автор	Сутність визначення	Конкретизація основних положень підходу	Структуризація категорії
1	2	3	4
Я. Жаліло [50]	спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення – конкурентоспроможності у світовій системі господарювання.	Сукупність від'ємних властивостей регіональної економіки, з точки зору здатності забезпечити прогресивний розвиток усіх її складових.	Звертають увагу на соціальну безпеку як на складову економічної безпеки регіону.
Б. Чмітова, Е.А. Микульчинова [150]	характеристика складових національного господарського комплексу, з точки зору його здатності до прогресивного розвитку на шляху стійкого зростання добробуту всіх прошарків населення, в умовах соціальної та економічної сталості, ефективної міжнародної співпраці (спрямованої на ефективне вирішення внутрішніх і зовнішніх проблем, що створюють загрози для життєздатності інтересів суспільства).		

На підставі морфологічної оцінки поняття «фінансово-економічна безпека регіону» (табл. 1.1), можна зробити висновок, що це – забезпечення незалежності від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, гарантування безпечного режиму роботи об'єктів управління для створення умов стійкого економічного зростання і умов для повноцінного життя населення. Фінансово-економічна безпека розвитку регіону характеризується раціональним використанням ресурсного, фінансового, виробничого та інноваційного потенціалу; захищеністю від дестабілізуючих чинників; міцністю зв'язків між елементами регіональної економіки; збалансованістю міжрегіональних та зовнішньоекономічних відносин. Регіон при цьому розглядається як умовно замкнена соціо-еколого-економічна система і, водночас, як елемент макросистеми. Основними характеристиками фінансово-економічної безпеки регіону вважаються:

- стійкість до екзогенних та ендогенних загроз;
- здатність регіональної економічної системи до самовідтворення чи саморозвитку;

- відносна фінансово-економічна самодостатність;
- міцність зв'язків між елементами регіональної економіки;
- здатність до використання конкурентних переваг;
- відповідність рівня інвестиційної, інноваційної, фінансової, ресурсної, енергетичної та продовольчої безпеки регіону нормативному рівню;
- збалансованість міжрегіональних і зовнішньоекономічних відносин.

Стійкість до екзогенних та ендогенних загроз розуміється як здатність до протистояння дестабілізуючим чинникам внутрішнього та зовнішнього походження за допомогою необхідних інститутів безпеки, резервів, запасів, правових та організаційно-економічних механізмів захисту інтересів населення і господарюючих суб'єктів, у т.ч. від раптової дії непередбачуваних і важкопрогнозованих загроз.

Здатність регіональної економічної системи до самовідтворення чи саморозвитку передбачає здатність регіону, діючи в напрямі зміцнення фінансово-економічної безпеки країни, забезпечувати відтворювальні процеси, задовольняти потреби населення, дотримуватися концепції сталого розвитку регіональної системи.

Відносна фінансово-економічна самодостатність передбачає, що регіон у межах своєї компетенції має бути самостійним під час вибору стратегії використання ресурсів регіону, розвитку промисловості, сільського господарства, сфери послуг, регіональної інфраструктури, використання нерухомості, розвитку освіти й науки. Регіон як суб'єкт економічної безпеки може започаткувати законодавчі ініціативи у сфері забезпечення економічної безпеки, формувати повноцінну систему фінансово-економічної безпеки регіону.

Міцність зв'язків між елементами регіональної економіки є головним чинником налагодження коопераційних ланцюгів і формування корпоративно-коопераційного каркасу регіональної економіки, зменшення транзакційних витрат і ціни вітчизняної продукції, формування системи партнерства між органами управління регіональною економікою та господарюючими суб'єктами на території регіону.

Здатність до використання конкурентних переваг задля утримання конкурентоспроможності економіки регіону на вітчизняних і світових ринках має забезпечуватися способом реалізації інноваційної парадигми розвитку економіки, формування та ефективного функціонування регіональної інноваційної системи, розвитку науки й освіти за сучасними напрямками науково-технічного прогресу.

Фінансово-економічна безпека регіону має забезпечуватися комплексно за усіма її складниками: інвестиційним, інноваційним, фінансовим, ресурсним, енергетичним і продовольчим. При цьому необхідно попереджувати можливі конфлікти між регіонами з приводу розподілу наявних у країні ресурсів.

Необхідність кооперування регіонів між собою, відкритість економіки та реалізація прав регіонів і господарюючих суб'єктів на зовнішні економічні відносини зумовлює потребу у формуванні збалансованих міжрегіональних та зовнішньоекономічних відносин, у т.ч. у межах транскордонних економічних зв'язків і єврорегіонів.

Таким чином, під фінансово-економічною безпекою регіону розуміється сукупність поточного стану, умов, факторів, що характеризують стабільність і поступальний розвиток економіки регіону, органічно інтегрованої в економіку країни як відносно самостійна структура. На рівні муніципального утворення економічна безпека передбачає підтримання стабільного розвитку провідних підприємств, що попереджає негативний вплив на умови життя місцевого населення.[4, с. 112-115]

Фінансово-економічна безпека розвитку регіонів має забезпечуватися в рамках регіональної політики шляхом зменшення територіальних диспропорцій; удосконалення міжрегіональних та міжбюджетних відносин; узгодження підприємницьких, регіональних та державних інтересів в процесі розміщення виробництва та інвестицій; формування регіональних інноваційних систем, формування кластерів, розвитку транскордонного співробітництва регіонів.

Надійне забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону можливе тільки тоді, коли враховуються інтереси всіх учасників процесу регіонального розвитку

– підприємств, галузей, міст, районів, селищ тощо. Складовими фінансово-економічної безпеки на регіональному рівні є:

- виробнича, яка характеризується наявністю ресурсної бази, умовами, що забезпечують інтеграційні процеси, сформованістю системи відтворення з урахування спеціалізації регіону;
- фінансова, що характеризується стійкістю фінансової та регіональної бюджетної системи, здатністю забезпечити соціально-економічну стабільність і розвиток регіону;
- науково-технічна – характеризується динамікою впровадження результатів НТП у соціально-економічну сферу, рівнем модернізації виробництва, кваліфікацією та чисельністю персоналу, зайнятого в наукових дослідженнях і розробках;
- соціально-демографічна – характеризується рівнем соціальної диференціації суспільства; рівнем бідності; доступністю освіти, культури, медичного обслуговування, житла, послуг зв'язку; галузевою регіональною спеціалізацією; зміною потреби у фахівцях відповідної кваліфікації; рівнем безробіття,.
- громадська – характеризується відсутністю криміналізації суспільства, тіньової економіки, корупції тощо;
- продовольча – характеризується рівнем забезпеченості регіону продовольством, якістю продуктів харчування;
- екологічна – характеризується станом захищеності природних об'єктів, життя й здоров'я людини, її майна та діяльності суб'єктів господарювання від екологічних загроз, де всі складові природного оточення є оптимальними для нормального функціонування і розвитку регіону; рівнем дотримання допустимих норм забруднення довкілля, у витратах на ліквідацію наслідків техногенних катастроф.

Таким чином, метою забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону є захист регіональних економічних та фінансових інтересів.

Об'єктом регіональної фінансово-економічної безпеки є територія регіону, виробнича і соціальна інфраструктури даної території.

Традиційно, внутрішня структура фінансово-економічної безпеки регіону, як правило, відображається через три найважливіші блоки:

1) фінансово-економічна незалежність, яка носить відносний характер через економіко-політичну залежність регіону від центру та взаємопов'язаність різних регіональних економік (за таких умов економічна незалежність регіону свідчить про можливість контролю регіональної влади за регіональними ресурсами; досягнення такого рівня виробництва, ефективності і якості продукції, що забезпечує її конкурентоспроможність та дозволяє на рівних умовах брати участь в міжрегіональній та міжнародній торгівлі, коопераційних зв'язках й обміні науково-технічними досягненнями);

2) стабільність та стійкість регіональної економіки (що припускають захист власності всіх форм; створення надійних гарантій та сприятливих умов для підприємництва; стримування чинників, спроможних дестабілізувати ситуацію, таких як боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення серйозних розривів у розподілі доходів тощо);

3) здатність до саморозвитку і прогресу (створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій, постійна модернізація і розширення виробництва, підвищення професійного рівня працівників тощо).

Структура формування фінансово-економічної безпеки регіонів повинна представляти собою комплекс економічних, фінансових, екологічних, правових, геополітичних та інших умов, які покликані забезпечувати:

➤ захист життєво важливих інтересів країни та її територій щодо ресурсного потенціалу;

➤ передумови для збереження регіональних структур в умовах потенційної кризи та майбутнього розвитку;

➤ конкурентоспроможність регіонів на внутрішніх та світових ринках і стійкість фінансового становища країни;

- створення внутрішнього і зовнішнього захисту від дестабілізуючих впливів;
- забезпечення умов для сталого та нормального відтворення суспільних соціально-економічних процесів. [4, с. 115-118]

На стан фінансово-економічної безпеки регіону впливають багато факторів із різнополярним вектором дії, тобто вони перешкоджають або сприяють забезпеченню безпеки. Отже, необхідність управління регіональною фінансово-економічною безпекою обумовлена потребою недопущення переростання чинників у загрозу безпеки, запобігання кризовим ситуаціям, гарантія стабільного рівня об'єкту безпеки, мінімізації можливих економічних збитків. Державне забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів повинно передбачати:

- класифікацію дестабілізуючих чинників безпеки і контроль над ними;
- ідентифікацію загрози внаслідок втрати контролю над чинником;
- розробку та виконання заходів щодо подолання загроз.

За процесним підходом, управління фінансово-економічною безпекою регіону – безперервна взаємозв'язана послідовність дій (функцій управління), спрямованих на забезпечення економічної безпеки. До основних функцій управління фінансово-економічною безпекою відносяться формування цілей розвитку об'єкту управління та розробку стратегії їх досягнення (програми дій). Слід відрізнити наступні типи стратегій забезпечення фінансово-економічної безпеки, зокрема такі, що спрямовані на: недопущення перетворення чинників дестабілізації в загрозу безпеки; припинення дії вже існуючих загроз; відновлення безпечного стану об'єктів (компенсацію збитків). Перший та другий тип стратегій орієнтовані на попередження загроз і протидію (їм віддається перевага), остання – на компенсацію діями та відповідними механізмами збитків об'єктам економічної безпеки.

Підвищення фінансово-економічної безпеки регіону залежить від міри державної підтримки й розробки державних програм регіонально розвитку, а також від розміщення державних замовлень на поставку продукції для потреб усієї країни. Особливу роль відіграє паритетна участь центру у великих

регіональних інвестиційних проектах з урахуванням різних форм забезпечення пільгами й у створенні сприятливого клімату для розвитку економічного середовища в регіоні. Тому з метою ефективного управління фінансово-економічною безпекою регіонів, кожна держава розробляє регіональну політику. [4, с.119-120]

Стратегічні економічні цілі регіональної політики держави передбачають забезпечення комплексного, збалансованого розвитку регіонів на основі реалізації їх потенціалу, зменшення соціально-економічної диференціації, прискорення ринкового реформування. Все це реалізується через комплекс завдань фінансово-економічної регіональної політики держави:

- зміцнення основ української державності;
- пошук оптимальної моделі державного та територіального устрою;
- забезпечення фінансово-економічної самодостатності областей через узгодження загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів і економічних пріоритетів;
- активна участь регіонів і органів місцевого самоврядування в управлінні державою та самостійне вирішення проблем у межах своєї компетенції.

Мистецтво управління регіональною економікою та забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону полягає у здатності гармонізувати приватні, локальні і державні інтереси, налагодити міцні економічні зв'язки між регіонами держави та створити мотиваційні механізми їх ефективної взаємодії з метою забезпечення цілісності національної економіки. [4, с. 121]

1.2 Стратегічне управління економічною безпекою регіону

Регіональна політика держави передбачає поступове вирівнювання наявних відмінностей між економічними й соціальними рівнями розвитку окремих регіонів з огляду на їх історичні, демографічні, природно-ресурсні та економічні особливості і спрямовується на підтримку внутрішньо регіональної та

міжрегіональної збалансованості соціально-економічного розвитку і суттєве поліпшення екологічного стану регіонів.

Для розробки національної стратегії регіонального розвитку України, об'єктивної оцінки її реалізації потрібна організація всебічного моніторингу та аналізу розвитку економіки та суспільства для визначення системи внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на стан фінансово-економічної безпеки та мають можливість трансформуватись у загрозу безпеці. Завданням системи моніторингу стану фінансово-економічної безпеки є періодичний збір, обробка й аналіз інформації; оцінка та прогнозування соціально-економічної ситуації; передача об'єктивної і достовірної інформації про стан об'єктів безпеки та можливі його відхилення до органів управління. Дані моніторингу є підґрунтям для ефективного реалізації стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки через прийняття відповідних рішень і дій щодо регулювання найважливіших економічних процесів для підтримки стану економіки на безпечному рівні. Функції, завдання моніторингу та інформаційної підтримки органів влади покладено на інформаційно-аналітичні центри при регіональних адміністраціях. Саме завдяки постійному моніторингу стану фінансово-економічної безпеки регіону система управління здатна гнучко реагувати на економічні, соціальні та політичні умови як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, які постійно змінюються.

Управління регіональною економічною безпекою в Україні здійснюють суб'єкти управління соціально-економічним розвитком регіонів. Їх перелік та завдання представлені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Суб'єкти управління фінансово-економічною безпекою регіонів в Україні

Суб'єкти управління фінансово-економічною безпекою	Завдання суб'єктів управління фінансово-економічною безпекою
Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади	З метою запобігання загрозам фінансово-економічній безпеці регіонів України: – визначення основних напрямів внутрішньої політики та створення нормативно-правового поля регіонального розвитку;

	<ul style="list-style-type: none"> – спрямування процесів комплексного соціально-економічного розвитку регіонів; – моделювання інструментів та механізмів регіонального розвитку.
Місцеві органи виконавчої влади	Задіяння інструментів та механізмів регіонального розвитку, визначених державою, на місцевому рівні з метою запобігання загрозам економічній безпеці регіонів України та розв'язання найбільш актуальних проблем економічного і соціального розвитку.
Органи місцевого самоврядування	Задіяння інструментів та механізмів регіонального розвитку на місцевому рівні, ґрунтуючись на місцевій ініціативі й з урахуванням інтересів територіальних громад.

Склад і структура регіональних органів державного управління фінансово-економічною безпекою та місцевого самоврядування в Україні регулюються Конституцією України, Законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації» та іншими нормативно-правовими документами. [4, стор. 122-123]

Стратегія економічної безпеки регіону - це нормативно-правовий та організаційно-методичний документ, що відображає дії суб'єктів управління регіону щодо досягнення стратегічних та тактичних цілей його економічної безпеки. На етапі розроблення стратегії економічної безпеки регіону фактично реалізується аналітико-прогностична функція управління із зазначенням таких параметрів:

- об'єкти та суб'єкти економічної безпеки регіону;
- загрози економічній безпеці в найважливіших сферах життєдіяльності регіону, джерела загроз і канали їх проникнення;
- критерії та параметри стану регіональної економіки, що відповідають вимогам безпечного розвитку регіону;
- критерії та індикатори економічної безпеки регіону;
- потенційний збиток;
- конкретні заходи й механізми регіональної економічної політики, спрямовані на забезпечення економічної безпеки регіону.

Об'єктом забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні є система інтересів території в галузі економіки, які є невід'ємною частиною національних інтересів України. Їх реалізація можлива тільки на основі сталого розвитку економіки регіону та покликана забезпечити її функціонування в рамках розширеного відтворення, створювати умови для досягнення високого рівня та якості життя населення, що гарантують соціальний спокій як в регіоні, так і в країні, сприяє збереженню та ефективному використанню всіх видів ресурсів (трудових, природних, інтелектуальних, інформаційних, фінансових тощо), підвищенню конкурентоспроможності продукції. [28,с.11-12]

Оскільки, рівень розвитку регіональних систем визначає загальнодержавний рівень фінансово-економічної безпеки, то важливим кроком для її реалізації стало прийняття Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», що визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної регіональної політики щодо стимулювання розвитку регіонів та подолання їх депресивності.

На виконання зазначеного Закону Кабінетом Міністрів України прийнято постанову від 06.08.2014 № 385 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року», яка визначає цілі державної регіональної політики з іншими державними політиками, які спрямовані на територіальний розвиток .

Розроблення Стратегії здійснено з урахуванням змін, які відбулися в розвитку регіонів України за останні роки, що характеризуються:

поступовим підвищенням рівня концентрації економічної активності як на загальнодержавному (зосередження основних ресурсів розвитку в м. Києві, де виробляється майже 20% валового внутрішнього продукту країни, акумулюється 50% усіх прямих іноземних інвестицій, збільшується чисельність населення за рахунок міграції з інших регіонів, майже 75% працівників, зайнятих переважно у сфері послуг, мають вищу освіту), так і на регіональному рівні (концентрація економічної діяльності в обласних центрах та прилеглих районах, у більшості яких зосереджується понад 60% обсягів виконаних будівельних робіт, інвестицій

та виробництва);

нерівномірністю розвитку територій, зростанням міжрегіональних соціально-економічних диспропорцій, значною диференціацією розвитку районів та міст, у частині яких (більш як 30%) тривалий час спостерігається одночасне зниження рівня фінансово-економічної активності та зменшення чисельності населення.

На виконання Указу Президента України від 20 вересня 2019 р. № 713 та відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» Міністерством розвитку громад та територій України разом з іншими зацікавленими органами здійснюється підготовка проекту Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, наголошується, що в її основі знаходиться людина, її потреби та можливості для розвитку. [4, с. 124-125]

У формуванні стратегії економічної безпеки регіону з інституційно-управлінських позицій принциповою є безпосередня участь перших осіб виконавчої та законодавчої влади.

Виходячи зі значення та цілей стратегічного розвитку регіону, основними регіональними інтересами в галузі економіки визначені такі.

1) В галузі виробництва, інвестиційної, науково-технічної та інноваційної діяльності регіональні інтереси полягають у формуванні соціально орієнтованого типу ринкової економіки, заснованого на врахуванні інтересів та можливостей розвитку громадського суспільства, цілеспрямованої підтримки тих галузей економіки, які визначають напрями економічного розвитку регіону на основі становлення нового технологічного укладу.

2) У соціальній сфері головним регіональним інтересом є підвищення рівня та якості життя населення як основна умова забезпечення тривалого економічного зростання території. Для цього необхідно вирішити такі завдання:

- відновлення демографічного потенціалу регіону, забезпечення достатньої для економічного зростання кількості трудових ресурсів, поліпшення їх якісних характеристик за рахунок народжуваності, зменшення відтоку трудових ресурсів до Євросоюзу;

- зменшення бідності населення, недопущення наближення до кількісних параметрів порогових значень економічної безпеки в соціальній сфері за часткою населення з доходами, які нижче за прожитковий мінімум (нижче 7%), співвідношення доходів 10% найбільш і 10 % найменш забезпеченого населення (8 разів), безробіття (не більше 3-5% загальної кількості економічно активного населення);

- забезпечення фізичної та економічної доступності продуктів харчування, раціональних норм споживання продовольчих та непродовольчих товарів;

- забезпечення доступності для всіх верств населення соціально прийнятого комплексу послуг освіти, культури, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства та інших галузей життєзабезпечення, а також обов'язкового поєднання етапів проведення реформ щодо децентралізації та в галузях соціальної сфери із заходами стосовно підвищення доходів.

3) У сфері фінансів та грошового обігу регіональні інтереси полягають у забезпеченні достатності бюджетних ресурсів для повноцінного виконання державою своїх функцій, нарощуванні бюджетного потенціалу в умовах його збалансованості та нормалізації фінансів на основі:

- підвищення стійкості бюджетної системи та фінансово-банківського сектору економіки, забезпечення частки витрат на обслуговування державного боргу не більше 20 % від загального обсягу видатків регіонального бюджету;

- створення й розвитку податкової системи, стимулюючої ділову активність, інвестиційну та інноваційну діяльність, а також зайнятість населення;

- забезпечення захисту фінансової системи від сплеску інфляції, здійснення ефективного державного контролю за формуванням внутрішніх цін на продукцію та послуги природних монополій, які враховують потреби відтворення економіки регіону, а також рівень доходів населення;

- забезпечення безперебійності грошового обігу на основі поступового доведення рівня монетизації економіки регіону до 40 % від ВРП;

- підвищення ефективності валютного регулювання та валютного контролю, боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним

шляхом, нелегальним вивезенням капіталу; формування ефективних механізмів контролю за фінансовими потоками у фірмах, природних монополіях та великих підприємствах, що роблять найбільший внесок до бюджету регіону.

4) У сфері зовнішньоекономічної діяльності регіональні інтереси полягають у створенні сприятливих умов для ефективного використання потенціалу зовнішньоекономічних зв'язків регіону для цілей сталого зростання, підвищення рівня життя населення, науково-технічного прогресу та забезпечення фінансової стабільності на основі:

- залучення на вигідних для регіону умовах іноземних інвестицій, насамперед у реальний сектор економіки;
- створення системи державної підтримки експорту, захисту регіональних виробників від недобросовісної конкуренції з боку імпортової продукції, яка не завжди є якісною.

5) В екологічній сфері регіональні інтереси полягають у забезпеченні екологічно безпечного сталого розвитку, відповідності середовища проживання чинним нормативам, удосконаленні управління в галузі природокористування й охорони навколишнього середовища, попередженні техногенних катастроф та мінімізації їх негативних наслідків, вжитті комплексу заходів щодо реабілітації порушених екосистем на основі:

- забезпечення стабільності та підтримки стійкого стану екосистеми регіону як частини екологічної системи країни загалом;
- формування високотехнологічного промислового виробництва, що характеризується мінімальним негативним впливом на навколишнє середовище;
- вдосконалення правових та організаційно-управлінських механізмів в галузі використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища;
- створення механізму фінансування екологічних заходів відповідно до величин збитку.

6) У сфері міжрегіональних відносин регіональні інтереси полягають у формуванні єдиного простору, розвитку інтеграційних економічних процесів

всередині країни. Соціально-економічна політика держави повинна бути спрямована на зниження диференціації, подолання кризових ситуацій на основі:

- формування єдиного економічного та правового простору;
- розвитку міжрегіональної інтеграції, подальшого розмежування повноважень між центром та регіонами
- поєднання методів державного та ринкового регулювання розвитку регіонів.

7) У сфері управління регіональні інтереси пов'язані насамперед зі здатністю виробляти та реалізувати ефективну соціально орієнтовану економічну політику, засновану на контролі за регіональними ресурсами та поглибленням системи соціального партнерства на основі:

- створення законодавчих та економічних передумов зниження криміналізації суспільства, експертизи прийняття рішень з найважливіших питань господарсько-фінансової діяльності;
- створення принципово іншої етики конкуренції господарюючих суб'єктів, утвердження духовно-моральних цінностей у сфері управління, подолання бюрократизації,
- збереження економічного суверенітету щодо основних життєзабезпечувальних систем та ресурсів регіону.

Отже, ослаблення цілісності виробничо-економічного простору України загрожує її безпеці, оскільки знижує рівень розвитку природно-ресурсного потенціалу країни, порушує соціально-економічну та військово-політичну стабільність, підвищує вразливість українського відтворювального циклу від внутрішніх та зовнішніх негативних впливів, різко погіршує суверенну та незалежну зовнішньоекономічну позицію України. В основі ослаблення цілісності українського виробничого простору лежить скорочення господарських зв'язків між регіонами під впливом двох тенденцій, а саме: спаду виробництва та зростання експорту виробничих ресурсів. Щоб зупинити дію цих тенденцій, необхідно повніше враховувати реальні, історично сформовані властивості української економіки, найважливішим з яких є цілісність її виробничо-

економічного простору, породжена взаємозв'язком та взаємним доповненням виробництва всіх українських регіонів в рамках єдиного відтворювального процесу, який поки що слабо інтегрований у світовий ринок.

Формування та розроблення концепції і стратегії економічної безпеки регіону разом зі стратегією економічної безпеки країни повинна вирішити вказані проблеми. [28, с. 12-13].

1.3 Система оцінки економічної безпеки як базової основи економічної безпеки регіону.

Оцінка економічної безпеки є передумовою формування стратегічних та тактичних планів підприємства. Поширеним методом оцінки рівня економічної безпеки підприємств є багатовекторна ресурсно-функціональна модель С. Ільяшенка. На його думку, забезпечення економічної безпеки передбачає ідентифікацію існуючих загроз за кожною складовою та розробку заходів щодо їх усунення.

Виділяються фінансова, інтелектуальна, кадрова, технологічна, правова, екологічна, інформаційна, силова, ринкова, інтерфейсна складові. Цей метод передбачає розробку попереджувальних заходів на основі заздалегідь виділених загроз.

Забезпечення економічної безпеки передбачає виділення, аналіз і оцінку існуючих загроз за кожною з функціональних складових і розробку на їх основі системи протидіють і попереджувальних заходів.

1) Фінансова складова характеризує фінансову забезпеченість підприємства. Про ослаблення фінансової безпеки свідчать: зниження ліквідності; підвищення кредиторської та дебіторської заборгованості; зниження фінансової стійкості і т.п. За дану складову економічної безпеки відповідають фінансові і економічні служби підприємства. Оцінку фінансової безпеки підприємства можна виконати на основі аналізу його фінансової стійкості, ступінь якої визначається виходячи з достатності обігових коштів (власних або позикових) для здійснення виробничо-збутової діяльності.

Оціночними показниками є:

$\pm E_c$ - надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів необхідних для формування запасів і покриття витрат, пов'язаних з господарською діяльністю підприємства;

$\pm E_t$ – надлишок чи недолік власних оборотних коштів, а також середньострокових і довгострокових кредитів і позик;

$\pm E_n$ – надлишок або нестача загальної величини оборотних коштів. Ці показники відповідають показникам забезпеченості запасів і витрат джерелами їх формування. Вони розраховуються за такими формулами:

$$\pm E_c = \pm E_c - Z \quad (1.1)$$

$$\pm E_t = (\pm E_t + K_t) - Z \quad (1.2)$$

$$\pm E_n = (\pm E_c + K_t + K_t) - Z \quad (1.3)$$

де

- Z – сума запасів і витрат;
- E_c - сума власних оборотних коштів підприємства;
- K_t – середньострокові і довгострокові кредити та позики.

В залежності від значень оціночних показників виділяють п'ять областей фінансової стійкості (областей ризику). Їм можна поставити у відповідність п'ять рівнів фінансової безпеки (Таблиця 1.3).

Таблиця 1.3

Рівні фінансової безпеки

Стан	Формула
Абсолютна фінансова стійкість і абсолютна безпека, коли для функціонування підприємству достатньо власних оборотних коштів:	$\pm E_c \geq 0, \pm E_t \geq 0, \pm E_n \geq 0 \quad (2.4)$
Область нормальної фінансової стійкості і нормальний рівень безпеки, коли підприємство практично обходиться власними джерелами формування запасів і покриття витрат:	$\pm E_c \approx 0, \pm E_t \approx 0, \pm E_n \approx 0 \quad (2.5)$

Область нестійкого фінансового стану та нестабільного рівня безпеки, коли підприємству недостатньо власних оборотних засобів, і воно вдається до середньостроковим і довгостроковим позиками і кредитами:	$\pm E_c < 0, \pm E_T \geq 0, \pm E_H \geq 0$ (2.6)
Область критичного фінансового стану та нестабільного рівня безпеки, коли підприємство для фінансування своєї діяльності вдається до короткострокових кредитах (крім середньострокових і довгострокових);	$\pm E_c < 0, \pm E_T < 0, \pm E_H \geq 0$ (2.7)
Область кризового фінансового стану і кризового рівня безпеки, коли підприємство не в змозі забезпечити фінансування своєї діяльності ні власними, ні позиковими засобами, тобто знаходиться на межі банкрутства:	$\pm E_c < 0, \pm E_T < 0, \pm E_H < 0$ (2.8)

1) Ринкова складова відображає ступень відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім, які складаються в ринковому середовищі. Про ослаблення ринкової безпеки свідчать: зменшення частки ринку, займаної підприємством; послаблення конкурентних позицій і здатності протидіяти конкурентному тиску; зниження адаптаційних можливостей підприємства до змін на ринку, відставання від вимог ринку і т.д. За дану складову економічної безпеки підприємства повинна відповідати служба маркетингу. Оцінку рівня ринкової безпеки можна виконати на основі наступного підходу.

Суть підходу полягає в оцінці ступеня відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім генеруються ринковим середовищем. Фактори ринкового середовища та фактори, що визначають внутрішні можливості підприємства, як в методі SWOT- аналізу ділять на дві групи. Для зовнішнього середовища – можливості та загрози для підприємства – сильні і слабкі сторони діяльності.

Вплив кожного з факторів (як зовнішнього так і внутрішнього) на ринкову безпеку підприємства оцінюють за допомогою коефіцієнтів упевненості, які вимірюються за шкалою від -1 до +1. Кожен з факторів розглядається як свідчення про наявності чи відсутності загроз ринкової безпеки підприємства. При цьому можливості і сильні сторони оцінюють від 0 до +1, а загрози і слабкі сторони – від 0 до -1. Значення коефіцієнтів впевненості відображає ступінь впевненості в тому, що вплив вимірюваного їм фактору збільшує (+) або зменшує (-) ступінь ринкової безпеки підприємства. Значення коефіцієнтів упевненості (оцінки) факторів визначають на підставі минулого досвіду діяльності або експертним методом, в якості експертів можуть виступати керівники і провідні фахівці підприємства. Отримані оцінки послідовно комбінують (до отриманої підсумкової оцінки двох факторів додають оцінку наступного фактора і т.д.) за відомими правилами:

$$K_0 = K_1 + K_2 * (1 - K_1) \quad (1.4)$$

Якщо $K_1 > 0$ і $K_2 > 0$;

$$K_0 = - (|K_1| + |K_2| * (1 - |K_1|)) \quad (1.5)$$

Якщо $K_1 < 0$ і $K_2 < 0$;

$$K_0 = \frac{K_1 + K_2}{1 - \min(|K_1|, |K_2|)} \quad (1.6)$$

Якщо K_1 і K_2 мають різні значення інтегральну оцінку всього комплексу факторів порівнюють з таблицею прийняття рішень (Таблиця 1.4) і роблять висновок про рівень ринкової безпеки підприємства. Необхідно відзначити, що при оцінці можуть розглядатися як ті фактори зовнішнього середовища і самого підприємства, які характеризують його потенційні можливості розвитку. Відповідно, оцінка здійснюється реального (дійсного) рівня ринкової безпеки; потенційного, який буде досягнутий, якщо підприємство реалізує розглянутий варіант розвитку.

Таблиця 1.4

Значення інтегральної оцінки	Висновок щодо рівня ринкової безпеки
$K_o \leq -0,8$	Кризовий стан
$-0,8 < K_o \leq -0,6$	Критичний рівень безпеки
$-0,6 < K_o \leq -0,3$	Докритичний рівень
$-0,3 < K_o < 0,3$	Ситуація невизначеності
$0,3 \leq K_o < 0,6$	Нестійкий стан
$0,6 \leq K_o < 0,8$	Нормальний рівень безпеки
$K_o \geq 0,8$	Абсолютна безпека

3) Інтерфейсна складова характеризує надійність взаємодії з економічними контрагентами. Загрозу даної складової економічної безпеки підприємства представляють можливі непередбачені зміни умов взаємодії (аж до розриву відносин) з економічними контрагентами. Відповідальність за дану складову економічної безпеки несе служба маркетингу.

Перерахунок оцінок за порядковою шкалою проводиться за формулою:

$$O_{ji} = \frac{O_i}{O_{\max}} \quad (1.7)$$

де O_{ji} – відносна оцінка j –го контрагента по i -му критерію; O_i – бальна оцінка j –го контрагента по i -му критерію; O_{\max} – максимально можлива оцінка

$$H_j = \sum_{i=1}^n O_{ji} * V_{ji} \quad (1.8)$$

Сукупну оцінку надійності j -го контрагента виконують за формулою (1.8) де V_{ji} – вагомість i -го показника для j -го контрагента. Оцінку надійності взаємодії з

усією сукупністю контрагентів $N_{\text{заг}}$ розраховують на середньоарифметичну N_j (середньозважену, якщо вагомості контрагентів істотно різняться).

В залежності від її значення можна виділити наступні рівні економічної безпеки (Таблиця 1.5).

Таблиця 1.5

Показник	Стан
$N_{\text{заг}} = 1$	Абсолютна безпека
$-0,75 \leq N_{\text{заг}} < 1$	Нормальна безпека
$0,50 \leq N_{\text{заг}} < 0,75$	Нестабільне положення
$0,25 \leq N_{\text{заг}} < 0,25$	Критичний стан
$0,00 \leq N_{\text{заг}} < 0,25$	Кризовий стан

В залежності від специфіки економічного контрагента перелік критеріїв може бути змінений. Оцінка надійності кожного з контрагентів виконується в таблицях аналогічних Таблиці 1.6. Вона характеризує ступінь відповідності аналізованого контрагента кожному з оціночних критеріїв. Оцінки проставляються шляхом проставляння відміток (наприклад, «1») у рядках з назвами критеріїв проти стовпців з оцінками.

Таблиця 1.6

Ситуаційна оцінка економічного контрагента

Критерії	Порядкова шкала				
	точно відповідає	вірогідно відповідає	невизначеність	вірогідно не відповідає	точно не відповідає
Імідж		1			
досвід роботи	1				
фінансовий стан		1			
обов'язковість виконання контр. тенденції розвитку			1		
економічний не відповідає			1		

потенціал					
оцінка в балах	1	3	2	0	0

2) Інтелектуальна складова характеризує інтелектуальний потенціал працівників підприємства. Негативні впливу на дану складову надають: втрата провідних висококваліфікованих працівників, що призводить до ослаблення інтелектуального потенціалу підприємства; зниження питомої ваги інженерно-технічних працівників у загальній кількості працюючих; зниження освітнього рівня працівників і особливо апарату управління.

За дану складову безпеки повинна відповідати кадрова служба. Рівень інтелектуальної складової економічної безпеки може бути визначений наступним чином.

Розраховують значення наступних показників (коефіцієнтів);

плинність працівників високої кваліфікації, розраховується як відношення кількості звільнених працівників до загальної кількості працівників даної кваліфікації;

- питома вага інженерно-технічних працівників – як відношення їх кількості до загальної кількості працівників;

- показник освітнього рівня визначається як відношення кількості осіб, які мають вищу освіту (спеціальну) освіти відповідно до профілю діяльності підприємства до загальної кількості працюючих.

Вказані та інші аналогічні показники (коефіцієнти) порівнюють з показниками інших підприємств або аналізують у динаміці (природно, при цьому враховують економічні показники діяльності аналізованого і порівнюваних підприємств). Спочатку значення всіх показників зводять в інтегральний, використовуючи наступну формулу (відомій у математиці метод відстаней).

$$\Pi = \sum_{i=1}^n (1 - \delta_i) * B_i \quad (1.9)$$

де

n – кількість показників;

B_i – вага і-го показника;

δ_i - відносна оцінка і-го показника

Аналогічні розрахунки виконують для всіх порівнюваних підприємств (періодів часу).

Далі виводять середні значення інтегрального показника ($P_{иср}$) для галузі (ринку) або ж для конкретного підприємства за рід років. При цьому можна задати певний діапазон середніх ($0,7 P_{иср} \leq P_{ср} \leq 1,3 P_{иср}$).

За ступенем відхилення фактичних значень від середнього можна судити про рівень інтелектуальної складової економічної безпеки (Таблиця 1.7)

Таблиця 1.7

Рівні інтелектуальної складової економічної безпеки

Показник	Стан
$P_i < P_{ср}$	Рівень інтелектуальної безпеки вищий за середній
$P_i \geq P_{ср}$	Рівень безпеки нижчий за середній
$0,7 P_{иср} \leq P_{ср} \leq 1,3 P_{иср}$	Середній рівень безпеки

4) Кадрова складова характеризує кадрову забезпеченість підприємства. До основних негативних впливів відносять: відтік кадрів, фізичне старіння кадрів, старіння їх знань та кваліфікації, низька кваліфікація кадрів; поєднання основної діяльності з роботою в інших організаціях, що пов'язано як з низькою віддачею працівника, так і з можливим виходом конфіденційної інформації за межі підприємства.

За дану складову безпеки повинна відповідати кадрова служба.

Розрахунок рівня безпеки для кадрової складової виконують аналогічно викладеному вище з внесенням змін до складу показників. В ряді випадків показники інтелектуальної та кадрової складової економічної безпеки підприємства об'єднують.

6) Технологічна складова характеризує технологічний потенціал і ступінь його захищеності.

До основних негативних впливів відносять:

- дії, спрямовані на підриг технологічного потенціалу підприємства;

- порушення технологічної дисципліни;
- моральне старіння використовуючи технологій.

Протидією повинна займатися технологічна служба (контроль технологічної дисципліни, удосконалення існуючих і розробка нових ефективних технологій тощо). Показники рівня технологічної безпеки можуть бути розраховані аналогічно двом попереднім складовим, однак склад показників буде іншим.

Так, наприклад, слід використовувати показники, які характеризують технологічний потенціал і технологічну безпеку підприємства з урахуванням економічних результатів господарської діяльності:

- рівень прогресивності технологій, розраховується як відношення кількості використовуваних прогресивних сучасних технологій (на рівні кращих серед підприємств, які працюють на конкретному ринку) до загальної їх кількості на підприємстві;

- рівень прогресивності продукції, що розраховується як відношення кількості найменувань вироблених нових прогресивних видів продукції (на рівні кращих зразків серед підприємств, які працюють на конкретному ринку) в загальній їх кількості;

- рівень технологічного потенціалу, що розраховується як частка технічних і технологічних рішень на рівні винаходів у загальній кількості нових рішень, які використовуються у виробничому процесі і т.д.

7) Правова складова. Основними загрозами безпеки є:

- * недостатня правова захищеність інтересів підприємства щодо договірної та іншої ділової документації;

- * порушення юридичних прав підприємства та його працівників;

- * навмисне або ненавмисне розголошення комерційно важливих відомостей; порушення норм патентованого права.

Протидією повинна займатися юридична та патентно-ліцензійна служба (правове забезпечення діяльності підприємства, юридичне опрацювання договірної документації, ведення судових і арбітражних розглядів, правове навчання персоналу, ведення патентного фонду підприємства, цензура

публікацій). Рівень правової безпеки може бути визначений в залежності від співвідношення втрат, понесених підприємством (як реальних, так і у вигляді упущеної вигоди) внаслідок порушення правових норм (наприклад, виплат за позовами через порушення юридичних норм і прав), і в загальному розміру втрат, які відверненні юридичною службою. Для оцінки може бути запропонована наступна шкала Таблица 1.8

Таблица 1.8

Рівні правової складової економічної безпеки

Показник	Стан
немає	Абсолютна правова безпека
від 0 до 25 %	Нормальна правова безпека
25% - 50 %	Нестабільний стан
50% - 75 %	Критичний стан
75% - 100 %	Кризовий стан

8) Екологічна складова. Негативні впливи на економічну безпеку, що відносяться до даної складової:

- * загроза здоров'ю працівників підприємства;
- * втрата прибутку внаслідок високого рівня екологічних штрафів і платежів;
- * зниження конкурентоспроможності підприємства і продукції;
- * підрив іміджу підприємства.

Протидією повинна займатися служба екологічної безпеки. Рівень екологічної безпеки підприємства може бути укрупнено і визначений наступним чином:

* абсолютна екологічна безпека, якщо забруднюючих речовин у викидах (у повітряне, водне середовище і ґрунту), що супроводжують діяльність підприємства немає;

* нормальна екологічна безпека якщо фактична концентрація забруднюючих речовин у викидах знаходиться в межах гранично допустимої концентрації (ГДК);

* нестійкий екологічний стан, якщо фактична концентрація забруднюючих речовин у викидах (по більшості забруднювачів) перевищує ГДК більш ніж у два рази.

9) Інформаційна складова. Рівень цієї складової економічної безпеки визначається часткою неповної, неточної та суперечливої інформації, яка використовується в процесі прийняття управлінських рішень.

Протидією повинна займатися інформаційно-аналітична служба спільно зі службою охорони (аналіз достовірності інформації, захист інформації від несанкціонованого доступу, підтримка зв'язків з діловими партнерами і широкими верствами громадськості).

$$K_u = K_{пл} * K_m * K_{пр} \quad (1.10)$$

В якості показників рівня інформаційної безпеки можуть бути використані наступні коефіцієнти:

* коефіцієнт повноти інформації ($K_{пл}$), що розраховується як відношення обсягу інформації, наявної в розпорядженні особи, що приймає рішення (ОПР), та обсягу інформації необхідної для ухвалення обґрунтованого рішення;

* коефіцієнт точності інформації (K_t), що розраховується як відношення обсягу релевантної інформації до загального обсягу наявної в розпорядженні ОПР інформації;

* коефіцієнт суперечливості інформації ($K_{пр}$), що розраховується як відношення кількості незалежних свідочств на користь ухвалення рішення до загальної кількості незалежних свідчень у сумарному обсязі релевантної інформації.

Обсяг інформації може бути розрахований в сторінках формату А4, кількості символів тексту, Кбайт, Мбайт і т.п. Рівень інформаційної безпеки може бути визначений на основі значень твори трьох вказаних коефіцієнтів (Таблиця 1.9).

Рівні інформаційної складової

Показник	Стан
$K_{и} \geq 0,7$	Рівень безпеки високий
$0,3 \leq K_{и} < 0,7$	Рівень безпеки середній
$K_{и} < 0,3$	Рівень безпеки низький

10) Силова складова. До основних негативних впливів, що характеризують цю складову, відносять:

* фізичні і моральні впливи, спрямовані на конкретних особистостей, в особливості керівництво та провідних фахівців підприємства з метою заподіяти шкоду їх здоров'ю (фізичному і психологічному), а також репутації та матеріального добробуту, що становить загрозу нормальній діяльності підприємства;

* негативні впливи, які заподіюють шкоду майну підприємства, несуть загрозу зниження вартості активів і втрати економічної незалежності (у т.ч. доступ до конфіденційної інформації підприємства, включаючи промислове шпигунство; дезінформація; знищення інформації тощо).

Протидією негативним впливам, що належать до силової складової повинна займатися служба охорони (забезпечення фізичного захисту керівництва підприємства, організація пропускового режиму, охорони будівель, приміщень, ліній зв'язку та обладнання, захист інформації від несанкціонованого доступу, забезпечення режиму секретності документів і матеріалів, забезпечення безпеки в екстремальних умовах, навчання персоналу розпізнавати небезпеку і вживати заходи самозахисту).

Рівень цієї складової економічної безпеки підприємства може бути визначений на основі оцінки ймовірності реалізації зазначених вище загроз. Ця ймовірність може бути розрахована як об'єктивно частота негативних впливів у минулому і поточному періодах діяльності підприємства, або ж суб'єктивно – методом експертних оцінок. При цьому до уваги необхідно брати можливий

збиток внаслідок реалізації загроз. Визначення рівня силової складової економічної безпеки може бути розраховане на підставі Таблиці 1.10.

Таблиця 1.10

Рівні силової складової економічної безпеки.

Рівень безпеки	Умови			
Високий	$P \leq 0,0001$ $P_{т} \approx C_{ср}$	$P \leq 0,001$ $ВД < P_{т} \leq В$	$P \leq 0,0001$ $P_{ч} < P_{ч} \leq ВД$	$P \leq 0,1$ $P_{т} \leq P_{ч}$
Середній	$0,0001 < P \leq 0,001$ $P_{т} \approx C_{ср}$	$0,001 < P \leq 0,01$ $ВД < P_{т} \leq В$	$0,01 < P \leq 0,1$ $P_{ч} < P_{ч} \leq ВД$	$0,1 < P \leq 0,2$ $P_{т} \leq P_{ч}$
Низький	$P > 0,001$ $P_{т} \approx C_{ср}$	$P > 0,01$ $ВД < P_{т} \leq В$	$P > 0,1$ $P_{ч} < P_{ч} \leq ВД$	$P > 0,2$ $P_{т} \leq P_{ч}$

Умовні позначення:

P – імовірність втрат;

$P_{т}$ – величина можливих втрат;

$C_{ср}$ – власні кошти підприємства;

$В$ – виручка від реалізації продукції;

$ВД$ – валовий дохід;

$P_{ч}$ – чистий прибуток.

Слід зазначити, що аналогічним чином можна визначити рівні безпеки по кожній з розглянутих вище складових. Проте на практиці це зробити складно, оскільки для більшості складових економічної безпеки важко оцінити ймовірності та величини можливих втрат.

Рівень економічної безпеки підприємства в цілому (з урахуванням усіх її складових) пропонується визначити в наступній послідовності:

1) Перевести у відносні оцінки показники рівнів кожної із складових економічної безпеки за наступною формулою

$$O_i = \frac{1}{N_i} * n_i \quad (1.11)$$

де

- O_i - відносна оцінка i -ї складової економічної безпеки підприємства;
- N_i - кількість рівнів i -ї складової економічної безпеки
- n_i - номер розрахованого згідно з викладеним вище підходом рівня безпеки i - ї складової рахуючи від самого несприятливого включно.

Оцінка на рівні нижчому за 0,5 свідчить про послаблення економічної безпеки підприємства.

2) Визначити вагомості V_i кожної із складових економічної безпеки. Визначена вагомість кожної функціональної складової дасть можливість виявити інтегральний коефіцієнт рівня економічної безпеки підприємства, що пропонується розрахувати як середньозважену всіх складових. Чим ближче цей коефіцієнт до 1, тим вищий її рівень.

3) Розрахувати інтегральну оцінку економічної безпеки як середньозважену складових. Чим вона буде ближче до одиниці, тим вище рівень економічної безпеки. Оцінка нижче 0,5 свідчить про ослаблення економічної безпеки підприємства. Аналіз окремих складових дозволить уточнити – звідки виходять погрози.

Таким чином, результати аналізу і оцінки рівнів складових економічної безпеки повинні бути покладені в основу розробки комплексу заходів, спрямованих на протидію загрозам і підвищення рівня економічної безпеки підприємства, і відповідно розширення його адаптаційних можливостей до змін умов господарської діяльності, створення умов для стабільного функціонування і розвитку.

Висновки по розділу 1

В результаті дослідження теоретичних та методологічних основ формування економічної безпеки регіону зроблено наступні висновки:

На підставі морфологічної оцінки поняття «фінансово-економічна безпека регіону» зроблено висновок, що це – забезпечення незалежності від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, гарантування безпечного режиму роботи об'єктів управління для створення умов стійкого економічного зростання і умов

для повноцінного життя населення. Фінансово-економічна безпека розвитку регіону характеризується раціональним використанням ресурсного, фінансового, виробничого та інноваційного потенціалу; захищеністю від дестабілізуючих чинників; міцністю зв'язків між елементами регіональної економіки; збалансованістю міжрегіональних та зовнішньоекономічних відносин.

Доведено і підкреслено, що стратегія економічної безпеки регіону - це нормативно-правовий та організаційно-методичний документ, що відображає дії суб'єктів управління регіону щодо досягнення стратегічних та тактичних цілей його економічної безпеки. На етапі розроблення стратегії економічної безпеки регіону фактично реалізується аналітико-прогностична функція управління із зазначенням таких параметрів: об'єкти та суб'єкти економічної безпеки регіону; загрози економічній безпеці в найважливіших сферах життєдіяльності регіону, джерела загроз і канали їх проникнення; критерії та параметри стану регіональної економіки, що відповідають вимогам безпечного розвитку регіону; критерії та індикатори економічної безпеки регіону; потенційний збиток; конкретні заходи й механізми регіональної економічної політики, спрямовані на забезпечення економічної безпеки регіону.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

2.1 Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку Донецької області: загрози і виклики економічній безпеці.

Донецька область розташована у південно-східній частині України. Регіон межує з Луганською, Харківською, Дніпропетровською та Запорізькою областями. На сході його кордони частково співпадають з державними кордонами України вздовж Ростовської області Російської Федерації. На півдні область омивається водами Азовського моря. Протяжність території Донеччини з півночі на південь складає 240 км, із заходу на схід – 170 км.

В адміністративно-територіальному устрої Донецької області налічуються 18 районів та 28 міст обласного значення, які об'єднують 1298 населених пунктів (з них 14% - міські поселення, 86% - сільські населені пункти).

З травня 2014 року на території області триває збройний конфлікт. Наслідком цього стала окупація частини території регіону, на яку, за оціночними даними, припадає 33% площі, 54% населення, 60% виробничого потенціалу, а також 34% населених пунктів, включаючи 13 міст обласного значення та 5 повних районів. Всього на сьогодні не підконтрольними українській владі залишаються 446 населених пунктів, включаючи обласний центр Донецької області – м. Донецьк. У зв'язку з цим, адміністративні органи регіональної влади тимчасово переміщені до м. Краматорськ та частково – до м. Маріуполь.

До початку бойових дій Донеччина стало забезпечувала майже восьму частину валового внутрішнього продукту країни. Протягом 2004-2013 років питома вага Донецької області у ВВП України в середньому складала близько 12 відсотків. Проте саме у цей час спостерігалась тенденція до зниження цього показника (з 13,2% у 2004 році до 10,8% у 2013 році), що було спричинено, в першу чергу, застарілою структурою виробництва та надвисокою експортоорієнтованістю регіональної економіки.

З початком збройного конфлікту у 2014 році в області була втрачена істотна частина економічного потенціалу, зруйновані важливі виробничо-збутові ланцюги.

Це призвело до різкого економічного падіння та послаблення позицій регіону в національній економіці. [рис.2.1]

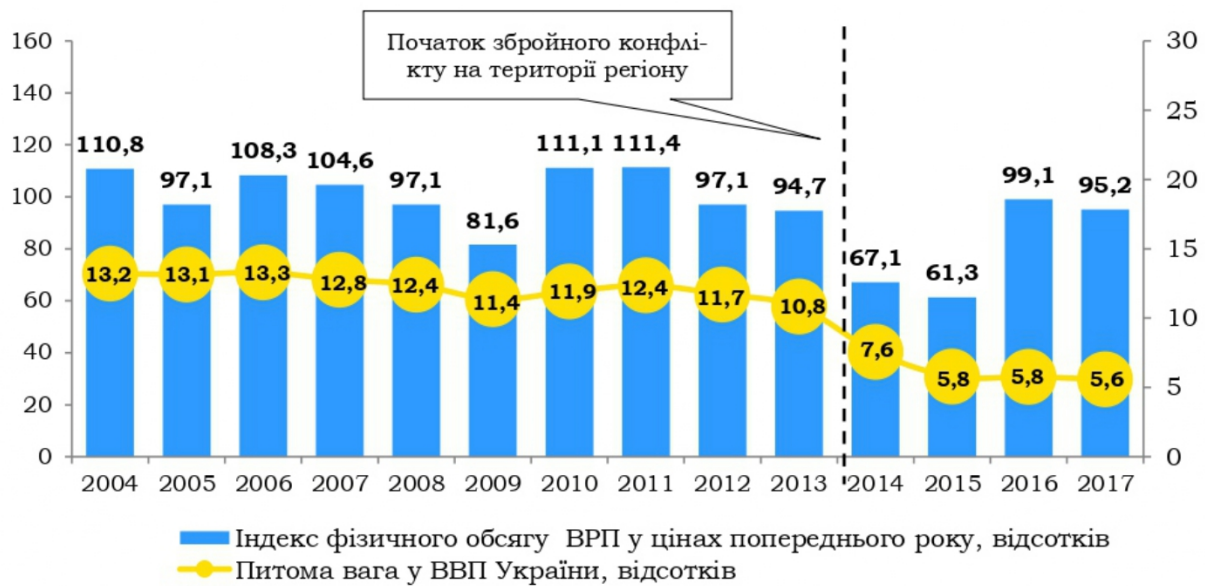
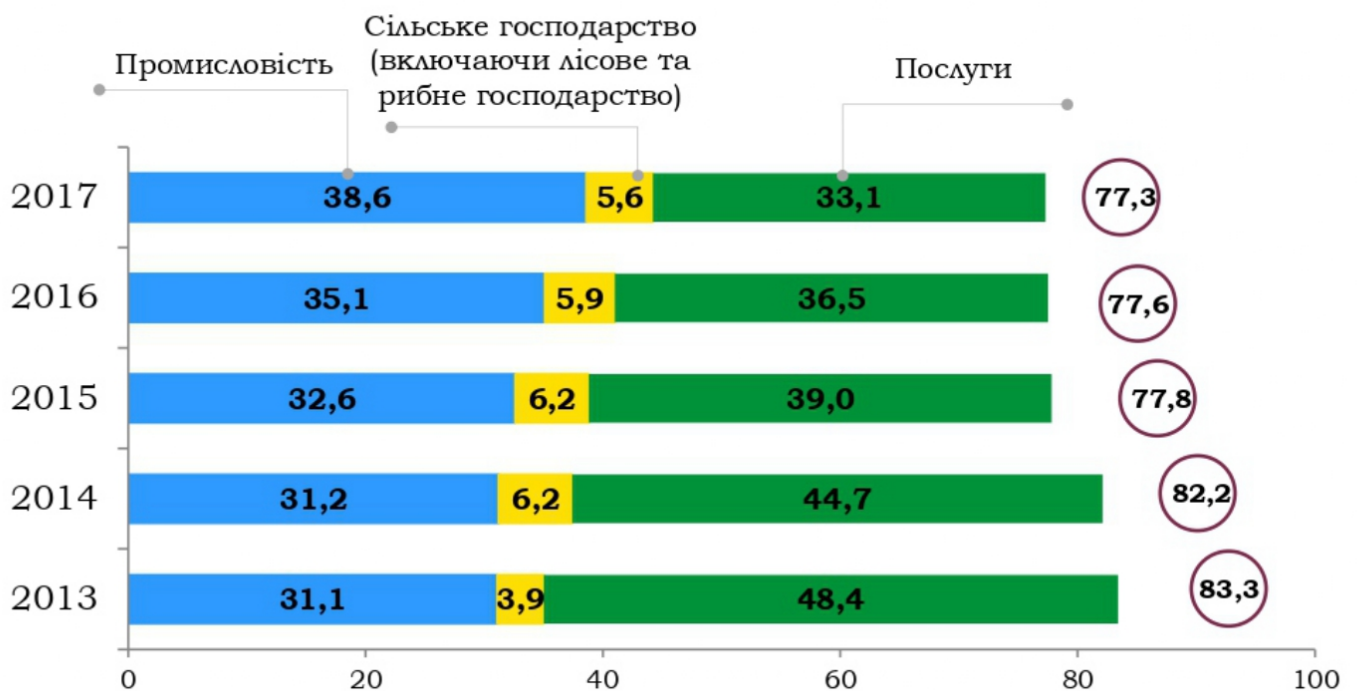

Рис. 2.1 Динаміка показників валового регіонального продукту Донецької області

Обсяг валового регіонального продукту Донецької області у 2018 році зменшився порівняно з 2013 роком майже у 2,6 раза: кумулятивний індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту (у цінах попереднього року) відносно рівня 2013 року склав 39,2%. Не зважаючи на несприятливі умови розвитку, за підсумками 2017 року Донецька область забезпечила 5,6% валового внутрішнього продукту України (4 місце серед інших регіонів) та 5,1% валової доданої вартості (6-7 місце), створеної в країні. Структура регіональної економіки Донецької області характеризується високим рівнем індустріалізації, який продовжує зростати: у 2017 році питома вага валової доданої вартості (далі – ВДВ), створеної у промисловості, склала майже 39% ВРП (у 2013 році – 31%

ВРП). За рівнем індустріалізації ВРП Донецька область посідає друге місце після Полтавської області, питома вага ВДВ у промисловості якої складає майже 45% ВРП (в середньому по Україні – 21% ВВП). Зростання частки енерго- та ресурсоемного промислового виробництва в економіці області спричиняє негативні тенденції скорочення питомої ваги ВДВ у загальному обсязі ВРП. За підсумками 2017 року цей показник був найнижчим серед інших регіонів країни

Рис. 2.2 Структура економіки Донецької області за питомою вагою валової доданої вартості у валовому регіональному продукті у 2013-2017 роках, відсотках

○ Питома вага ВДВ у валовому регіональному продукті, відсотків

Таким чином, динаміка ключових показників системи національних рахунків в області свідчить про наявність істотних структурних деформацій регіональної економіки, які накопичувалися протягом останніх двох десятиріч та загострилися на фоні військового конфлікту, втрати значної частини економічного потенціалу, порушення важливих господарських зв'язків.

Промисловість Донецької області є основою регіональної економіки та однією з провідних галузей національного господарства. Ця галузь виробляє значну частину валового регіонального продукту, забезпечує суттєві надходження

від експорту продукції, гарантує робочі місця для сотень тисяч жителів регіону, а також залишається основним джерелом наповнення бюджетів усіх рівнів за рахунок податкових надходжень. [табл. 2.1]

Таблиця 2.1

Місце промисловості в економіці Донецької області

53%	зайнятого населення	2017 рік:	182 тис.осіб
64%	реалізованої продукції	2017 рік:	265,7 млрд.грн.
99%	експорту товарів	2018 рік:	4,8 млрд. дол. США
59 %	надходжень податків і зборів	2018 рік:	17,6 млрд. грн.

За попередніми даними, протягом 2018 року у Донецькій області (без урахування частини тимчасово окупованої території) функціонували 1,4 тис. промислових підприємств, або 3,1% від загальної кількості промислових підприємств України.

Часткова окупація території регіону призвела до втрати істотної частини його промислового потенціалу: у 2014 році порівняно з попереднім роком кількість промислових підприємств, підконтрольних українській владі, скоротилась майже у 2,4 раза.

Тенденція скорочення кількості промислових підприємств зберігається і протягом 2015-2018 років: у 2018 році загальна кількість промислових підприємств Донецької області скоротилась порівняно з 2014 роком майже на 14%.

Характерною рисою промисловості Донецької області є істотна залежність цієї галузі від діяльності великого бізнесу.

У промисловості регіону зосереджено 22 великих підприємства, або 81% загальної кількості великих підприємств, що функціонують в регіоні [Рис. 2.3].

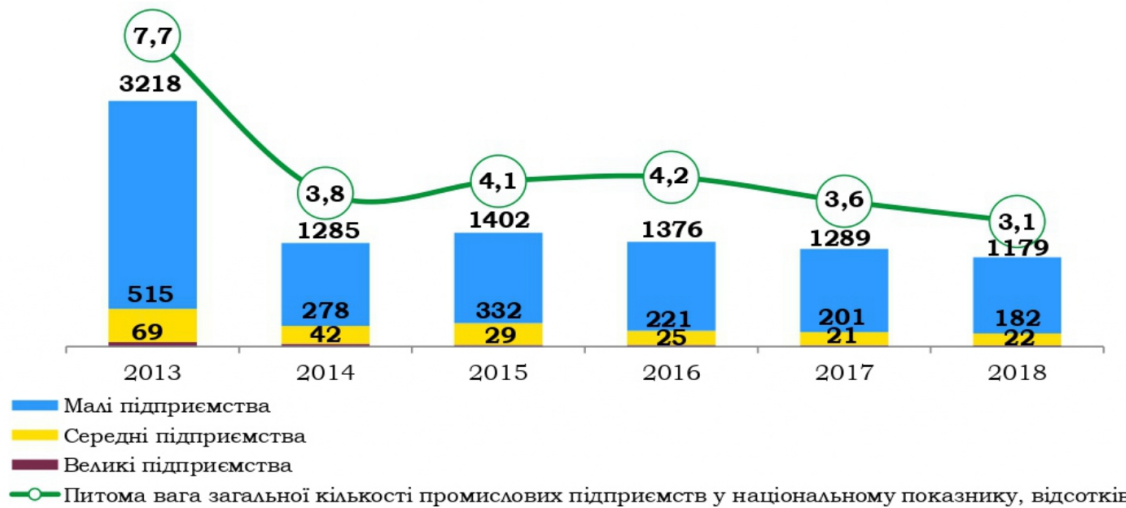

Рис. 2.3 Динаміка кількості промислових підприємств Донецької області

протягом 2013-2018 років, одиниць

Саме на великі підприємства припадає майже 85% реалізованої промислової продукції, 52% зайнятих у промисловості працівників, а також 63% витрат на оплату праці робітників у цій галузі. Результати діяльності великих промислових підприємств переважним чином обумовлюють результати функціонування галузі в цілому. [табл. 2.2]

Таблиця 2.2

Динаміка фінансових результатів до оподаткування (сальдо) промислових підприємств Донецької області протягом 2013-2018 років

(млрд.грн.)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
В цілому по промисловості, у т.ч:	-7,1	- 22,7	- 39,7	- 6,9	- 19,6	2,7
Великі підприємства	- 6,3	- 16,8	- 27,5	- 2,0	- 13,8	4,9
Середні підприємства	- 0,7	- 5,3	- 11,5	- 4,7	- 5,3	- 0,8
Малі підприємства	- 0,1	- 0,6	- 0,7	- 0,2	- 0,5	- 1,4

Враховуючи складні умови розвитку, а також істотні структурні проблеми всередині самої галузі, промислові підприємства протягом 2013-2017 років демонстрували від'ємний фінансовий результат до оподаткування: сумарні збитки промислових підприємств протягом зазначеного періоду склали майже 96 млрд грн., з яких близько 74% склали збитки великих підприємств. У 2018 році великі підприємства вперше за останні п'ять років отримали прибуток у сумі майже 4,9 млрд грн. Завдяки цьому, незважаючи на збитковість малого та середнього бізнесу, в цілому по промисловості також був отриманий прибуток у сумі 2,7 млрд грн. Промислова спеціалізація регіону спирається на багату мінерально-сировинну базу, наявну господарську інфраструктуру та істотним чином обумовлена високим рівнем урбанізації. При цьому, в структурі промислового комплексу переважає виробництво проміжних продуктів з низьким ступенем переробки сировини – видобувна промисловість, металургія, виробництво коксу та енергетичний сектор, на які у 2018 році припадало понад 87% реалізованої промислової продукції. [рис.2.4]

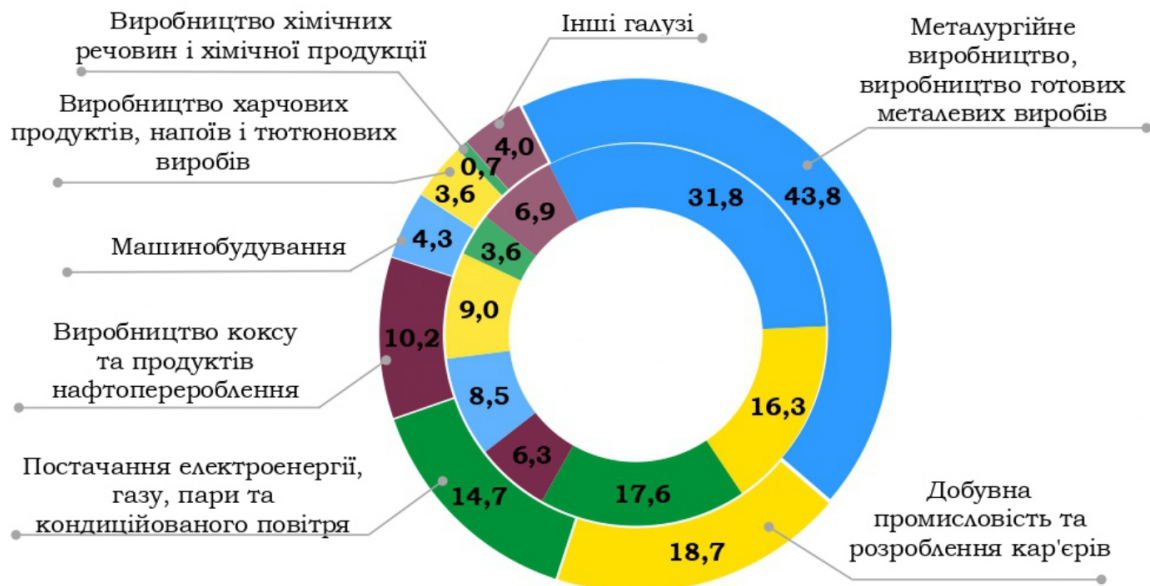

Рис. 2.4 Структура промисловості Донецької області за обсягом реалізованої промислової продукції у 2013 (внутрішнє кільце) та 2018 (зовнішнє кільце) роках

Протягом 2013-2018 років структура промисловості Донецької області характеризувалася перерозподілом питомої ваги ключових галузей спеціалізації. Так, найбільше зростання демонструють металургія (на 12 відсоткових пунктів), виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення (на 3,9 відсоткових пункта), добувна промисловість та розроблення кар'єрів (на 2,4 відсоткових пункта). Найбільше скорочення спостерігається у харчовій промисловості (на 5,4 відсоткових пункта), машинобудуванні (на 4,2 відсоткових пункта), енергетичному секторі (на 2,9 відсоткових пункта), хімічній промисловості (на 2,9 відсоткових пункта). Зазначена динаміка свідчить про поглиблення структурних проблем розвитку промисловості регіону, оскільки продовжує зростати питома вага галузей, які характеризуються відносно низьким рівнем валової доданої вартості у випуску продукції. З одного боку, це спричинено втратою частини виробничого потенціалу, який на теперішній час перебуває на тимчасово окупованій території області. З іншого боку, ситуація погіршується значною зношеністю основних засобів промислових підприємств (зокрема, у гірничо-металургійному комплексі цей показник досягає 80%). Незважаючи на несприятливі тенденції, які спостерігаються у промисловому секторі, за обсягом реалізованої промислової продукції область стало посідає друге місце серед інших регіонів України (після Дніпропетровської області). [рис.2.5]

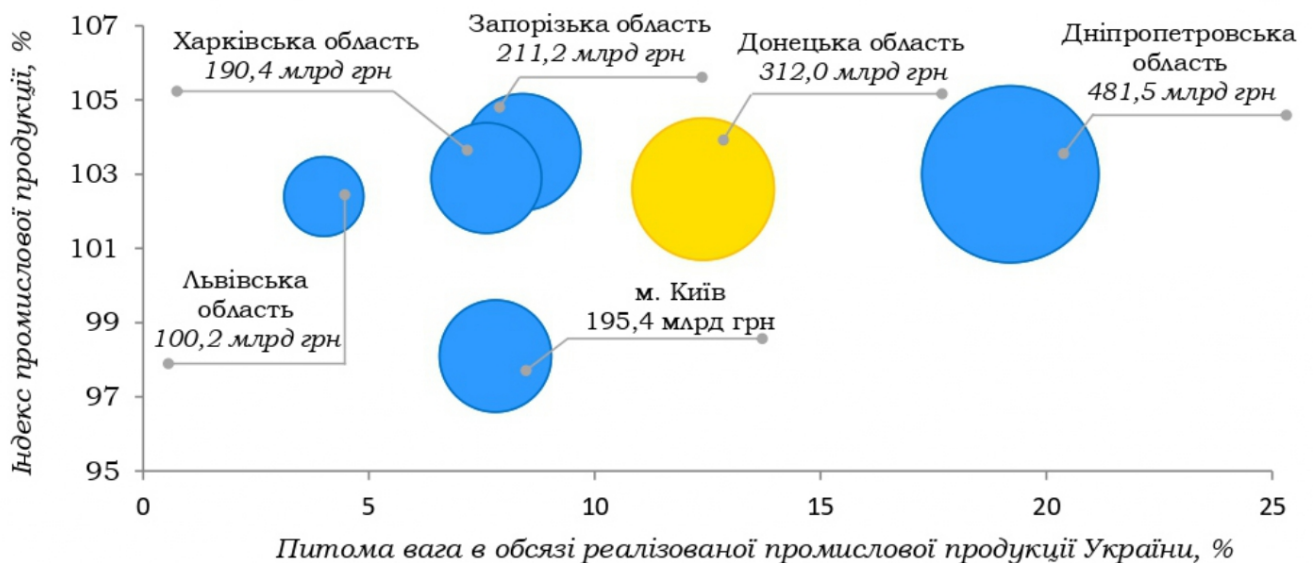

Рис.2.5 Донецька область у порівнянні з окремими регіонами України за обсягом реалізованої промислової продукції у 2018 році

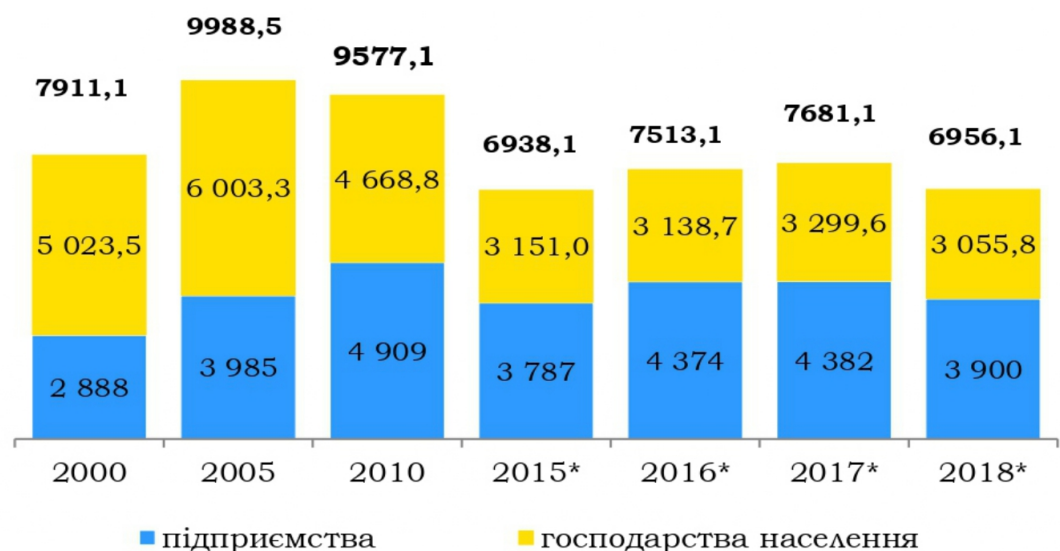
За підсумками 2018 року Донецька область забезпечила 12,4% загальнодержавного обсягу реалізованої промислової продукції порівняно з 16,3% у 2013 році (Дніпропетровська область – 19,2% порівняно з 16,1% у 2013 році). Зменшення частки регіону в загальнонаціональному обсягу реалізації промислової продукції відбувається, з одного боку, в результаті несприятливої динаміки промислового виробництва в області, а з іншого – внаслідок порівняно кращих результатів діяльності промислового сектору в інших індустріальних регіонах України.

Протягом 2013-2018 років промисловість Донеччини демонструвала практично щорічне падіння промислового виробництва (найбільші темпи скорочення спостерігалися у 2014 та 2015 роках – індекси промислового виробництва у зазначені роки становив 68,5% та 65,4% відповідно). Незважаючи на поступове уповільнення темпів падіння та досягнення помірною приросту у 2016 та 2018 рока, протягом 2013-2018 років промислове виробництво Донецької області скоротилось більше ніж у 2 рази (на 59%). Істотне скорочення промислового виробництва відбулося за усіма видами діяльності. При цьому, найменше загальне падіння у 2013-2018 роках продемонстрували виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення (на 47,3%), галузі енергетики (на 49,3%) та металургії (на 51,4%), найбільше падіння – виготовлення виробів з деревини, паперу, поліграфічна діяльність (на 91,0%), текстильна галузь (на 86,4%), виробництво хімічних речовин і хімічної продукції (на 77,0%), виробництво харчових продуктів та напоїв (на 76,7%). Враховуючи традиційно сильні позиції в промисловому комплексі країни, навіть в умовах втрати істотної частини власного промислового потенціалу Донецька область забезпечує суттєву частку загальнонаціонального виробництва окремих видів продукції у добувній промисловості, металургійному виробництві, важкому машинобудуванні та енергетичному секторі.

Таким чином, Донецька область має потужний промисловий комплекс з ланцюжками «сировина-виробництво-збут» у металургійному комплексі, а також лідерськими позиціями за окремими напрямками виробництва промислової

продукції. При цьому, однією з ключових структурних проблем промисловості регіону залишається переважна спеціалізація промислового комплексу на виробництві проміжних продуктів з низьким ступенем переробки сировини, частка яких протягом 2013- 2018 років продовжує зростати.

Незважаючи на індустріальноорієнтовану структуру економіки Донецької області, аграрний сектор – істотний її сегмент, значення якого постійно зростає. Протягом 2012-2017 років частка сільського господарства у валовій доданій вартості Донеччини зросла майже вдвічі і за підсумками 2017 року склала 7,2%. З одного боку, ця тенденція обумовлена зростанням обсягів продукції сільського господарства (протягом 2015-2017 років на території, підконтрольній українській владі, цей показник у порівняних цінах 2010 року виріс на 743,0 млн грн, або майже на 11%). З іншого боку, зростання аграрного сектору відбувається на фоні скорочення та / або уповільненого зростання традиційних для економіки Донеччини видів промислового виробництва. У 2018 році через несприятливі кліматичні умови обсяг виробництва продукції сільського господарства скоротився на 9,4% до попереднього року і у порівняних цінах 2010 року склав майже 7 млрд грн, або 2,6% від продукції сільського господарства України. [рис.2.6]

* без урахування частини території області, невідконтрольної українській владі

Рис. 2.6 Динаміка продукції сільського господарства Донецької області за категоріями господарств у постійних цінах 2010 року, млн. грн.

У структурі сільськогосподарської продукції області традиційно переважає продукція рослинництва: протягом 2010- 2017 років її частка зросла з 60,7% до 65,2%. Одночасно частка тваринництва залишається однією з найвищих в Україні – 34,8% продукції сільського господарства, виробленої в області у 2018 році (в середньому по Україні – 26,3%). За цим показником Донеччина поступається тільки Закарпатській (частка продукції тваринництва у 2018 році – 48,9%), Івано-Франківській (46,9%), Волинській (37,9%), Львівській (36,4%), Черкаській (35,9%) та Київській (35,5%). Важливим чинником, який сприяє розвитку рослинництва в регіоні, є більш високий рівень рентабельності виробництва порівняно з галузями тваринництва. Так, середній рівень рентабельності виробництва соняшника на підприємствах Донецької області у 2000-2018 роках склав 48%, виробництва зернових і зернобобових культур – 23%. Одночасно усі напрями виробництва тваринної продукції в регіоні характеризувалися збитковістю: у сфері вирощування м'яса великої рогатої худоби середній рівень збитковості склав 35%, вирощування свиней – 3%, вирощування птиці – 31%. [Рис. 2.7]

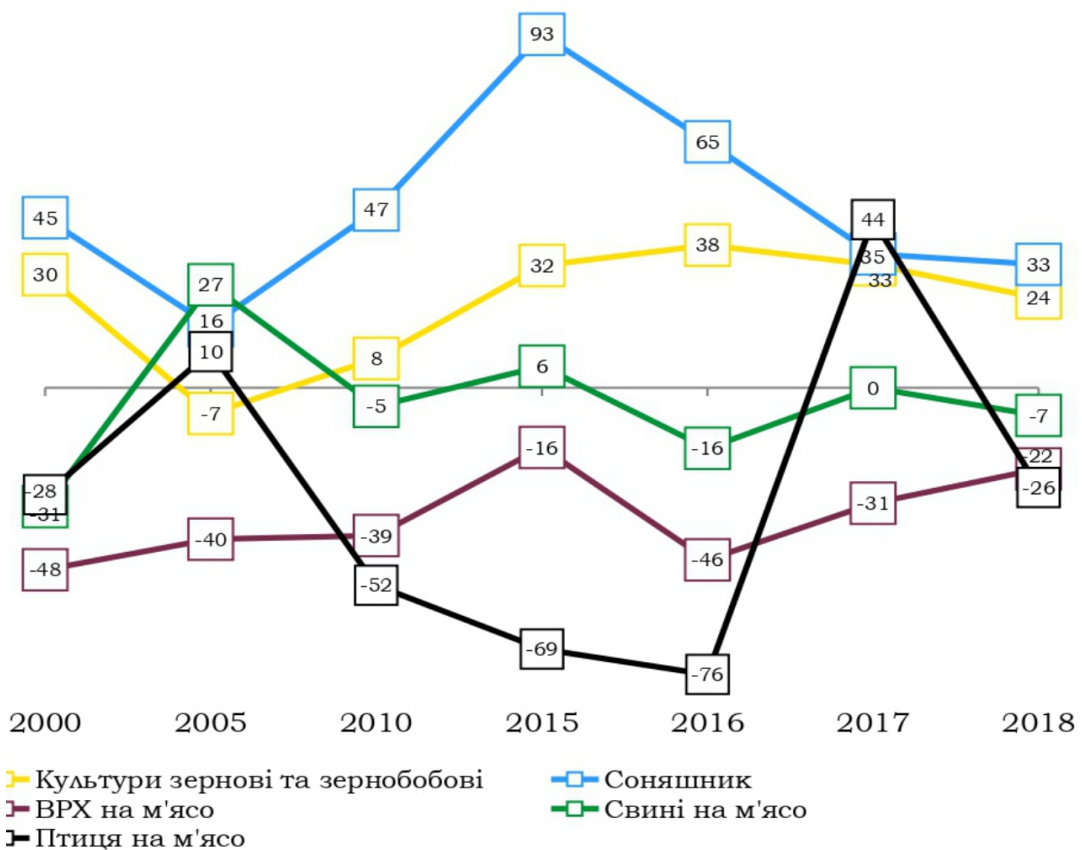

Рис. 2.7 Рівень рентабельності виробництва основних видів продукції сільського господарства на підприємствах Донецької області, %

Таким чином, агропромисловий комплекс Донеччини спеціалізується на виробництві зернових та зернобобових культур, соняшника, вирощуванні свиней та птиці і розвивається під впливом наступних факторів: розташування регіону в зоні ризикованого землеробства та істотна залежність виробництва продукції рослинництва від погодних умов; зменшення частки земель, засіяних кормовими культурами і зростання частки площ, засіяних технічними культурами, у тому числі соняшником, що негативно впливає на якість ґрунтів; скорочення поголів'я великої рогатої худоби (у тому числі корів) через низьку рентабельність м'ясної та молочної продукції.

Донецька область залишається потужним суб'єктом зовнішньоекономічних відносин. Так, за часткою у загальнодержавному експорті товарів у 2018 році регіон з питомою вагою у 10,2% посів 3 місце після м. Київ (21,6%) та Дніпропетровської області (16,3%). За часткою у загальнодержавному імпорті товарів область з питомою вагою у 3,9% посіла 5 місце після м. Київ (41,2%), Дніпропетровської (9,2%), Київської (6,4%) та Львівської (4,7%) областей. [рис.2.8]

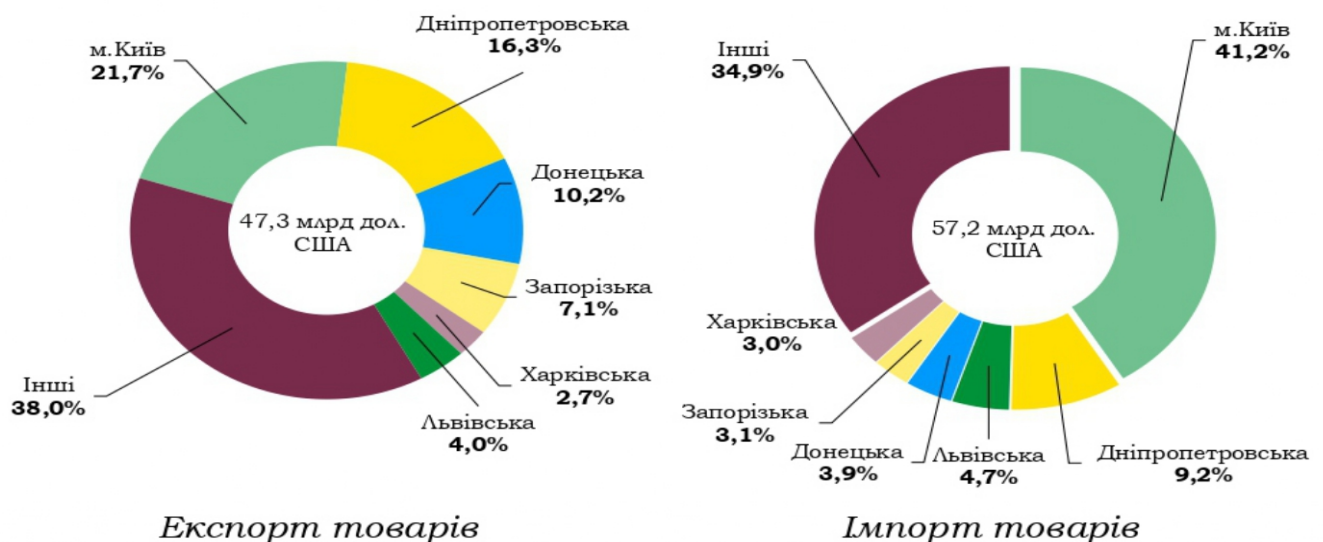
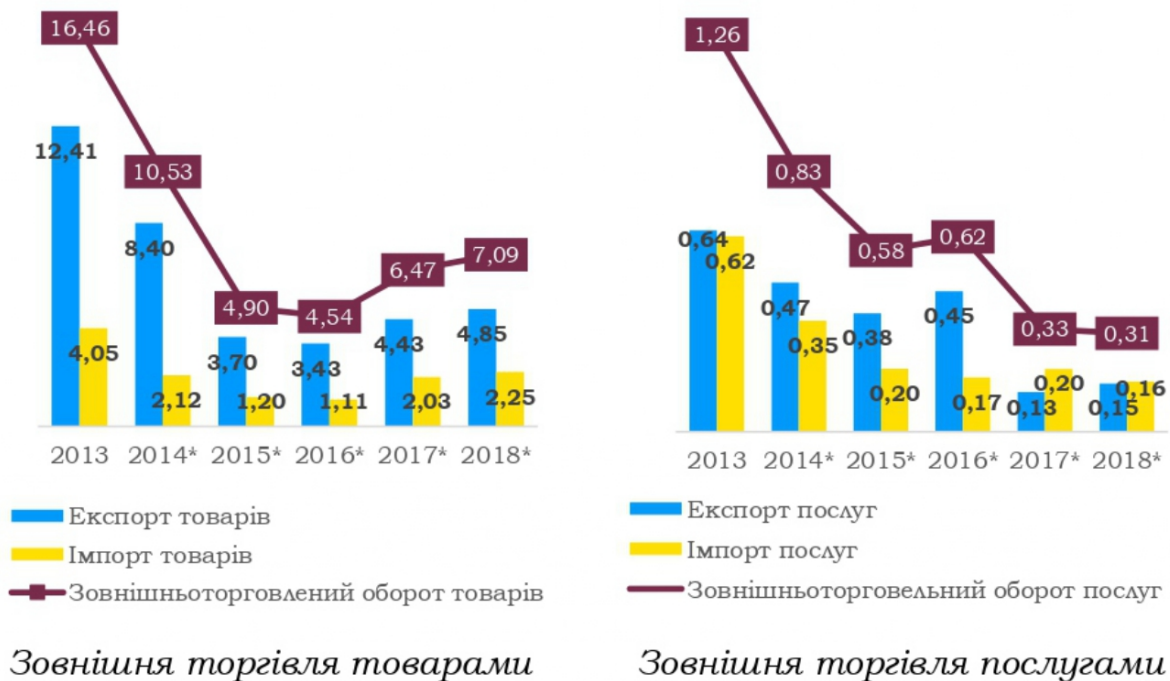

Рис. 2.8 Структура загального експорту та імпорту товарів України у 2018 році в розрізі окремих регіонів

Джерело: дані Державної служби статистики України.

Починаючи з 2013 року, через початок військового конфлікту, в області спостерігався трирічний спад обсягів зовнішньої торгівлі товарами та послугами. Експорту товарів у 2018 році склав 4,8 млрд дол. США, що на 7,6 млрд дол. США (або у 2,6 раза) менше за показник 2013 року. Імпорту товарів склав 2,2 млрд дол. США, що на 1,8 млрд дол. США (або на 44,6%) менше за показник 2013 року. Несприятливі тенденції спостерігалися також у сфері зовнішньої торгівлі послугами: експорт послуг у 2018 році зменшився на 0,49 млрд дол. США, або у 4,1 раза, і склав 0,15 млрд дол. США; імпорт скоротився на 0,46 млрд дол. США, або у 3,9 раза, і склав 0,16 млрд дол. США [рис.2.9]

* без урахування частини тимчасово окупованої території

Рис.2.9. Динаміка показників зовнішньої торгівлі товарами та послугам Донецької області, млрд грн

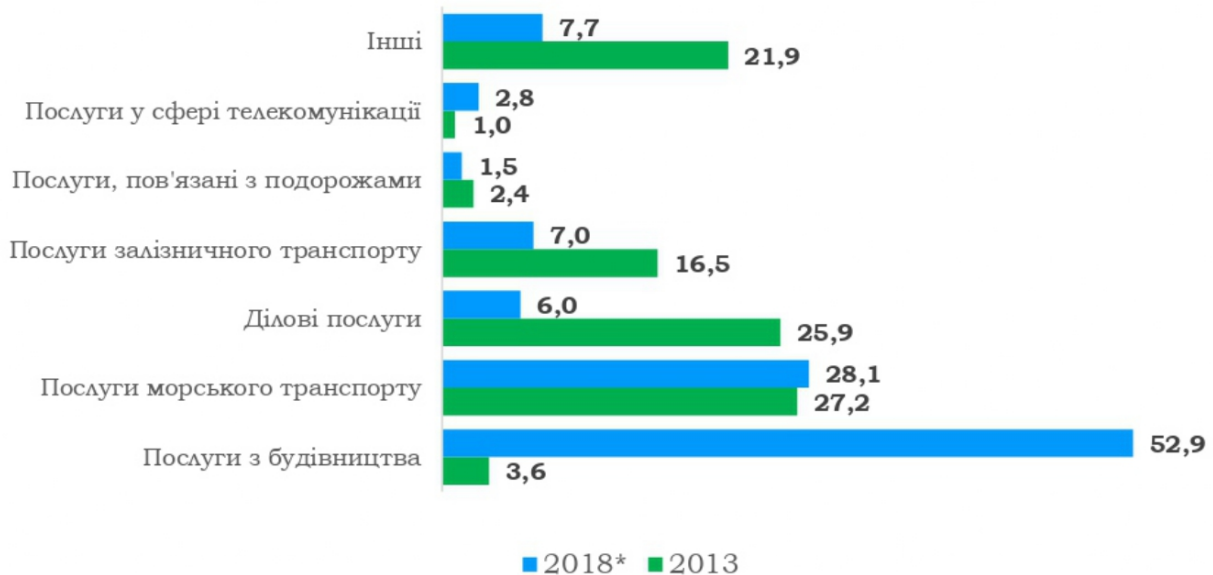
В умовах відновлення обсягів промислового виробництва протягом 2017-2018 років спостерігалася позитивна тенденція щорічного зростання показників експорту товарів на 1,0 млрд дол. США (або на 29,2%) та на 0,4 млрд дол. США (або на 9,31 %) відповідно, імпорту товарів – на 0,9 млрд дол. США (або на 83,1%) та 0,2 млрд дол. США (або на 10,5%) відповідно. В цілому, порівняно з 2013 роком показник зовнішньоторговельного обороту товарів зменшився на 9,4 млрд дол. США (або у 2,3 раза) та у 2018 році склав 7,09 млрд дол. США. Обсяг

зовнішньоторговельного обороту послуг скоротився на 0,95 млрд дол. США (або у 4,1 раза) та склав 0,31 млрд дол. США. У 2018 році зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами зі 122 країн світу. Найбільші обсяги зовнішньоторговельного обороту товарів у 2018 році припадали на країни ЄС (2,7 млрд дол. США, або 38,6%), СНД (1,6 млрд дол. США, або 22,3%), Америки (1,4 млрд дол. США, або 20,2%), Азії (0,96 млрд дол. США, або 13,5%).

У товарній структурі експорту найбільша частка та темп зростання припадає на недорогоцінні метали та вироби з них – 64,2% від загального обсягу показника у 2013 році та 85,0% у 2018 році (на 20,8 відсоткових пункти більше). Не значне зростання також спостерігається в товарній структурі експорту механічних та електричних машин, частка яких у 2018 році склала 4,9% від загального обсягу експорту товарів (на 0,4 відсоткових пункти більше ніж у 2013 році). Одночасно спостерігається зменшення частки мінеральних продуктів на 6,9 відсоткових пункти (у 2018 році їх питома вага склала 7,1%), продукції хімічної промисловості – на 4,1 відсоткових пункти (0,4 %), залізничних локомотивів – на 5,8 відсоткових пункти (0,1%) та готових продуктів харчування – на 3,5 відсоткових пункти (0,3%).

Зазначене зростання відбувалося на фоні скорочення частки інших основних статей імпорту товарів: механічних та електричних машин – на 2,6 відсоткових пункти (до 10,0% у 2018 році), недорогоцінних металів та виробів з них – на 11,8 відсоткових пункти (9,8 %), продукції хімічної промисловості – на 5,0 відсоткових пункти (2,9 %), готових харчових продуктів – на 4,6 відсоткових пункти (0,9%), полімерних матеріалів, пластмас та виробів з них – на 3,6 відсоткових пункти (1,2%), виробів з каменю, гіпсу та цементу – на 0,8 відсоткових пункти (2,4%). У товарній структурі експорту послуг порівняно з 2013 роком істотно зросла частка послуг з будівництва – на 49,3 відсоткових пункти (до 52,9% у 2018 році), що відбулося в результаті зростання обсягу експорту послуг з будівництва у 2,5 раза на фоні істотного скорочення обсягів інших основних статей експорту послуг. Також зросла питома вага послуг морського транспорту – на 0,9 відсоткових пункти до 28,1% (незважаючи на

скорочення обсягу експорту зазначених послуг у 4,1 раза) та послуг у сфері телекомунікації – на 1,8 відсоткових пункти до 2,8% (не зважаючи на скорочення експорту цих послуг на 35,3%). При цьому, відбулося скорочення частки послуг залізничного транспорту – на 9,5 відсоткових пункти до 7,0% (на фоні скорочення їх експорту у 9,8 раза); послуг, пов'язаних з подорожами – на 0,9 відсоткових пункти до 1,5% (на фоні скорочення їх експорту у 6,8 раза). Найбільш суттєве зменшення у структурі експорту послуг спостерігається за експортом ділових послуг – на 19,9 відсоткових пункти до 6,0% (на фоні скорочення обсягу їх експорту у 18,1 раза) [рис.2.10]

* без урахування частини тимчасово окупованої території

Рис. 2.10 Динаміка товарної структури експорту послуг у 2013 та 2018 роках, %

Таким чином, економіка Донецької області характеризується істотною залежністю від зовнішньої торгівлі. Регіон посідає третє місце серед інших областей України за часткою експорту товарів у валовому регіональному продукті – за підсумками 2017 року цей показник становив 75% (в середньому по Україні – 41%). Серед особливостей зовнішньої торгівлі регіону – наявність позитивного сальдо зовнішньої торгівлі товарів та від'ємне сальдо – за торгівлею послугами. При цьому, у структурі експорту товарів переважають недорогочінні метали та вироби з них, імпорту – мінеральні продукти, частка яких продовжує зростати. У

структурі експорту послуг переважають послуги будівництва та морського транспорту, у структурі імпорту – послуги залізничного транспорту. Також серед тенденцій зовнішньої торгівлі регіону можна зазначити переорієнтацію експорт орієнтованих підприємств з ринків країн СНД на ринки Європейського Союзу.

Для наукової та інноваційної системи області характерні: скорочення чисельності організацій, які здійснюють наукові дослідження та розробки (протягом 2013-2018 років – у 3,7 раза); істотне скорочення працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок (протягом 2013-2018 років – у 42 рази); низька якість заявок, які подаються для отримання патентної документації (у 2018 році частка винаходів та корисних моделей, які були запатентовані, склала лише 8,6% кількості поданих заявок); нерозвиненість інноваційної інфраструктури циклу «ідея – дослідження – проектування – виробництво – збут» (інкубатори, наукові парки, технопарки тощо), а також інституційного забезпечення (організаційно-законодавчих заходів) її сталого розвитку. [41, с. 6-8,78-93,99-100,104-108]

Таким чином, все вищезазначене, дозволяє констатувати, що Донецька область володіє потужним потенціалом щодо створення ефективної системи економічної безпеки, а саме: високою концентрацією покладів природних корисних копалин, потужним промисловим та енергетичним комплексами з ланцюжками «сировина-виробництво –збут», а також лідерськими позиціями за окремими напрямками виробництва, суттєвою ресурсною базою для розвитку агропромислового виробництва, наявністю промислових майданчиків, логістично привабливих для створення індустріальних та технологічних парків, досить потужними можливостями у експортно-імпортній сфері, високим інтелектуальним потенціалом та освітнім рівнем населення та іншим.

2.2 Дослідження факторів впливу на економічну безпеку регіону

Як було підкреслено в главі 2.1 на фінансово-економічну безпеку регіонів, як і загалом на національну безпеку держави впливає широкий спектр загроз, ідентифікація яких дозволяє знизити їх негативний вплив (рис.2.11)

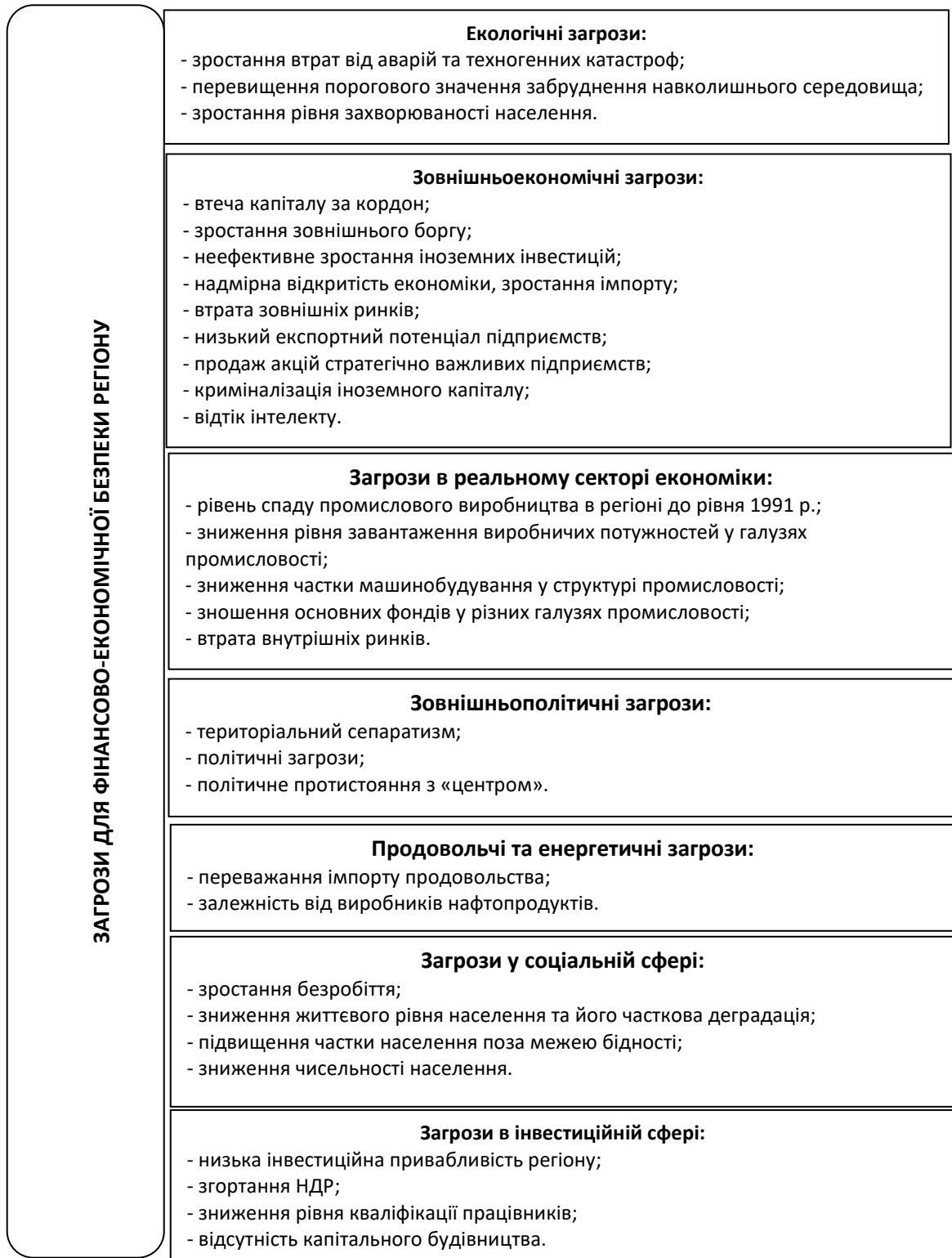

Рис. 2.11 Загрози для фінансово-економічної безпеки регіону

При проведенні аналізу середовища функціонування регіону чи то організації може бути використаний широкий спектр інструментів (SWOT-аналіз, PEST-аналіз, матриця BCG, конкурентний аналіз, позиційний аналіз, ресурсний аналіз, аналіз системи управління та організаційної культури тощо). SWOT-аналіз є

широко використовуваним методом при розробці стратегії. Він дає змогу оцінити в комплексі вплив зовнішніх і внутрішніх чинників, сильні і слабкі сторони та можливості держави, що впливають на стан захищеності інтересів особи, суспільства та держави. Результати застосування SWOT-аналізу дають змогу оцінити спроможність держави та регіонів за рахунок власних сил і ресурсів реалізувати наявні можливості та протистояти загрозам, а також подолати внутрішні недоліки для здійснення державної політики забезпечення фінансово-економічної безпеки. У табл. 2.3 наведено матрицю SWOT-аналізу за внутрішніми чинниками фінансово-економічної безпеки України

Таблиця 2.3

Матриця SWOT-аналізу за внутрішніми чинниками фінансово-економічної безпеки регіонів України

Внутрішнє середовище	Strengths (Сильні сторони)	Weaknesses (Слабкі сторони)
Наявність промисловості, сільського господарства, сфери послуг, туризму	В східних регіонах України є необхідний потенціал для розвитку промисловості, сільського господарства – по всій території України, туризму – в АР Крим та західній Україні	Необхідність у впровадженні значних фінансових інвестицій та у підготовці професійних кадрів
Рівень злочинності	Існування злочинності оправдує існування сил охорони правопорядку (наявність робочих місць для громадян)	Корумпованість правоохоронних органів та слабка ефективність їхньої діяльності. Низький рівень та якість життя населення збільшує рівень злочинності
Зайнятість населення	Під час надання робочих місць з гідною платою зменшується бідність, формується середній клас, поступають надходження в державний бюджет	Безробіття, неофіційне трудовлаштування провокує масову невдоволеність громадян та акції протесту
Рівень доходів	Чим більший рівень доходів громадян тим більші рівень та якість життя населення, збільшуються надходження в державний бюджет	Велике податкове навантаження та приватний бізнес – неофіційне трудовлаштування, не поступають надходження в державний бюджет

Продовження таблиця 2.3

Заборгованість по заробітній платні	Заборгованість повинна бути ліквідована – вона є неприпустимою – не має сильних сторін	Провокує масову невдоволеність громадян у вигляді активних протиправних дій (масових заворушень)
-------------------------------------	--	--

В рамках формування напрямків поліпшення системи економічної безпеки Донецької області окремо виділимо в матриці SWOT-аналізу специфічні сильні та слабкі сторони безпеки регіону.

АС Сильні сторони

АС 1 Висока концентрація покладів частини природних корисних копалин

АС 2 Потужний промисловий та енергетичний комплекси з ланцюжками «сировина-виробництво збут», а також лідерськими позиціями безробіття за окремими напрямками виробництва попитом

АС 3 Суттєва ресурсна база для розвитку агропромислового виробництва кадрів

АС 4 Наявність промислових майданчиків, галузях логістично привабливих для створення індустріальних та технологічних парків транспортно-

АС 5 Культурна спадщина та унікальний природний і рекреаційний потенціал, існуючої як база для розвитку туризму

ВС Слабкі сторони

ВС 1 Тимчасова окупація території регіону

ВС 2 Негативні демографічні тенденції з поглибленням гендерного дисбалансу

ВС 3 Високий рівень через диспропорції між та пропозицією робочої сили

ВС 4 Брак кваліфікованих у найбільш затребуваних та сферах

ВС 5 Ускладненість логістичних зв'язків

ВС 6 Структурні деформації економічної системи

<p>АС 6 Високий освітній рівень та науко-інтелектуальний потенціал населення підприємниць-</p>	<p>ВС 7 Невідповідність наявної вої, інноваційної та</p>
<p>АС 7 Розгалужена мережа закладів вищої освіти</p>	<p>кої інфраструктури сучасним потребам розвитку</p>
<p>АС 8 Законодавче врегулювання питань інформаційно-бібліотечних рівнях</p>	<p>ВС 8 Негативний імідж регіону на національному та міжнародному</p>
<p>послуг населенню в умовах децентралізації населення</p>	<p>ВС 9 Інформаційна ізольованість та низький рівень обізнаності (особливо вздовж лінії</p>
<p>розмежування)</p>	<p>ВС 10 Значні диспропорції у соціально-економічному розвитку територій</p>
	<p>ВС11 Відсутність рівного доступу населення до якісних послуг, у тому числі через недостатній рівень інклюзивних закладів, що їх надають</p>
	<p>ВС 12 Високий ступень зносу об'єктів комунальної інфраструктури житлового фонду</p>
	<p>ВС 13 Відсутність альтернативного джерела водопостачання для населення та галузей економіки</p>
	<p>ВС 14 Відсутність цілісної трирівневої системи надання медичної допомоги</p>
	<p>ВС15 Недостатність культурно-дозвілєвої, спортивної та туристичної інфраструктури для забезпечення</p>

гармонійного фізичного та духовного розвитку населення
 ВС 16 Поширеність соціально небезпечних хвороб
 ВС 17 Значне забруднення довкілля
 ВС 18 Слабкість системи забезпечення особистої безпеки жителів[41, с.157-158]

Характеристику можливостей та загроз для забезпечення регіональної фінансово-економічної безпеки України доцільно робити на основі аналізу чотирьох факторів (PEST-аналіз): політико-правові, фінансово-економічні, соціокультурні, технологічні. Результати аналізу наведено в табл. 2.4.

За даними таблиць 2.1 и 2.2, можна сказати, що в Україні за внутрішніми факторами перевага на боці слабких сторін, за зовнішніми факторами – загроз. Таким чином, на підставі результатів аналізу можна зробити висновок, що в Україні спостерігається розростання негативних тенденцій у регіонах, посилене кризовою ситуацією економіки Сходу України, що формує низку загроз подальшої дестабілізації розвитку. [4, с. 146-148]

Таблиця 2.4

Складові PEST-аналізу для здійснення аналізу зовнішнього середовища

Фактори	Можливості	Загрози
Політико-правові	1. Держані цільові програми щодо стимулювання розвитку приватного бізнесу: пільгове кредитування, зменшення податного навантаження, заохочення офіційного працевлаштування тощо. 2. Державні цільові програми протидії соціальної напруженості: зменшення кількості злочинності, суїцидів, абортів тощо.	1. Неefективність державних цільових програм з причин високого рівня корупції та не підтримки населення. 2. Поява акцій масового протесту підприємців, які заблокують діяльність уряду, автошляхів, комунальних підприємств.
Фінансово-економічні	1. Розвиток малого та середнього приватного бізнесу. 2. Розвиток сільського господарства, промисловості, сфери послуг.	1. Незначні надходження в державний бюджет з причин великих податків та неофіційного працевлаштування. 2. Недотримання приватними роботодавцями вимог соціального законодавства.

Продовження таблиці 2.4

Соціокультурні	1. Соціальні програми допомоги населенню: збільшення прожитого мінімуму, допомога в працевлаштуванні тощо. 2. Реформування медичного забезпечення тощо.	1. Нехватка коштів в державному бюджеті на соціальні програми. 2. Невдоволення громадян щодо рівня соціального забезпечення, поява в суспільстві акцій протесту щодо діяльності уряду.
Технологічні	1. Впровадження новітніх технологій в виробництво. 2. Розроблення моделей прогнозування загроз соціально-економічної безпеки.	1. Значна затратність новітніх технологій. 2. Складність моделювання соціальних процесів – неефективність моделей прогнозування загроз соціально-економічної безпеки.

Враховуючи специфічні особливості розвитку Донецької області слід виділити додаткові можливості і загрози її економічній безпеці.

Можливості

- 1 Завершення військового конфлікту
- 2 Реалізація проектів міжнародних організацій, залучення міжнародної технічної допомоги
- 3 Успішне впровадження реформ

відбуваються

- ми децентралізації та інших загальнодержавних галузевих реформ
- 4 Диверсифікація ринків збуту через реалізацію положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом
- 5 Розвиток електронного урядування та цифрової економіки

національної

- 6 Посилення комунікації «освіта-бізнес», розвиток механізмів дуальної освіти

Загрози

- 1 Ескалація бойових дій («заморожування» військового конфлікту)
- 2 Неконтрольований вплив негативних тенденцій, що

на тимчасово окупованих територіях

- 3 Подальше падіння інвестиційної привабливості регіону
- 4 Втрата конкурентноспроможності провідних секторів економіки
- 5 Нестабільність курсу

валюти та ситуації на зовнішніх ринках

- 6 Скорочення закордонної фінансової підтримки заходів з віднов-

через реалізацію Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти [41, с.157-158] лення інфраструктури регіону

Виходячи з даних таблиць 2.3 і 2.4 можна сказати, що в Україні за внутрішніми факторами перевага на боці слабких сторін, за зовнішніми факторами – загроз. Таким чином, на підставі результатів аналізу можна зробити висновок, що в Україні спостерігається розростання негативних тенденцій у регіонах, посилене кризовою ситуацією економіки Сходу України, що формує низку загроз подальшої дестабілізації розвитку країни.

Реформування територіальної організації влади та місцевого самоврядування на засадах децентралізації є одним із ключових напрямів системних суспільних трансформацій в Україні. [4, с.146-149]

Після політичних подій 2013-2014 років урядом прийнято 01.04.2014 «Концепцію реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади на Україні» і було розпочато проект «Децентралізація».

Головною метою реформи щодо децентралізації є передача значної частини повноважень, ресурсів і відповідальності від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування. Реформа передбачає зміни ролі районів у всіх областях і їх укрупнення та об'єднання селищ у крупні територіальні громади.

Держава на рівні центральних органів влади активно підтримує процес об'єднання територіальних громад і виділяє із державного бюджету субвенції на розвиток сільської медицини, соціально-економічний розвиток громад.

Відповідно до Розпорядження КМУ «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Донецької області» від 12.06.2020 № 710-р проводиться процес реформування місцевого самоврядування, формування об'єднаних територіальних громад (далі ОТГ) та передача повноважень від держави на місцевий рівень.

Згідно Перспективного плану формування територіальних громад Донецької області, який затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08 вересня 2015 року (із змінами), в регіоні передбачається утворення 65

територіальних громад (з них 45 ОТГ - на території, підконтрольній українській владі, 20 ОТГ - на тимчасово окупованих територіях). Станом на 01.12.2019 в області створено 12 територіальних громад, включаючи 6 міських, 2 селищні та 4 сільські ОТГ.

Починаючи з 2015 р. на основі розроблених концептуальних засад і прийнятих стратегічних документів сформовано значний масив нормативно-правових актів щодо регулювання регіонального та місцевого розвитку, формування спроможних територіальних громад, бюджетної децентралізації, оптимізації розподілу повноважень між органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування, необхідний для практичної реалізації реформи децентралізації.

Після змін, внесених 01.01.2015 року до Податкового кодексу та Бюджетного кодексу України, місцеве самоврядування отримало більш можливостей, повноважень та відповідних фінансових ресурсів для підвищення економічної спроможності регіону. Йдеться, зокрема, про передачу органам місцевого самоврядування додаткових бюджетних повноважень і закріплення стабільних джерел доходів для їх реалізації, запровадження нового механізму бюджетного регулювання, підвищення видаткової автономності місцевих бюджетів, запровадження нових субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, збільшення інвестиційних ресурсів місцевих бюджетів. [41,с.163]

Водночас невирішеною залишається низка проблем, що створює загрози успішній реалізації реформи децентралізації:

- значною залишається фінансова залежність регіонів і громад від центру;
- не здійснено реформування в галузях охорони здоров'я, освіти, культури.

З метою зміцнення матеріальної та фінансової бази розвитку місцевого самоврядування необхідно:

- продовжити з урахуванням кращих світових практик та вітчизняних напрацювань розроблення і впровадження дієвих механізмів та інструментів забезпечення місцевих бюджетів достатньою фінансовою базою для виконання

своїх повноважень, стимулювання місцевого економічного розвитку і збільшення податкової бази;

- удосконалити процедури ухвалення рішень щодо фінансування проектів місцевого розвитку за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку, посилити контроль за здійсненням конкурсного відбору проектів, забезпечити стабільність їх фінансування протягом строку реалізації;

- внести зміни до законодавства щодо запровадження механізму зарахування до місцевих бюджетів частини податку на прибуток підприємств, які здійснюють свою діяльність на території громади;

Ключовою проблемою, що сформувалася в Україні протягом останніх років і потребує поетапного вирішення, є зростання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів та низька економічна активність в них.

Поетапне зменшення рівня територіальної диференціації економічного розвитку та соціальне забезпечення громадян належить до пріоритетних завдань державної регіональної політики України.

Головними чинниками поглиблення регіональних диспропорцій у процесі переходу до ринку та функціонування в умовах економічної кризи стали:

- різні ступені адаптованості окремих регіонів з різною структурою економіки до функціонування в умовах ринкової конкуренції;

- збереження галузевого принципу управління економікою, надання державної підтримки переважно базовим галузям, які мають високий ступінь територіальної локалізації;

- недостатній рівень внутрішньої кооперації виробництва між регіонами України;

- послаблення ролі держави щодо регулювання та стимулювання регіонального розвитку;

- реформування системи державного управління шляхом децентралізації, що відбувалося за відсутності достатньої нормативно-правової бази і супроводжувалося вагомим впливом суб'єктивних чинників у взаємодії центральної і регіональної влади;

- незавершеність механізму бюджетного регулювання, яке аж до 2000 року здійснювалося переважно на основі двосторонніх домовленостей окремих територій і центру;

- недостатня обґрунтованість та несистемність у застосовуванні механізмів впливу держави на розвиток регіонів.

Проте незважаючи на негативні тенденції в останні роки спостерігається уповільнення темпів регіональних диспропорцій та поступове їх зменшення за окремими показниками. Таким чином, у цілому позитивні тенденції економічного розвитку регіонів протягом кількох останніх років автоматично не призводять до пом'якшення міжрегіональних диспропорцій. Розв'язання цієї проблеми потребує розроблення і реалізації комплексу заходів щодо активного впливу держави на процеси регіонального розвитку. З огляду на вищезазначене, для України можна використати такі заходи подолання соціально-економічних диспропорцій регіонів:

- розробка та прийняття законодавчої бази, яка б не тільки регулювала регіональну політику, а й забезпечувала її децентралізацію, що призведе не тільки до економічного та соціального розвитку регіонів, а й до «вирівнювання» їх непропорційності;

- розробка та контроль за виконанням ефективних програм регіонального розвитку з обов'язковим урахуванням особливостей та можливостей регіону;

- створення ефективної системи територіальної організації, яка б займалася диференціацією доходів та витрат регіональних бюджетів;

- створення умов розміщення виробництв та підприємств в економічно відсталіх регіонах, що дасть можливість сталого їх розвитку;

- розроблення та практична реалізація системи регіональних стимулів, що створить умови більш повного використання ресурсів регіону для підвищення ефективності його діяльності;

- усунення відмінностей соціально-економічного стану мешканців регіону, що призведе до стабілізації міграції населення у регіонах країни;

- посилення регіональної свідомості мешканців, що дасть змогу реалізувати їх потенціал за місцем проживання.

Основним завданням регіональної політики є зменшення дисбалансів у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів. У зв'язку з тим, що доходний потенціал держави переважно розподілений нерівномірно у її регіонах, виникає необхідність у фінансовій підтримці місцевих бюджетів із відносно слабшою доходною базою. Для здійснення фінансового вирівнювання застосовується широкий спектр економічних інструментів. Експертною комісією з проблем місцевих та регіональних фінансів Ради Європи було розроблено класифікацію субсидій (трансфертів) для місцевих урядів. Виділяють наступні групи субсидій: субсидії загального призначення, спеціальні субсидії та дискреційні субсидії.

Важливу роль в розвитку регіонів відіграє податковий механізм. Крім різних видів прямих і непрямих податків, велике значення мають різні податкові пільги, такі як відстрочка від сплати податку з прибутку, диференційовані пільги в регіонах або скасування податку. Повинен бути стимул до економічного регіонального розвитку, яким може слугувати самостійність регіонів у визначенні перспективних цілей та можливості фінансувати заходи для їх реалізації, перш за все, за рахунок власних джерел. При цьому державна підтримка повинна слугувати додатковим, а не головним джерелом фінансових ресурсів. Таким чином, регіони мають перетворитись з об'єктів у суб'єкти розвитку.

Головними напрямками діяльності щодо розвитку виробничо-економічного потенціалу мають бути розбудова виробничої, транспортної інфраструктури, реалізація інноваційної політики в регіонах. З метою забезпечення всебічного розвитку людського потенціалу діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування має бути спрямована на реалізацію насамперед таких заходів:

- удосконалення порядку розроблення соціальних програм, спрямованих на вирішення найгостріших проблем регіонів, насамперед з питань забезпечення зайнятості населення, створення нових робочих місць, підвищення з цією метою

ефективності роботи служб зайнятості, організація належного контролю за виконанням цих програм;

- формування місцевих бюджетів у галузях освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та культури на основі загальнодержавних соціальних стандартів;

Воєнні дії на сході України та анексія Криму ще раз посилили необхідність зміцнення міжрегіональної взаємодії за рахунок спільних міжрегіональних проектів (транспортних, екологічних, соціальних, гуманітарних, виробничих та ін.) у здійсненні заходів щодо відбудови зруйнованих територій. Поступово через такі механізми регіональна політика набуватиме нового сенсу – як політика активної участі регіонів у формуванні стратегії власного розвитку. Фахівці з питань децентралізації та регіональної серед завдань регіональної політики на майбутній період слушно наполягають на необхідності запровадження програм, які сприяють формуванню єдиного українського простору вже у 2017 р., визначивши пріоритетами міжрегіональне співробітництво та міжрегіональні проекти, що зміцнюють Україну.

Актуальності зараз набувають питання: окреслення соціально-економічних взаємовідносин з окремим районами Донецької та Луганської областей – транспортна логістика, перевезення товарів, вирішення соціальних проблем громадян України на цій території; та формування схем реінтеграції господарства цих територій до національної економіки. Зміни управління регіонами мають відбуватися паралельно зі змінами інституційного забезпечення державної регіональної політики, оновлення інструментів державної регіональної політики з метою надання гідної відповіді на виклики, що поставили воєнні дії перед регіонами України. Від дій органів влади у формуванні регіональної політики залежить, наскільки вона здатна дати відповідь на питання забезпечення національної безпеки та збереження цілісного господарського простору. [4, с.151-159]

2.3 Оцінка рівня порівняльних переваг, викликів і ризиків економічній безпеці Донецької області

У даній главі обґрунтуємо стратегічно важливі логічні взаємозв'язки між внутрішніми (сильні та слабкі сторони) та зовнішніми (можливості та загрози) факторами, які були виявлені на основі SWOT-аналізу, чинників економічної безпеки Донецької області. Зазначені зв'язки дозволяють визначити стратегії подальших дій щодо безпеки регіону, в основу яких можуть бути покладені наступні чинники: порівняльні переваги, тобто найбільш важливі сильні сторони регіону, які спираються на зовнішні можливості та можуть надати істотний поштовх для розвитку безпеки регіону; виклики, тобто використання зовнішніх сприятливих тенденцій для зменшення вразливості безпеці регіону та мінімізації негативних наслідків існування його слабких сторін; ризики, тобто врахування найбільш імовірних зовнішніх загроз, які впливають на найбільш слабкі сторони безпеки регіону. Виявлені зв'язки дають можливість формулювання стратегічних та тактичних цілей розвитку безпеки області на подальшу перспективу.

А. Порівняльні переваги

На наш погляд, завдяки реалізації найбільш перспективних можливостей підтримку можуть отримати наступні сильні сторони регіону:

1. Потужний промисловий та енергетичний комплекси з ланцюжками «сировина-виробництво-збут», а також лідерськими позиціями за окремими напрямками виробництва Донецька область посідає друге місце серед інших регіонів за обсягом реалізованої промислової продукції, має найбільш потужні ланцюжки «сировина-виробництво-збут» у металургійному та енергетичному комплексах, а також забезпечує істотну частку національного виробництва продукції солі кам'яної (майже 99%); каменю, піску та глини (40%), вугілля кам'яного (35%); машин та обладнання для металургії (87%); чавуну (40%); сталі (37%); прокату готового (35%); коксу (46%); декоративних керамічних виробів (47%), вогнетривких виробів (33%) тощо.

Найбільш сприятливий вплив на цю сильну сторону матиме припинення військового конфлікту (а отже – повернення під контроль української влади

істотної частини промислового потенціалу, відновлення порушених економічних зв'язків), реалізація проєктів міжнародних організацій, спрямованих на підтримку окремих видів економічної діяльності, а також використання можливості виходу на нові ринки збуту завдяки реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та іншими країнами - важливими торговельними партнерами (у тому числі шляхом адаптації до нових стандартів та технічних регламентів на продукцію відповідно до вимог Європейського Союзу).

З точки зору кадрового забезпечення промислового та енергетичного виробництва, важливе значення матиме посилення взаємодії між закладами освіти та суб'єктами підприємництва, розвиток механізмів дуальної освіти. Це сприятиме підвищенню рівня професійної підготовки кадрів відповідно до потреб економіки.

2. Суттєва ресурсна база для розвитку агропромислового виробництва.

На територію області (включаючи тимчасово окуповану частину) припадає майже 5% сільськогосподарських угідь України, які характеризуються високою природною родючістю. Найбільш сприятливий вплив на використання цієї сильної сторони матиме припинення військового конфлікту (а отже – повернення під контроль української влади істотної частини земельних ресурсів та виробничих потужностей, придатних для розвитку агропромислового комплексу), зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення (який відповідно до діючого законодавства діятиме до 01.01.2020), що сприятиме суттєвому підвищенню надходжень зовнішніх та внутрішніх інвестицій. Також серед суттєвих можливостей – реалізація проєктів міжнародних організацій з підтримки розвитку окремих напрямів сільськогосподарського виробництва (зокрема, проєкти Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Глобального економічного фонду (GEF), Горизонт Капітал (Horizon Capital) тощо).

3. Розгалужена мережа закладів вищої освіти.

Мережа вищої освіти Донецької області представлена 50 закладами; навчальний процес забезпечують понад 4 тис. педагогічних та науково-

педагогічних працівників. Об'єднує керівництво провідних закладів вищої освіти та наукових установ регіону Донецький науковий центр НАН та МОН України.

Серед важливих зовнішніх чинників ефективного використання наявного потенціалу вищої освіти – доступ закладів вищої освіти до міжнародних проєктів та програм, успішне впровадження національної освітньої реформи, налагодження більш тісної взаємодії з підприємствами для підвищення якості підготовки спеціалістів, затребуваних на ринку праці. Припинення військового конфлікту, повернення під контроль української влади освітньої бази та наукового потенціалу, який на теперішній час залишається на тимчасово окупованих територіях регіону, також може істотно підтримати цю сильну сторону.

4 Істотний потенціал для розвитку системи кардіохірургії.

За підсумками 2018 року КЛПУ «Міський онкологічний диспансер м. Краматорська» посідає 10 місце за кількістю виконаних стентувань коронарних артерій (з 42-х кардіохірургічних центрів України), демонструючи істотне зростання показників діяльності порівняно з попереднім роком (в середньому у 1,5-2,5 раза). Всього на території області, підконтрольній українській владі, створено 2 сучасних кардіохірургічних центри - на базі КЛПУ «Міський онкологічний диспансер м. Краматорська» та КУ «Маріупольська міська лікарня швидкої медичної допомоги».

Подальшому розвитку системи кардіохірургії Донецької області може сприяти припинення конфлікту, а отже – повернення під контроль української влади значної матеріально-технічної бази та кадрового потенціалу, який залишився на території м. Донецьк, який на теперішній час знаходиться на тимчасово окупованій території регіону.

Важливим чинником, який може підтримати цю сильну сторону, є успішне впровадження медичної реформи, а також Концепції розвитку електронного урядування в Україні у галузі охорони здоров'я (зокрема, створення базових медичних реєстрів, запровадження електронної медичної картки пацієнта та електронного рецепту, розвиток інтегрованих медичних інформаційних систем

тощо). В контексті розвитку кадрового та матеріального забезпечення підсиленню цієї сторони може сприяти реалізація проєктів міжнародних організацій та залучення міжнародної технічної допомоги. [41. с.161-162]

Б. Виклики

Найбільшу підтримку з боку сприятливого зовнішнього середовища можуть отримати наступні виклики, які постають перед безпекою Донецької області:

1. Високий рівень безробіття через диспропорції між попитом та пропозицією робочої сили Рівень безробіття у Донецькій області становить 14% (по Україні – 8,8%). Серед найбільш важливих чинників, які обумовлюють високий рівень безробіття в регіоні – невідповідність пропозиції робочої сили попиту на регіональному ринку праці.

Зменшити негативний вплив цієї слабкої сторони дозволить успішне впровадження реформи професійної (професійно-технічної) освіти та освітньої реформи в цілому. Позитивні наслідки матимуть також проєкти міжнародних організацій та міжнародної технічної допомоги, спрямовані на створення нових робочих місць, стимулювання розвитку ініціатив мікробізнесу та самозайнятості, професійну підготовку та покращення професійних навичок безробітного населення (у тому числі з числа внутрішньо переміщених осіб).

Додаткові можливості щодо зайнятості населення може створити також припинення військового конфлікту та повернення під контроль української влади тимчасово окупованих територій.

2 Брак кваліфікованих кадрів в найбільш затребуваних галузях та сферах Протягом останніх років в Донецькій області спостерігається посилення відтоку населення та загострення браку кваліфікованих кадрів. Зокрема, у закладах охорони здоров'я укомплектованість лікарями складає лише 69%; у закладах загальної середньої освіти спостерігається істотне зростання вакансій: у 2018 році – майже удвічі порівняно з попереднім роком. Актуальним питанням залишається недостатність педагогічних працівників, що мають спеціальну (корекційну) освіту, та фахівців з педагогіки толерантності.

Вирішення питання щодо кадрового дефіциту в бюджетних установах, органах державного управління та місцевого самоврядування ускладняється відсутністю регіонального тренінгового центру для підвищення знань працівників, оскільки Донецький обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій залишився на тимчасово окупованій території у м. Донецьк.

Також в області існує гостра потреба у робітничих кадрах. Одночасно матеріально-технічна база професійної (професійно-технічної) освіти є застарілою та не дозволяє забезпечити якісну підготовку робітників з урахуванням сучасних вимог роботодавців.

Зменшити негативний вплив цієї слабкої сторони дозволить успішне впровадження реформи професійної (професійно-технічної) освіти, у тому числі через розвиток механізмів дуальної освіти 165 та нормативне врегулювання передачі закладів професійної (професійно-технічної) освіти до обласної комунальної власності з подальшим вирішенням питань їх матеріально-технічного та кадрового забезпечення. Вирішенню останнього питання сприятиме також залучення фінансової підтримки міжнародних партнерів (зокрема, реалізація проєкту щодо створення центрів професійної досконалості в рамках Угоди між Урядом України та ЄС про фінансування заходу «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України»), а також припинення військового конфлікту.

3 Структурні деформації існуючої економічної системи.

Ключовими структурними проблемами економіки Донецької області є переважна спеціалізація промислового комплексу на виробництві проміжних продуктів з низьким ступенем переробки сировини (близько 90% промислового виробництва припадає на металургію, добувну промисловість, постачання електроенергії та виробництво коксу), істотна енергоємність (Донеччина – друга серед інших регіонів за обсягом споживання теплової та електричної енергії), суттєва залежність від зовнішньої торгівлі (частка експорту товарів у валовому регіональному продукті становить 75%), низька роль малого та середнього

підприємництва, а також невідповідність ступеню розвитку окремих видів економічної діяльності існуючому в регіоні попиту та потребі (з урахуванням наявної сировинної бази).

Виклик структурної перебудови регіональної економіки є одним з найактуальніших з точки зору стратегічного фокусування. Для вирішенні цього питання велике значення матиме ефективність впровадження загальнодержавних реформ щодо створення сприятливих умов для розвитку бізнесу та залучення інвестицій, реформування енергетичного сектору, подальшої модернізації промисловості та розбудови інфраструктури. Не менш важливою розглядається діяльність міжнародних організацій та інших міжнародних партнерів, спрямована на розвиток малого та середнього бізнесу, а також підтримку тих видів економічної діяльності, які мають найбільші перспективи для інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості.

Опосередкований стимулюючий вплив щодо проведення модернізації та оновлення виробничих потужностей здійснюватиме можливість виходу на нові ринки збуту завдяки реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та, відповідно, необхідність адаптувати вироблену продукцію до світових стандартів та технічних регламентів, вимог Європейського Союзу.

З точки зору збільшення частки галузей із високим рівнем доданої вартості у структурі регіональної економіки, сприятливою розглядається тенденція розвитку цифрової економіки та інформаційних технологій, з точки зору покращення інвестиційного клімату – можливість припинення військового конфлікту на території області.

4 Відсутність рівного доступу населення до якісних послуг, у тому числі через недостатній рівень інклюзивності закладів, що їх надають.

Для жителів сільських населених пунктів регіону та населених пунктів вдовж лінії розмежування часто немає можливості у зручній спосіб отримати якісні адміністративні та соціальні послуги через віддаленість відповідних закладів. Ситуація ускладнюється нерозвиненістю системи надання адміністративних послуг в електронному вигляді, неврахуванням у більшості

приміщень, де надаються послуги населенню, потреб осіб з інвалідністю та маломобільних груп, а також відсутністю бази даних надавачів соціальних сервісів у новостворених громадах.

Усунути цей виклик дозволить успішне впровадження реформи децентралізації, яка передбачає максимальне наближення базових послуг до населення, а також інших галузевих загальнодержавних реформ, включаючи реформу системи соціального захисту (зокрема, щодо затвердження стандартів обслуговування населення, створення центрів, в яких в одному приміщенні надаються адміністративні та соціальні послуги тощо). Важливе значення матиме розвиток системи електронного урядування та модернізації публічних послуг шляхом розвитку електронних послуг.

Також очікується позитивний вплив від припинення збройного конфлікту та подальшої реалізації проєктів міжнародних партнерів, які особливо фокусуються на населених пунктах, наближених до лінії розмежування, а також тих, що приймають внутрішньо переміщених осіб.

5 Відсутність цілісної тривірневої системи надання медичної допомоги.

Усі заклади охорони здоров'я III рівня надання медичної допомоги, які за своєю потужністю мають можливість обслуговувати понад 350 тисяч населення, залишилися на тимчасово окупованій території Донецької області. В результаті цього населення регіону не має можливості отримувати високоспеціалізовану медичну допомогу та вимушено звертатися до багатoproфільних обласних лікарень інших регіонів (всього до інших областей вже спрямовано понад 10 тисяч хворих).

Вирішення цього питання, з одного боку, можливе через припинення збройного конфлікту, а отже – повернення під контроль української влади відповідних закладів третинного рівня надання медичної допомоги, що залишилися на території тимчасово окупованого м. Донецьк.

З іншого боку, розбудова відповідної системи, на території області, що на теперішній час залишається підконтрольною українській владі, може бути підтримана через залучення фінансової підтримки міжнародних партнерів, а

також успішне впровадження медичної реформи та Концепції розвитку електронного урядування в Україні у галузі охорони здоров'я.

6 Значне забруднення довкілля, у тому числі через істотне техногенне навантаження на нього.

Для області характерне істотне навантаження на навколишнє середовище. Регіон посідає перше місце за обсягом викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення (31,5% загальних викидів), друге місце за обсягом накопичених відходів (6,9% загального обсягу) та третє місце за обсягом скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти (20,0% загального скидання). Ситуація ускладнюється через недостатнє використання сучасних технологій зменшення впливу на довкілля на промислових підприємствах та в аграрному секторі.

Вирішення питань захисту навколишнього природного середовища також має стратегічний характер. Мінімізація негативного впливу від цього виклику може бути пов'язана з припиненням бойових дій, які створюють додаткові ризики для стану довкілля, реалізацією проєктів міжнародних організацій та міжнародної технічної допомоги, які мають екологічну спрямованість.

Серед сприятливих чинників також запровадження в регіоні автоматизованої системи моніторингу, формування системного підходу до поводження з усіма типами відходів завдяки розробці відповідних регіональних програм.

7 Слабкість системи забезпечення особистої безпеки жителів, у тому числі в умовах бойових дій.

Загрозами особистій безпеці для населення регіону є зростання кількості випадків дискримінації та порушення прав людини (переважно в умовах проведення бойових дій); завдання шкоди здоров'ю та життю цивільного населення через забрудненість територій вибухонебезпечними предметами; зростання вуличної злочинності; поширення випадків гендерної дискримінації, гендерно-зумовленого насильства, сексуального насильства; наявність великої кількості безпритульних тварин.

Зменшити негативний вплив цього виклику допоможе припинення бойових дій, залучення міжнародної технічної допомоги на реалізацію проєктів у соціально-гуманітарній та безпековій сферах, розвиток унікальної регіональної інноваційної системи безпеки (включає Єдиний сервісно-аналітичний центр ГУНП в Донецькій області (UASC), коллцентр «102», понад 100 камер інтелектуального відеоспостереження, мобільний додаток «Поліція 102»), розширення діяльності щодо гуманітарного розмінування (завдяки створенню у 2019 році регіонального Центру гуманітарного розмінування), а також розбудови системи цивільного захисту в громадах (шляхом створення будинків безпеки, в яких знаходяться пожежно-рятувальна служба, підрозділи поліції та/або швидкої медичної допомоги).

В. Ризики для економічної безпеки регіону

Найбільші ризики щодо посилення наявних в регіоні слабких сторін мають наступні несприятливі чинники зовнішнього середовища:

1 Ескалація бойових дій / «заморожування» військового конфлікту / збереження ситуації, яка склалася.

Проведення бойових дій на території області має негативний вплив практично на усі сфера регіонального розвитку, призводить до чисельних людських жертв, руйнування житлового фонду та важливих об'єктів інфраструктури.

Так, станом на 01.01.2019 в області залишалися зруйнованими (пошкодженими) 6,1 тис. об'єктів інфраструктури, включаючи 6,0 тис. житлових будинків, 40 закладів освіти, 16 медичних закладів, 12 закладів культури та спорту, 18 промислових об'єктів, 8 об'єктів дорожньо-транспортної інфраструктури тощо.

Переважну більшість тих, на кому негативно позначаються бойові дії – це цивільне населення, особливо жінки і діти (включаючи внутрішньо переміщених осіб). Як наслідок – ризик подальшого погіршення демографічної ситуації, загострення диспропорцій на ринку праці, поглиблення структурних деформацій

економіки, ускладнення доступу населення до якісних послуг та об'єктів інфраструктури, зростання загроз особистій безпеці жителів області.

Вплив зазначеного чинника може мати декілька сценаріїв розвитку.

Перший сценарій – загострення бойових дій, що може призвести до зростання кількості людських жертв та випадків руйнування об'єктів інфраструктури. У такому випадку виникає ризик суттєвої зміни внутрішньої ситуації та зовнішнього середовища, виникнення додаткових проблем та викликів, зміни пріоритетів діяльності та неможливості ефективного впровадження управлінських рішень.

Другий сценарій – збереження ситуації, яка склалася на теперішній час. У такому випадку усі виявлені слабкі сторони регіону будуть послаблювати позиції регіону. В першу чергу, буде спостерігатися подальші негативні наслідки від окупації істотної частини регіону, його економічного та людського потенціалу.

Третій сценарій – «заморожування» військового конфлікту. Такий сценарій передбачатиме істотні витрати, пов'язані з бойовими діями та їх наслідками, оскільки ймовірність повного припинення вогню вздовж лінії розмежування залишається достатньо низькою.

2 Неконтрольований вплив негативних тенденцій, що відбуваються на тимчасово окупованих територіях.

Для розвитку території Донецької області істотну загрозу можуть становити, зокрема, такі негативні тенденції на тимчасово окупованих територіях, як неповне дотримання норм міжнародного права для захисту життя мирного населення, виникнення надзвичайних ситуацій воєнного, техногенного й антропогенного характеру з транскордонним впливом (зокрема, загострення бойових дій, інтенсифікація обстрілів та їх наслідки; погіршення стану довкілля, підтоплення територій, просідання ґрунту й отруєння води внаслідок затоплення шахт тощо).

Виникнення таких ситуацій є істотним ризиком практично для усіх галузей регіонального розвитку та може загострити такі слабкі сторони, як складна демографічна ситуація, структурні деформації економіки, негативний імідж регіону та інформаційна ізоляція населення, істотні диспропорції соціально-

економічного розвитку (особливо територій, наближених до лінії розмежування). У зоні найбільшого ризику може опинитися також ситуація із водопостачанням у населених пунктах області, а також загрози екологічного характеру, які обумовлюють особливу потребу у захисті критичної інфраструктури.

3 Скорочення закордонної фінансової підтримки заходів з відновлення інфраструктури регіону Залучення коштів міжнародної технічної допомоги та реалізація проєктів міжнародних організацій є важливим чинником розвитку інфраструктури регіону, а також підвищення його спроможності реагувати на виклики та вирішувати ключові проблеми: протягом 2016-2018 років до регіону було залучено понад 3,0 млрд грн коштів міжнародної технічної допомоги. Зазначені кошти спрямовані на оновлення закладів охорони здоров'я, освіти, культури, а також ключових інфраструктурних об'єктів систем життєзабезпечення (в першу чергу, систем водопостачання).

Можливими чинниками скорочення закордонної фінансової підтримки може стати зростання корупційних витрат або створення штучних перепон в умовах щодо отримання фінансової підтримки.

4 Недофінансування інвестиційних проєктів та проєктів регіонального розвитку за рахунок бюджетних коштів.

Реалізація проєктів, спрямованих на вирішення питань регіонального розвитку, передбачає активне використання коштів як державного, так і місцевих бюджетів. Зокрема, протягом 2015- 2018 роках на реалізації заходів та проєктів щорічних програм економічного і соціального розвитку регіону використано понад 16 млрд грн коштів державного, обласного, районних, міських бюджетів, а також бюджетів територіальних громад.

Бюджетні кошти спрямовуються переважно на розвиток та оновлення існуючої інженерної та соціальної інфраструктури, підвищення якості та доступності послуг для населення.

Можливими чинниками недофінансування проєктів за бюджетні кошти може стати невиконанням умов договору з боку постачальників, відміна торгів у зв'язку з некоректною подачею документів учасниками, затягування процедур

затвердження проєктів профільними комісіями, несвоєчасний розподіл коштів державного бюджету та перерахування коштів органами Державної казначейської служби, загроза фінансування проєктів наприкінці бюджетного року.

Основна загроза для реалізації проєктів за бюджетні кошти полягає у ризиках їх несвоєчасної реалізації, не завершення реалізації або не реалізація в цілому.[41.с.161-171]

Висновки до розділу 2

З початком збройного конфлікту у 2014 році в області була втрачена істотна частина економічного потенціалу, зруйновані важливі виробничо-збутові ланцюги. Це призвело до різкого економічного падіння та послаблення позицій регіону в національній економіці. Обсяг валового регіонального продукту Донецької області у 2018 році зменшився порівняно з 2013 роком майже у 2,6 рази: кумулятивний індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту (у цінах попереднього року) відносно рівня 2013 року склав 39,2%. Не зважаючи на несприятливі умови розвитку, за підсумками 2017 року Донецька область забезпечила 5,6% валового внутрішнього продукту України (4 місце серед інших регіонів) та 5,1% валової доданої вартості (6-7 місце), створеної в країні. Структура регіональної економіки Донецької області характеризується високим рівнем індустріалізації, який продовжує зростати: у 2017 році питома вага валової доданої вартості (далі – ВДВ), створеної у промисловості, склала майже 39% ВРП (у 2013 році – 31% ВРП). За рівнем індустріалізації ВРП Донецька область посідає друге місце після Полтавської області, питома вага ВДВ у промисловості якої складає майже 45% ВРП (в середньому по Україні – 21% ВВП). Зростання частки енерго- та ресурсоємного промислового виробництва в економіці області спричиняє негативні тенденції скорочення питомої ваги ВДВ у загальному обсязі ВРП. За підсумками 2017 року цей показник був найнижчим серед інших регіонів країни і складав 77,3% ВРП (в середньому по країні – 84,4%).

В результаті проведеного SWOT- аналізу за внутрішніми чинниками економічної безпеки Донецької області підкреслено, що головними чинниками

поглиблення регіональних диспропорцій у процесі переходу до ринку та функціонування в умовах воєнно-політичної та економічної кризи стали: різні ступені адаптованості окремих регіонів з різною структурою економіки до функціонування в умовах ринкової конкуренції; збереження галузевого принципу управління економікою, надання державної підтримки переважно базовим галузям, які мають високий ступінь територіальної локалізації; недостатній рівень внутрішньої кооперації виробництва між регіонами України; послаблення ролі держави щодо регулювання та стимулювання регіонального розвитку Донецької області; реформування системи державного управління шляхом децентралізації, що відбувалося за відсутності достатньої нормативно-правової бази і супроводжувалося вагомим впливом суб'єктивних чинників у взаємодії центральної і регіональної влади; незавершеність механізму бюджетного регулювання, яке аж до 2000 року здійснювалося переважно на основі двосторонніх домовленостей керівництва Донецької області і центру; недостатня обґрунтованість та несистемність у застосовуванні механізмів впливу держави на розвиток Донецької області.

У даній главі обґрунтовано стратегічно важливі логічні взаємозв'язки між внутрішніми (сильні та слабкі сторони) та зовнішніми (можливості та загрози) факторами, які були виявлені на основі SWOT-аналізу, чинників економічної безпеки Донецької області. Зазначені зв'язки дозволяють визначити стратегії подальших дій щодо безпеки регіону, в основу яких можуть бути покладені наступні чинники: порівняльні переваги, тобто найбільш важливі сильні сторони регіону, які спираються на зовнішні можливості та можуть надати істотний поштовх для розвитку безпеки регіону; виклики, тобто використання зовнішніх сприятливих тенденцій для зменшення вразливості безпеці регіону та мінімізації негативних наслідків існування його слабких сторін; ризики, тобто врахування найбільш імовірних зовнішніх загроз, які впливають на найбільш слабкі сторони безпеки регіону.

РОЗДІЛ 3 СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

3.1 Стратегічні підходи підвищення економічної безпеки Донецької області

Постійне економічне зростання та конкурентоспроможність національної економіки можна забезпечити лише на основі інноваційного економічного розвитку в умовах європейської інтеграції.

Стан складових економічної безпеки України свідчить про наявність системних загроз для економічної безпеки у різних сферах, серед яких: низький технічний рівень більшості галузей, критичний стан виробничих фондів капіталу, високі витрати виробництва, низька якість продукції та інші. Разом з тим значне відхилення показників інвестиційної безпеки від їх максимальних значень вказує на проблеми із забезпеченням потреб економіки в інвестиційних ресурсах в результаті дії виявлених загроз у різних сферах економіки. Низька інноваційна активність в Україні та виявлені загрози в цій сфері є причиною зниження конкурентоспроможності національної економіки, що призводять до додаткових загроз для економічної безпеки України у виробничій, інвестиційній, зовнішньоекономічній та фінансовій сферах.

Тому забезпечення економічної безпеки України у довгостроковій перспективі потребує не тільки збільшення кількісного обсягу виробництва, а й впровадження якісних змін на основі інноваційного розвитку економіки, що дозволить робити домашні продукти конкурентоспроможними на світовому ринку. [12, с. 98,99]

Ключовими ризиками економічній безпеці слід визначити: критичне гальмування економічного розвитку України та погіршення основних макроекономічних показників (макроекономічне розбалансування за головними показниками); згорання промислового виробництва; зниження економічної активності, насамперед інвестиційної; погіршення добробуту населення (домогосподарств) та зростання рівня безробіття; посилення боргового тиску, насамперед, у державному секторі; підвищення тінізації економічної діяльності.

Важливу роль у межах дослідження системи економічної безпеки регіону відіграє аналіз її функціональних особливостей, а саме:

* захисна функція — захист економічної системи від внутрішніх і зовнішніх небезпек, реалізація якого безпосередньо пов'язана з формуванням і використанням ре сурсного потенціалу економіки регіону;

* регулятивна функція — нейтралізація ризиків і гарантування економічної безпеки відбуваються за допомогою механізмів, представлених різними підсистемами економічних відносин (механізмом державного регулювання економіки, безпосередньо ринковим, внутрішньогосподарським);

* превентивна функція — попередження виникнення критичних ситуацій в економічних процесах: розроблення заходів соціально-економічного й організаційно - технічного характеру, спрямованих на нейтралізацію загроз і підвищення захисних функцій системи;

* інноваційна функція — здатність економічної безпеки до стимулювання пошуку нетрадиційних рішень у за побіганні можливих негативних наслідків, спричинених дією загроз у регіональній економіці;

* діагностична функція — розроблення відповідних концепцій, програм, практичної політики, правової й інституціональної інфраструктури повинне проходити обов'язкову діагностику через призму економічної безпеки;

* соціальна функція — здатність економіки задовольняти інтереси господарюючих суб'єктів і соціальних груп, усіх членів суспільства.

Комплексна реалізація наведених функцій забезпечить досягнення економічною безпекою регіону таких характеристик, як:

1. Стійкість до екзогенних та ендегенних загроз — здатність до протистояння дестабілізуючим чинникам внутрішнього та зовнішнього походження за допомогою необхідних інститутів безпеки, резервів, запасів, правових та організаційно(економічних механізмів захисту інтересів населення і господарюючих суб'єктів, у т.ч. від раптової дії непередбачуваних і важкопрогнозованих загроз.

2. Здатність регіональної економічної системи до самовідтворення та саморозвитку - можливість регіону забезпечувати відтворювальні процеси, задовольняти потреби населення, дотримуватися концепції сталого розвитку регіональної системи.

3. Відносна економічна самодостатність — самостійність регіону під час вибору стратегії використання ресурсів, розвитку промисловості, сільського господарства, сфери послуг, регіональної інфраструктури, використання нерухомості, розвитку освіти і науки.

4. Міцність зв'язків між елементами регіональної економіки є головним чинником формування системи партнерства між органами управління регіональною економікою та господарюючими суб'єктами на території регіону.

5. Здатність до використання конкурентних переваг шляхом формування та ефективного функціонування регіональної інноваційної системи, розвитку науки й освіти за сучасними напрямками науково-технічного прогресу.

6. Відповідність складників економічної безпеки регіону нормативному рівню - економічна безпека регіону має забезпечуватися комплексно за усіма її складниками.

7. Збалансованість міжрегіональних відносин — необхідність кооперування регіонів між собою, відкритість економіки регіону, реалізація прав регіонів на зовнішньоекономічні відносини.

Виходячи з вищезазначеного, обґрунтуємо стратегічні підходи щодо підвищення рівня економічної безпеки Донецької області на наступні 5 років, базуючись на можливих сценаріях її розвитку.

Перший сценарій (песимістичний) передбачає загострення бойових дій на території області, що може призвести до зростання кількості людських жертв та випадків руйнування об'єктів інфраструктури, а також збільшення навантаження на довкілля та здоров'я людей. У такому випадку постає ризик виникнення додаткових проблем та викликів, у тому числі щодо неможливості ефективного впровадження загальнодержавних галузевих реформ, а також управлінських рішень, передбачених проєктом Стратегії.

Другий сценарій (реалістичний) – подальший поступовий розвиток ситуації, яка склалася на теперішній час. Цей сценарій передбачає продовження переговорного процесу щодо врегулювання ситуації та реінтеграції території, тимчасово непідконтрольної українській владі, до українського національного простору. При цьому, проведення на території області операції Об'єднаних сил, яка супроводжується періодичними обстрілами вздовж лінії розмежування, може призводити до втрат, пов'язаних з бойовими діями та їх наслідками.

За цим сценарієм також передбачається подальше впровадження реформи децентралізації та інших загальнодержавних галузевих реформ.

Використання позитивних досягнень від цих реформ сприятиме розбудові мирного життя на підконтрольній території регіону, у тому числі шляхом призупинення відтоку населення та економічного падіння, досягнення помірною зростання регіональної економіки, забезпечення розбудови найважливіших об'єктів критичної інфраструктури на якісно новому рівні, підвищення якості надання ключових послуг населенню, вирішення екологічних питань та питань безпеки життєдіяльності населення, у тому числі у населених пунктах, наближених до лінії розмежування.

Одночасно окупація частини території регіону, а також неконтрольований вплив процесів, що відбуваються на цій території, може призводити до часткового послаблення позитивних досягнень у розвитку Донецької області в економічному, соціальному та екологічному вимірах.

Третій сценарій (оптимістичний) передбачає повне відновлення соціально-економічних зв'язків з тимчасово непідконтрольними територіями, а також поступову їх реінтеграцією в українській державний простір. Прогнозується, що розгортання цих процесів відбуватиметься на фоні максимально ефективного впровадження усіх загальнодержавних галузевих реформ, а також управлінських рішень, що приймаються на регіональному та локальних рівнях.

Реалізація цього сценарію, з одного боку, передбачатиме повне припинення бойових дій, стабілізацію суспільно-політичної ситуації, відновлення важливих господарських та соціально-економічних зв'язків, повернення під контроль

української влади усієї території Донецької області, її людського та економічного потенціалу.

З іншого боку, повернення територій регіону, які тривалий час були непідконтрольні українській владі, обумовить виникнення викликів, пов'язаних з необхідністю повної оцінки економічної, соціальної та екологічної ситуації на цій території, а також вирішення питань щодо її реінтеграції до українського правового, соціально-економічного, політичного та культурного простору з метою відновлення мирного життя населення.

Базуючись на принципах реалістичного сценарію розвитку регіону і трансформації системи його економічної безпеки, визначемо стратегії позиції Донецької області на наступні 5 років.

Донецька область у 2025 році – це регіон з конкурентоздатною економікою інноваційно-сервісного типу, що базується на розвинутих промисловому та аграрно-індустріальному комплексах, діджиталізації соціально-економічних та управлінських процесів, сучасних економічних технологіях і як результат – суттєве зростання добробуту людей.

Досягнення зазначених позицій Донецької області забезпечуватиметься завдяки реалізації чотирьох стратегічних цілей розвитку, які відповідають стратегічним напрямкам підвищення рівня економічної безпеки регіону.

Стратегічна ціль 1. Конкурентоздатна економіка інноваційно-сервісного типу.

Стратегічна ціль 2. Здоров'я, добробут та людський розвиток.

Стратегічна ціль 3. Ефективне управління та безпека в життєдіяльності людей.

Стратегічна ціль 4. Екологічна безпека та збалансоване природокористування.

Обґрунтовані стратегічні цілі передбачають систему тактичних цілей та завдань, досягнення яких забезпечує поетапний процес у напрямку впровадження стратегічного потенціалу Донеччини в реальність.

Запропонована система стратегічних цілей та завдань відповідає пріоритетним принципам економічної безпеки регіону – пріоритетності прав і

свобод людини, інклюзивності та гендерної рівності в системі надання послуг населенню, дотримання підходів сталого та збалансованого розвитку.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО 2025 РОКУ

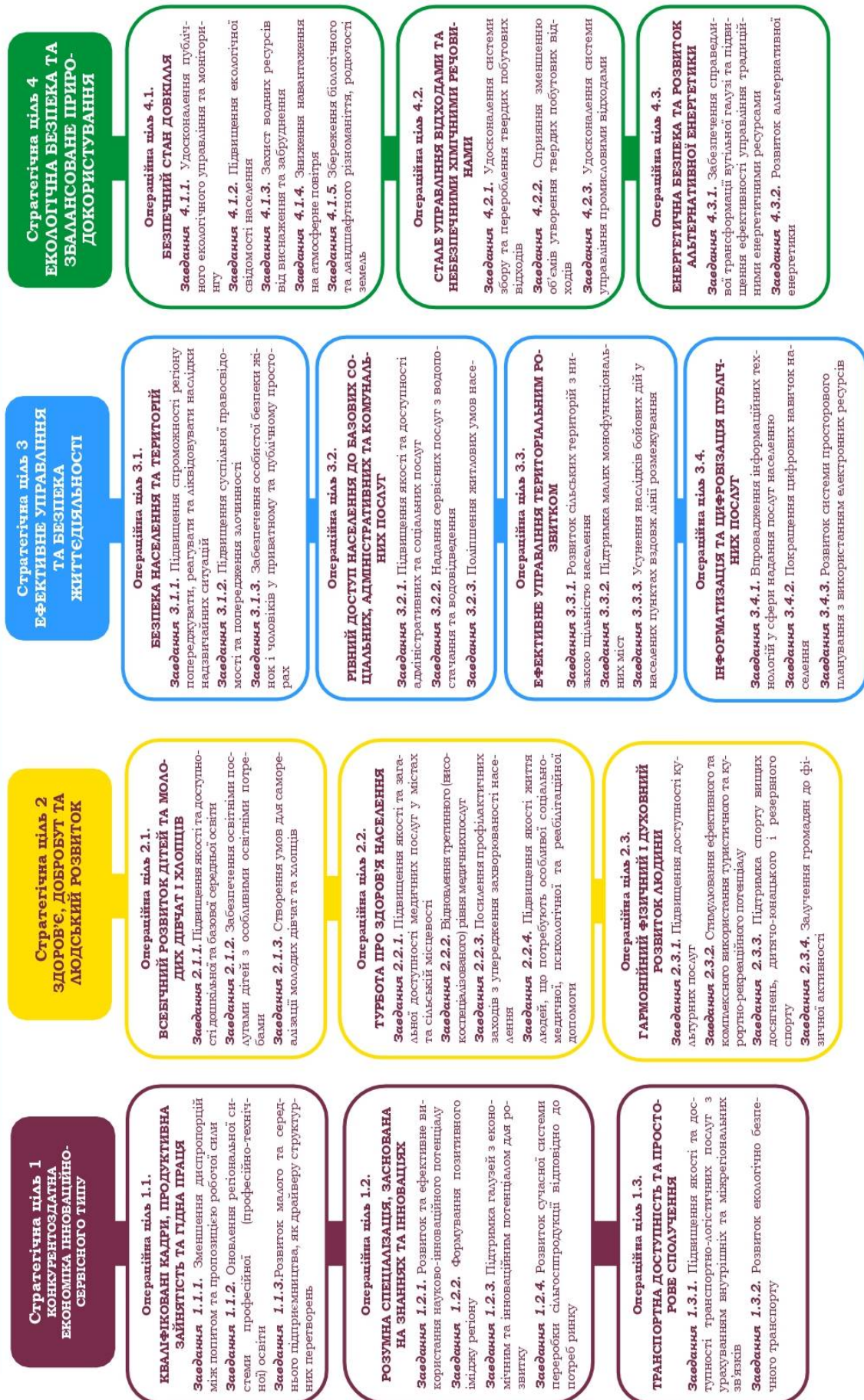

Рис. 3.1 Стратегічні напрями підвищення рівня економічної безпеки Донецької області до 2025 року

Наразі дамо детальну характеристику тактичним цілям та завданням по кожному з 4 стратегічних напрямів підвищення рівня економічної безпеки Донецької області до 2025 року.

Стратегічна ціль 1. Конкурентоздатна економіка інноваційно-сервісного типу.

Тактична ціль 1.1. Кваліфіковані кадри, продуктивна зайнятість та гідна праця

Завдання 1.1.1. Зменшення диспропорцій між попитом та пропозицією робочої сили, у тому числі шляхом:

сприяння повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх жінок і чоловіків, осіб з інвалідністю;

посилення комунікації між бізнесом та закладами вищої і професійної (професійно-технічної) освіти;

орієнтації освітніх закладів на підготовку кадрів відповідно до потреби бізнесу;

запровадження освітніх програм відповідно до потреб провідних інноваційно активних підприємств регіону (як малих так і великих);

професійної підготовки та покращення професійних навичок безробітних жінок та чоловіків (зокрема, з числа внутрішньо переміщених осіб);

сприяння скороченню розбіжностей у середній заробітній платі за статтю;

запровадження стимулів для залучення кваліфікованих фахівців та створення умов для їх розвитку;

запровадження у закладах освіти освітніх програм з формування практичних навичок у сферах підприємництва, фінансової та інформаційної грамотності;

стимулювання розвитку ініціатив мікробізнесу та самозайнятості;

сприяння розвитку ефективної системи перекваліфікації та навчання протягом життя, особливо серед людей старше 45 років;

здійснення профорієнтаційної роботи;

підвищення рівня поінформованості роботодавців щодо поваги бізнесу до прав людини, про заборону дискримінації жінок у сфері зайнятості, необхідності впровадження соціальних гарантій для працівників;

сприяння входженню жінок у формальну економіку тощо.

Завдання 1.1.2. Оновлення регіональної системи професійної (професійно-технічної) освіти, у тому числі шляхом:

оптимізації та розвитку мережі закладів професійної (професійно-технічної) освіти, покращення їх матеріально-технічного стану з урахуванням вимог інклюзивності та рівного доступу усіх категорій населення, а також у відповідності до сучасних потреб виробництва з метою підготовки фахівців за практико-орієнтованими програмами;

підвищення професійного рівня педагогічних працівників (із залученням фахівців з виробничої сфери та сфери послуг до навчального процесу та атестації випускників);

розвитку дуальної системи освіти;

підтримки співробітництва та створення об'єднань між промисловими підприємствами та закладами професійної (професійно-технічної) освіти, що готуватимуть фахівців для роботи на підприємствах;

залучення роботодавців до розробки програм професійної (професійно-технічної) освіти, а також до фінансування програм заохочувальних виплат учнів з числа обдарованої молоді;

підтримки жінок, які завершують освіту після народження дитини;

впровадження інформаційних заходів щодо підвищення іміджу професійної (професійно-технічної) освіти та її популяризації серед дітей, молоді, дорослих;

запровадження нових навчальних підходів і моделей;

поширення практики стажування та обміну досвідом між закладами різних регіонів України та інших держав;

забезпечення рівного доступу до професійної (професійно-технічної) освіти для жінок та чоловіків, у тому числі з уразливих груп населення, насамперед людей з інвалідністю й осіб, які перебувають в уразливому становищі тощо.

Завдання 1.1.3. Розвиток малого та середнього підприємництва, як драйверу структурних перетворень, беручи до уваги конкретний досвід та внесок жінок та чоловіків, керуючись принципами кращої міжнародної практики, викладеними в Акті з питань малого бізнесу для Європи, у тому числі шляхом:

розвитку інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва;

запровадження інструментів фінансової підтримки (прямої або шляхом часткового відшкодування відсоткових ставок за кредитами) на реалізацію суб'єктами малого та середнього підприємництва інвестиційних проєктів, які передбачають створення нових робочих місць та (або) мають інноваційну складову;

сприяння спрощенню доступу до основних фінансових послуг для жінок та вразливих верств населення;

підтримки високотехнологічного та інноваційного підприємництва;

професійної підготовки та покращення професійних навичок суб'єктів малого та середнього підприємництва, надання їм інформаційно-консультаційної підтримки (зокрема, щодо вимог контролюючих органів, змін нормативної бази у сфері регулювання підприємницької діяльності, доступних джерел та інструментів фінансування, питань поваги бізнесу до прав людини);

сприяння кооперації та координації між суб'єктами малого та середнього бізнесу;

стимулювання розвитку молодіжного та жіночого підприємництва (зокрема, шляхом започаткування та розвитку ними власного бізнесу у сільські місцевості, здійснення фермерської діяльності та участі у сільськогосподарських кооперативах), а також започаткування підприємницької діяльності вразливими категоріями населення (особливо у населених пунктах з моноструктурною економікою та у сільській місцевості);

формування позитивного іміджу підприємців, підвищення їх соціальної відповідальності;

популяризації серед населення (особливо серед молоді) соціального підприємництва та підприємницької діяльності в цілому;

підтримки соціально-відповідального підприємництва, направлено на підтримку вразливих груп населення;

запровадження механізмів обміну досвідом та кращими практиками як всередині регіону, так і за його межами (зокрема шляхом залучення представників малого та середнього підприємництва до конгресно-виставкових заходів) тощо.

Тактична ціль 1.2. Розумна спеціалізація, заснована на знаннях та інноваціях

Завдання 1.2.1. Розвиток та ефективне використання науково-інноваційного потенціалу, у тому числі шляхом:

створення та розвитку об'єктів підприємницької інфраструктури;

створення елементів інноваційної інфраструктури на базі закладів вищої освіти та наявних наукових установ (бізнес-інкубатори, наукові та технологічні парки);

підтримки співробітництва та створення об'єднань між промисловими підприємствами, науковими установами та закладами вищої освіти, що здійснюють науково-методичне забезпечення впровадження інновацій, зокрема за напрямом підготовки кадрів для наукоємних виробництв у пріоритетних галузях (з акцентом на отримання цифрових навичок та оволодіння іноземними мовами);

формування інноваційної культури, сприяння залученню дітей та молоді до інноваційної діяльності (зокрема, шляхом підтримки STEM-освіти та популяризації руху робототехніки у загальноосвітніх закладах, а також закладах професійної (професійної-технічної) та вищої освіти) із забезпеченням рівного доступу молодих дівчат та хлопців (у тому числі з уразливих верств населення, які перебувають у скрутному становищі);

стимулювання та підтримки доступу дівчат до STEM-освіти та професійно-технічних спеціальностей;

здійснення інформаційних заходів, спрямованих на поширення позитивного досвіду з реалізації інноваційних проєктів;

надання інформаційно-консультаційної допомоги та сприяння участі у міжнародних науково-технічних проєктах та програмах інноваційної спрямованості тощо.

Завдання 1.2.2. Формування позитивного іміджу регіону, у тому числі шляхом:

поширення інформації про позитивні досягнення, історії успіху та кращі практики впровадження діяльності на Донеччині, реалізацію перспективних проєктів та загальнодержавних реформ, а також економічні, інвестиційні та інноваційні можливості регіону (зокрема, створення інвестиційного порталу, проведення форумів, виставок та конференцій в області, сприяння участі представників регіону у конгресно-виставкових заходах за межами регіону);

маркетингового просування пріоритетних галузей економіки;

створення системи залучення і супроводу інвестиційних проєктів, що мають істотне значення для розвитку регіону (зокрема, організація супроводу і моніторингу таких інвестиційних проєктів, розробка і реалізація «дорожніх карт» для інвесторів), поширення інформації про цю систему;

створення регіонального бренду та локальних брендів територій тощо.

Завдання 1.2.3. Підтримка галузей, що мають економічний та інноваційний потенціал для розвитку (перелік уточняється), беручи до уваги конкретний досвід та внесок жінок та чоловіків, в першу чергу, шляхом:

сприяння міжсекторальному співробітництву у форматі «наука – бізнес – влада» та (або) у вигляді налагодження зв'язків в межах кластерних та міжгалузевих об'єднань;

стимулювання розвитку виробництв з високим рівнем доданої вартості, високоінтелектуальних та креативних індустрій;

створення та розбудови індустріальних парків тощо.

Завдання 1.2.4. Розвиток сучасної системи переробки сільськогосподарської продукції відповідно до потреб ринку, беручи до уваги конкретний досвід та внесок жінок та чоловіків, у тому числі шляхом:

підтримки створення сільськогосподарських обслуговуючих переробних кооперативів; стимулювання сільськогосподарської дорадчої діяльності;

удосконалення системи інформаційного забезпечення суб'єктів господарювання у галузі переробки сільськогосподарської продукції, налагодження зв'язків між ними як в регіоні, так і за його межами;

сприяння розвитку крафтового (індивідуального) виробництва продуктів харчування;

налагодження підтримки маркетингового просування нішевої продукції тощо.

Операційна ціль 1.3. Транспортна доступність та просторове сполучення

Завдання 1.3.1. Підвищення якості та доступності транспортно-логістичних послуг з урахуванням внутрішніх та міжрегіональних зв'язків, у тому числі шляхом:

розвитку існуючої та будівництва нової інфраструктури автомобільного, залізничного та морського транспорту з дотриманням принципів універсального дизайну для осіб з інвалідністю, жінок і чоловіків з маленькими дітьми, людей похилого віку (особливо із застосуванням інноваційних технологій);

розвитку та технічної модернізації припортової інфраструктури ДП «Маріупольський морський торговий порт» (залізничних підходів, автомобільних доріг тощо) для відновлення його пропускної спроможності;

відновлення транспортного пасажирського та вантажного повітряного сполучення;

створення транспортно-логістичних кластерів та базових логістичних центрів з урахуванням переорієнтації транспортних потоків;

запровадження інноваційних технологій та інформаційних систем для управління транспортною системою на засадах електронного урядування; запровадження підходу «інтернету речей» у транспортній галузі тощо.

Завдання 1.3.2. Розвиток екологічно безпечного транспорту, у тому числі шляхом:

розвитку електричного транспорту (трамваїв, тролейбусів, електробусів тощо) та оновлення/реконструкції супутньої інфраструктури (тягові підстанції, електрзарядні станції, контактна мережа, трамвайні колії тощо);

оновлення рухомого складу пасажирського транспорту на більш екологічні та чисті моделі, що відповідають вимогам інклюзивності;

розвитку відповідної інфраструктури з дотриманням принципів універсального дизайну для осіб з інвалідністю, жінок і чоловіків з маленькими дітьми, людей похилого віку;

стимулювання використання електромобілів та розбудови інфраструктури для їх обслуговування (електрозарядні станції, спеціалізовані сервісні станції) тощо.

Стратегічна ціль 2. Здоров'я, добробут та людський розвиток

Тактична ціль 2.1. Всебічний розвиток дітей та молоді.

Завдання 2.1.1. Підвищення якості та доступності дошкільної та базової середньої освіти для всіх дівчат та хлопців з увагою до віку, статі, місця проживання, інвалідності, соціально-економічного статусу у тому числі шляхом:

формування оптимальної мережі навчальних закладів відповідно до сучасних потреб населення та інклюзивності, зміцнення їх матеріальної бази;

підтримки заходів щодо посилення кадрового забезпечення та компетенцій фахівців;

впровадження сучасних форм і методів навчання (у тому числі гендерно чутливих навчальних програм та навчальних матеріалів);

підтримки обдарованих дітей тощо.

Завдання 2.1.2. Забезпечення освітніми послугами дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі шляхом:

надання комплексних психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг на базі інклюзивно-ресурсних центрів;

створення рівних умов для доступу до типових навчальних колективів;

забезпечення територіальної та архітектурної доступності шкіл, підготовки кваліфікованих і вмотивованих фахівців та персоналу;

здійснення заходів щодо поінформованості населення про важливість інклюзивної освіти, хід її впровадження та переваги тощо.

Завдання 2.1.3. Створення умов для самореалізації дітей та молодих дівчат і хлопців, у тому числі шляхом:

підвищення якості і доступності позашкільної освіти з урахуванням сучасних потреб;

поширення й розвитку неформальної освіти із залученням громадських організацій;

сприяння впровадженню гендерно чутливих навчальних програм та навчальних матеріалів;

стимулювання креативних здібностей молоді;

підтримки заходів щодо залучення та рівноправної участі молоді до процесів прийняття рішень через участь у консультативно-дорадчих органах місцевого та регіонального рівня;

проведення комунікаційної, освітньої та інформаційної кампанії по боротьбі з гендерними та іншими стереотипами серед молоді;

розвитку шкільної та студентської демократії, самоуправління;

сприяння участі у заходах із національно-патріотичного та духовно-морального виховання тощо.

Тактична ціль 2.2. Турбота про здоров'я населення.

Завдання 2.2.1. Підвищення якості і загальної доступності медичних послуг у містах та сільській місцевості, у тому числі шляхом:

підвищення якості та розширення кількості медичних послуг, зокрема технологічне переоснащення закладів охорони здоров'я, впровадження електронного документообігу, телемедицини, електронних сервісів (запис до лікаря, електронний рецепт тощо);

зміцнення, збереження, поповнення кадрів, особливо у сільській місцевості та підвищення компетенцій медичного персоналу;

поліпшення матеріально-технічного забезпечення закладів, покращення взаємодії первинної та вторинної ланки в межах госпітальних округів тощо.

Завдання 2.2.2. Відновлення третинного (високоспеціалізованого) рівня надання медичних послуг, у тому числі шляхом:

відбудови мережі закладів з надання високоспеціалізованої медичної допомоги населенню, у числі дітям та жінкам;

посилення служби екстреної медичної допомоги;

здійснення заходів щодо підвищення спроможності надавати сучасну медичну допомогу чоловікам і жінкам з новоутвореннями та захворюваннями системи кровообігу (особливо серед жінок);

залучення висококваліфікованих (вузько направлених) фахівців, впровадження програм і заходів щодо обміну досвідом та безперервного навчання лікарів тощо.

Завдання 2.2.3. Посилення профілактичних заходів з упередження захворюваності населення, у тому числі шляхом:

поширення знань щодо проведення своєчасних та регулярних медичних оглядів з метою раннього виявлення захворювань (зокрема туберкульоз, СНІД тощо), особливо серед чоловіків та хлопців;

поширення вакцинації для попередження та розповсюдження інфекцій; поширення практик щодо здорового життя та відповідальної самозбережувальної поведінки;

впровадження освітніх програм, навчальних курсів, просвітницьких заходів, пов'язаних з інформуванням населення і пропагуванням здорового способу життя, особливо серед дітей, молодих дівчат та хлопців;

поширення медичної інформації та забезпечення доступності медичних послуг для жінок і дівчат, зокрема щодо репродуктивного здоров'я та методів контрацепції;

здійснення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо небезпечності соціальних хвороб (наркоманія, алкоголізм тощо), у тому числі серед молоді та чоловіків, допомоги у лікуванні та попередженні рецидивів тощо.

Завдання 2.2.4. Підвищення якості життя людей, що потребують особливої соціально-медичної, психологічної та реабілітаційної допомоги, у тому числі шляхом:

здійснення заходів задля покращення життя людям, у тому числі дітям, з хронічними захворюваннями, невиліковними прогресуючими хворобами та їх сім'ям;

розвитку служб для допомоги особам похилого віку, особам з інвалідністю, людям які живуть з ВІЛ/СНІД та інших вразливих категорій населення;

створення умов для соціальної адаптації та реабілітації осіб з інвалідністю, осіб, що постраждали від бойових дій, учасників бойових дій, внутрішньо переміщених осіб та членів їх сімей тощо;

посилення співпраці соціальних служб з громадськими і міжнародними організаціями для надання всебічної допомоги тощо.

Тактична ціль 2.3. Гармонійний фізичний і духовний розвиток людини

Завдання 2.3.1. Підвищення доступності культурних послуг, у тому числі шляхом:

модернізації культурної та розбудови дозвіллевої інфраструктури з урахуванням вимог інклюзивності;

розширення культурних послуг, у тому числі з використанням інформаційних технологій;

вживання стимулюючих заходів, спрямованих на розширення культурних та розважальних послуг з урахуванням потреб населення різного віку, статі, стану здоров'я, просування культурної спадщини Донеччини, підтримку культурних заходів національного та міжнародного значення;

підвищення компетенції персоналу в галузі культури;

підтримки мистецьких проєктів, креативних індустрій, митців та колективів, які у тому числі сприятимуть рівності, недискримінації, інклюзивності, міститимуть виклик гендерним стереотипам, патріархальним поглядам тощо.

Завдання 2.3.2. Стимулювання ефективного та комплексного використання туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу регіону, у тому числі шляхом:

збільшення туристичної та рекреаційної інфраструктури, з урахуванням вимог інклюзивності, включаючи туристичні маршрути, орієнтовані на оздоровчий, активний, культурний, релігійний та подієвий, промисловий туризм;

сприяння ефективному, етичному та відповідальному туризму, що забезпечує повагу, захист та відсутність надмірної експлуатації людських та природних ресурсів регіону;

розширення туристичних та рекреаційних послуг з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;

посилення співробітництва між суб'єктами туристичної діяльності тощо.

Завдання 2.3.3. Підтримка спорту вищих досягнень, дитячоюнацького і резервного спорту, у тому числі шляхом:

збереження та створення розгалуженої мережі сучасних спортивних споруд (спортивні зали, плавальні басейни тощо), які відповідають національним та міжнародним стандартам та вимогам територіальної і архітектурної доступності;

підтримки гендерної рівності у спорті та залучення дітей і молоді до занять у дитячо-юнацьких спортивних школах, включаючи дітей, молодих дівчат та хлопців з вразливих груп;

створення умов для розвитку резервного спорту та ефективного поповнення складу національних збірних команд;

формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного іміджу держави і регіону у світовому співтоваристві тощо.

Завдання 2.3.4. Залучення громадян до фізичної активності, у тому числі шляхом:

розвитку інфраструктури спортивних споруд за місцем проживання, у місцях масового відпочинку громадян, на базі загальноосвітніх навчальних закладів, доступних для різних верств населення, що відповідають вимогам інклюзивності;

створення місць для активного відпочинку (зон для рухової активності та спорту на свіжому повітрі тощо), облаштування безпечних велосипедних та пішохідних доріжок;

проведення заходів з підвищення оздоровчої рухової активності населення, у тому числі для осіб похилого віку, осіб з інвалідністю;

підвищення рівня поінформованості та обізнаності різних груп населення щодо формування здорового способу життя і профілактики негативних явищ серед різних груп населення, особливо серед дітей та молодих дівчат і хлопців тощо.

Стратегічна ціль 3. Ефективне управління та безпека життєдіяльності

Тактична ціль 3.1. Безпека населення та територій

Завдання 3.1.1. Підвищення спроможності регіону попереджувати, реагувати та ліквідувати наслідки надзвичайних ситуацій, у тому числі шляхом:

технічного переоснащення органів управління та сил цивільного захисту, у тому числі аварійно-рятувальними служб;

розбудови територіальної автоматизованої системи централізованого оповіщення з впровадженням новітніх технологій;

організації гуманітарного розмінування на територіях та акваторіях області, у тому числі об'єктах природно-заповідного фонду;

організація рятування людей на водних об'єктах;

збільшення закладки матеріально-технічних засобів у матеріальні резерви усіх рівнів;

приведення наявного фонду захисних споруд цивільного захисту у готовність для використання за призначенням, обладнання найпростіших укриттів, доступних для осіб з інвалідністю, жінок та чоловіків з дітьми, людей похилого віку та інших вразливих груп населення;

розбудови системи оптимального розміщення Центрів безпеки громадян в спроможних територіальних громадах;

створення добровільних пожежно-рятувальних підрозділів із залученням жінок;

підвищення обізнаності населення щодо способів попередження, реагування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, поводження з вибухонебезпечними предметами в тому числі з точки зору гендерної рівності тощо.

Завдання 3.1.2. Підвищення суспільної правосвідомості та попередження злочинності, у тому числі шляхом:

організації інформаційних кампаній, проведення роз'яснювальної роботи та просвітницьких заходів для населення, в тому числі з використанням мови, доступної для осіб з порушенням слуху та зору;

надання правової допомоги внутрішньо переміщеним особам та населенню, що постраждало внаслідок бойових дій, підвищення їх правової обізнаності;

навчання представників органів влади з питань прав людини та гендерної рівності;

реалізації програм обміну досвідом щодо превентивних заходів та боротьби із злочинністю тощо.

Завдання 3.1.3. Забезпечення особистої безпеки жінок та чоловіків у публічному і приватному просторах, у тому числі шляхом:

побудови єдиної та оптимальної системи швидкого реагування на повідомлення про порушення прав та основних свобод людини, у тому числі пов'язані з конфліктом;

зниження злочинності у публічних місцях (зокрема, через впровадження сучасних інформаційно-комунікаційні технологій в систему безпеки, розширення мережі автоматизованої системи інтелектуального відеоспостереження та освітлення на вулицях населених пунктів, автодорогах загального користування області, залучення громадян, включаючи жінок, до участі в охороні громадської безпеки);

попередження та реагування на випадки усіх видів дискримінації та насильства над особистістю (включаючи гендерно-обумовлене, сексуальне та домашнє насильство, насильство серед дітей та підлітків, насильство у школі, на робочому місці та у громадських місцях);

запобігання порушенню прав людей з особливими потребами; впровадження систем поводження з безпритульними тваринами тощо.

Операційна ціль 3.2. Рівний доступ населення до базових соціальних, адміністративних та комунальних послуг

Завдання 3.2.1. Підвищення якості та доступності адміністративних та соціальних послуг для усіх верств населення, включаючи вразливі категорії, у тому числі шляхом:

створення та забезпечення функціонування центрів, офісів (у тому числі мобільних соціальних офісів) із забезпеченням надання максимальної кількості послуг в одному приміщенні, в тому числі послуг для людей з інвалідністю всіх нозологічних форм та інших маломобільних груп населення;

зміцнення матеріальної бази існуючих центрів надання адміністративних послуг та установ і закладів системи соціального захисту населення;

підтримки заходів щодо посилення кадрового забезпечення та компетенцій фахівців, у тому числі щодо гендерно-відповідального надання послуг;

проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення;

сприяння гендерній рівності;

розвитку електронного урядування і розширенню переліку послуг, які надаються в електронному вигляді;

забезпечення зворотного зв'язку, контролю за якістю послуг тощо.

Завдання 3.2.2. Надання сервісних послуг з водопостачання та водовідведення, у тому числі шляхом:

забезпечення кожної людини питною водою нормативної якості в межах науково обґрунтованих нормативів питного водопостачання незалежно від місця проживання;

подолання диспропорцій між міськими та сільськими територіями у доступі населення до якісного водопостачання;

здійснення заходів організаційного, науково-технічного, санітарно-епідеміологічного, природоохоронного, економічного, правового характеру щодо

поліпшення якості питної води, розвитку питного водопостачання, охорони джерел і систем питного водопостачання, відновлення запасів питної води;

пріоритетного розвитку систем централізованого питного водопостачання та водовідведення, її модернізації з метою зменшення енергоспоживання та втрат води;

створення резервних систем питного водопостачання;

здійснення контролю за дотриманням законодавства у сфері питної води, питного водопостачання та водовідведення тощо.

Завдання 3.2.3. Поліпшення житлових умов населення з урахуванням конкретних потреб вразливих категорій населення, у тому числі шляхом:

сприяння забезпеченню доступним житлом молоді, висококваліфікованих спеціалістів, фахівців дефіцитних професій, учасників антитерористичної операції, внутрішньо переміщених осіб та вразливих категорій громадян, що потребують поліпшення житлових умов (зокрема шляхом впровадження відповідних механізмів змішаного фінансування будівництва та/або придбання житла, надання тимчасового соціального та/або службового житла);

сприяння розвитку об'єднань співвласників багатоквартирних будинків шляхом розробки та впровадження програм їх підтримки;

поліпшення якості надання житлових послуг, у тому числі завдяки самостійному обранню співвласниками форм управління багатоквартирним житловим фондом тощо.

Тактична ціль 3.3. Ефективне управління територіальним розвитком

Завдання 3.3.1. Розвиток сільських територій з низькою щільністю населення, у тому числі шляхом:

стимулювання зайнятості населення та самозайнятості в сільській місцевості, зокрема через підтримку підприємництва, створення кооперативів;

розвитку сільської соціальної та інженерної інфраструктури;

наближення якісних послуг;

впровадження програм місцевих стимулів для залучення молодих працівників до роботи в сільських населених пунктах тощо.

Завдання 3.3.2. Підтримка малих монофункціональних міст, у тому числі шляхом:

впровадження проєктів, що сприяють перебудові структури місцевої економіки;

стимулювання самозайнятості населення та підтримки розвитку підприємництва;

формування можливостей для перекваліфікації, навчання та перенавчання працівників містоутворюючих підприємств;

забезпечення рівних можливостей для жінок та чоловіків;

відновлення міської інфраструктури тощо.

Завдання 3.3.3. Усунення наслідків бойових дій у населених пунктах, які наближені до лінії розмежування, у тому числі шляхом:

відновлення соціальної інфраструктури, житлового фонду, систем життєзабезпечення;

підвищення продовольчої безпеки населення;

підтримки заходів щодо надання психологічної та консультаційної допомоги, зокрема із залученням громадських організацій;

сприяння проведенню оцінки впливу збройного конфлікту на жінок та чоловіків, включаючи вразливі категорії, а також їх потреб у допомозі та послугах тощо.

Тактична ціль 3.4. Інформатизація та цифровізація публічних послуг
Завдання 3.4.1. Впровадження інформаційних технологій у сфері надання послуг населенню, у тому числі шляхом:

поширення підходів «розумного міста», діджіталізації та електронного урядування в ключових сферах соціально-економічного життя;

розвитку інфраструктури, оновлення матеріально-технічного та програмного забезпечення для впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у систему публічного управління та надання послуг населенню тощо.

Завдання 3.4.2. Покращення цифрових навичок населення, у тому числі шляхом:

впровадженням програм та курсів цифрової грамотності, а також вивчення англійської мови для усіх категорій населення;

популяризації цифрової освіти та поширення базових знань про інноваційні технології тощо.

Завдання 3.4.3. Розвиток системи просторового планування з використанням електронних ресурсів, у тому числі шляхом:

розроблення документації із землеустрою та містобудівної документації територіальних громад з використанням ІТ-технологій;

оновлення схеми планування Донецької області на засадах інформатизації;

підготовки та залучення фахівців, створення умов для роботи з геопросторовими даними в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування;

забезпечення доступності документації з просторового планування засобами містобудівного кадастру тощо.

Стратегічна ціль 4. Екологічна безпека та збалансоване природокористування Тактична ціль 4.1. Безпечний стан довкілля

Завдання 4.1.1. Удосконалення публічного екологічного управління та моніторингу, у тому числі шляхом:

розвитку та удосконалення існуючої автоматизованої системи моніторингу довкілля;

стимулювання участі громадськості у процесі моніторингу та прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля;

розвитку партнерства між секторами суспільства з метою залучення до планування та реалізації природоохоронної політики всіх заінтересованих сторін;

розроблення стратегії регіонального екологічного управління області;

впровадження світових практик з реалізації програм з відновлення екологічно депресивних промислових міст тощо.

Завдання 4.1.2. Підвищення екологічної свідомості населення, у тому числі шляхом:

формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва (зокрема, через проведення інформаційних кампаній, підвищення рівня поінформованості дітей, молоді та дорослих щодо значення, переваг та інструментів сталого споживання та виробництва, а також шляхів збереження та відновлення навколишнього природного середовища);

сприяння створенню громадських організацій, зокрема, при закладах середньої та вищої освіти, діяльність яких буде спрямована на формування екологічної свідомості дітей та молодих хлопців і дівчат, спонукання їх до захисту навколишнього середовища, раціонального використання енергетичних, водних, повітряних ресурсів та свідомого поводження з твердими побутовими відходами;

донесення до широких верств населення об'єктивної інформації про стан довкілля;

популяризації екологічних знань тощо.

Завдання 4.1.3. Захист водних ресурсів від виснаження та забруднення, у тому числі шляхом:

здійснення заходів з ефективного управління річковими басейнами (з урахуванням їх частки в межах області);

впровадження системних підходів за басейновим принципом у плануванні та реалізації заходів щодо досягнення доброї якості вод;

введення сучасних систем моніторингу, обліку забору та скидання зворотних вод;

відновлення та підтримання сприятливого гідрологічного режиму річок Донецької області та акваторії Азовського моря;

зниження показника зарегульованості стоку водних об'єктів за рахунок їх ренатуралізації;

зменшення скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин шляхом будівництва та реконструкції очисних споруд комунальних та промислових підприємств, стимулювання запровадження новітніх технологій виробництв;

зменшення впливу дифузних джерел забруднення поверхневих вод біогенними речовинами у аграрному секторі, а також за рахунок змивів з урбанізованих територій, впливів накопичувачів промислових та побутових відходів;

мінімізації викликів, пов'язаних зі збройним конфліктом та протидії зміні клімату;

стимулювання впровадження водозберігаючих технологій у всіх сферах економіки, зокрема, на об'єктах комунальної власності та житлового фонду для скорочення витрат та непродуктивних втрат води;

популяризації серед населення ощадливого використання води та зменшення застосування фосфатних миючих речовин;

підвищення культури загального водокористування тощо.

Завдання 4.1.4. Зниження навантаження на атмосферне повітря, у тому числі шляхом:

посилення взаємодії та налагодження співпраці з суб'єктами господарювання (зокрема, щодо розробки та впровадження програм зі зменшення викидів промислових підприємств у атмосферу, протидії зміні клімату та сприяння низьковуглецевому розвитку підприємств);

стимулювання виробництва підприємствами регіону екологічно безпечних видів продукції, впровадження на підприємствах-забруднювачах екологічного менеджменту з урахуванням найкращих світових практик;

стимулювання модернізації виробництв на засадах енергота ресурсозбереження, впровадження нових екологічних технологій;

збереження лісів і зелених насаджень (зокрема, через інвентаризацію та відновлення пожегозахисних лісових смуг;

ліквідацію негативних наслідків у лісах, які виникли в результаті бойових дій;

створення сучасної лісонасінневої та лісорозсадницької бази;

збільшення площі зелених зон загального користування та озелених територій в населених пунктах області) тощо.

Завдання 4.1.5. Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, родючості земель, у тому числі шляхом:

збільшення площі територій природно-заповідного фонду;

завершення робіт зі встановлення меж територій об'єктів природно-заповідного фонду;

відновлення порушених внаслідок збройного конфлікту природних комплексів та об'єктів (у тому числі на території природно-заповідного фонду);

збереження рідкісних і зникаючих видів флори та фауни;

визначення ключових, сполучних, буферних та відновлювальних територій екомережі регіонального значення;

розробки місцевих схем екологічної мережі адміністративних утворень Донецької області;

створення ефективної системи управління об'єктами природно-заповідного фонду (у тому числі із залученням наукових установ та громадських організацій);

відновлення порушених земель та їх рекультивація з використанням міжнародного досвіду та новітніх технологій;

ревіталізації територій, забруднених вибухонебезпечними предметами;

попередження та ліквідації наслідків закриття/консервації/затоплення шахт тощо.

Тактична ціль 4.2. Стале управління відходами та небезпечними хімічними речовинами

Завдання 4.2.1. Удосконалення системи збору та перероблення твердих побутових відходів, у тому числі шляхом:

впровадження новітніх технологій і обладнання зі збирання, сортування, транспортування, переробки й утилізації ТПВ, включаючи специфічні та небезпечні відходи, що утворюються населенням, зокрема небезпечні хімічні речовини;

будівництва полігонів, які відповідають установленим стандартам;

формування інфраструктури з управління побутовими відходами, включаючи будівництво потужностей з сортування, переробки та утилізації відходів (з розробкою системи тарифів на поводження з побутовими відходами);

забезпечення населених пунктів області технікою та обладнанням для збору побутових відходів;

створення сприятливих умов для розвитку бізнесу у сфері поводження з побутовими відходами тощо.

Завдання 4.2.2. Сприяння зменшенню об'ємів утворення твердих побутових відходів, у тому числі шляхом:

проведення просвітницької кампанії, спрямованої на підвищення культури поводження з твердими побутовими відходами (зокрема, агітаційно-роз'яснювальної роботи серед населення щодо роздільного збирання ресурсоцінних компонентів побутових відходів);

стимулювання переробки та утилізації органічних відходів на рівні домогосподарств, а також запровадження ними роздільного збору, перероблення побутових відходів, використання їх в якості вторинних ресурсів тощо.

Завдання 4.2.3. Удосконалення системи управління промисловими відходами, у тому числі шляхом:

посилення взаємодії та налагодження співпраці з суб'єктами господарювання щодо зменшення обсягів утворення промислових відходів, включаючи небезпечні відходи (зокрема, шляхом модернізації обладнання, яке використовується в основному циклі виробництва відповідної галузі промисловості);

розробки та запровадження інноваційних технологій утилізації та видалення промислових відходів (зокрема, шляхом здійснення заходів щодо вторинного використання відвальних порід та шлаків);

зменшення обсягів їх захоронення у місцях видалення відходів тощо.

Операційна ціль 4.3. Енергетична безпека та розвиток альтернативної енергетики

Завдання 4.3.1. Забезпечення справедливої трансформації вугільної галузі та підвищення ефективності управління традиційними енергетичними ресурсами, у тому числі шляхом:

впровадження енергоефективних та інноваційних технологій в енергетичному секторі (вугільній галузі);

сприяння реструктуризації людського капіталу задіяного у вугільній галузі;

впровадження системи енергоменеджменту;

запровадження сучасних систем моніторингу та контролю витрат енергоресурсів;

популяризації енергозберігаючих технологій серед населення;

впровадження енергозберігаючих заходів у всіх сферах економіки, зокрема, на об'єктах комунальної власності та житлового фонду;

стимулювання зменшення обсягів споживання природного газу, теплової та електричної енергії (зокрема, шляхом запровадження та удосконалення системного обліку та контролю за витратами енергоресурсів) тощо.

Завдання 4.3.2. Розвиток альтернативної енергетики, у тому числі шляхом:

популяризації ідей «зеленої» та циркулярної економіки;

розвитку нетрадиційних та альтернативних джерел енергії (енергії сонця, вітру тощо);

створення реєстру земель, придатних для розміщення об'єктів альтернативної енергетики за її видами; підтримки використання альтернативної енергетики в області, у тому числі на комунальних підприємствах та бюджетних установах (школи, дитячі садки тощо);

залучення і супроводу інвестиційних проєктів у сфері альтернативної енергетики, у тому числі створення регіонального банку інвестиційних проєктів тощо.

Таким чином, реалізація запропонованих та обґрунтованих стратегічних цілей та напрямків, тактичних цілей та завдань розвитку донецької області до 2025 року дасть, на наш погляд, можливість суттєво підвищити рівень фінансово-економічної безпеки регіону.

3.2 Напрями та стратегія розвитку безпеки підприємств регіону в сучасних умовах господарювання

Кожне підприємство від моменту свого створення до моменту ліквідації перебуває під дією як позитивного так і негативного впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що може супроводжуватись посиленням дисбалансу у його господарській діяльності, зниженням платоспроможності, ліквідності, втратою конкурентних позицій на ринку, банкрутством тощо.

В сучасних умовах господарювання з існуванням об'єктивних і суб'єктивних факторів, які можуть призвести до появи та розгортання кризових процесів на підприємстві стратегічне управління покликане розширити горизонти передбачення, створити можливості своєчасної реакції підприємства на зміни зовнішнього середовища на ринках товарів, послуг і технологій. В науково-технічній, соціальній і політичній сферах.

Зовнішні фактори, що зумовлюють кризовий стан підприємства, поділяють на такі групи:

а) зовнішньоекономічні фактори: скорочення обсягів виробництва; зростання інфляції; зменшення швидкості платіжного обороту; нестабільність податкової системи; нестабільність регулюючого законодавства; зниження рівня реальних доходів населення; зростання безробіття;

б) ринкові фактори: зниження місткості внутрішнього ринку; посилення монополізму на ринку; суттєве зниження попиту, нестабільність валютного ринку;

в) інші фактори: політична нестабільність, негативні демографічні тенденції; стихійні лиха.

Внутрішні фактори, які зумовлюють кризовий стан підприємства поділяють на:

а) операційні фактори: неефективний маркетинг; неефективна структура поточних витрат(висока частка постійних витрат); низький рівень використання основних засобів;

б) інвестиційні фактори: суттєві перевитрати інвестиційних ресурсів; недосягнення запланованих обсягів прибутку за реалізованими реальними проектами; неефективний інвестиційний менеджмент;

в) фінансові фактори: неефективна фінансова стратегія; неефективна структура активів (низька їх ліквідність); надмірна частка позичкового капіталу; висока частка короткотермінових джерел залучення позичкового капіталу; зростання дебіторської заборгованості; висока вартість капіталу, перевищення допустимих рівнів фінансових ризиків, неефективний фінансовий менеджмент. [8, с.504]

Підприємство може потрапити в кризу, якщо не передбачити обставини, які змінилися, і не відреагувати на них вчасно. Така криза може статися, якщо обставини зміняться надто швидко і підприємство зможе відреагувати не на останні, а на передостанні зміни. Судячи з результатів дослідження, саме ті підприємства, які давно існують в своїй галузі і займають в ній провідне становище, найшвидше реагують на зміну зовнішніх факторів. Одна із причин їх успіху - здатність весь час вносити корективи.

Тому, зростання динамічності та невизначеності зовнішнього середовища обумовлює удосконалення інструментарію стратегічного управління підприємства. В таких умовах актуальним є забезпечення стратегічної стійкості підприємства, що дозволяє забезпечити йому стійкі конкурентні позиції.

Стратегічну стійкість визначають як здатність підприємства досягти місії та поставлених стратегічних цілей за постійного дестабілізуючого впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ, зберігаючи свою цілісність і гармонійний розвиток. Стійкість і цілісність системи зберігаються в довгостроковому періоді за достатньої гнучкості суб'єкта управління та збалансованості його стратегічного розвитку. [14, с.118]

Сучасна наука управління пропонує широкий спектр методів управління, зокрема, заснованих на таких сучасних підходах як синергетичний та рефлексивний.

Синергетичний підхід до управління є альтернативою кібернетичному, він під управлінням фактично розуміє створення таких умов діяльності системи, за яких вона була б життєздатною. При цьому вважається, що розвиток – це процес, який характеризує незворотну, спрямовану, закономірну зміну системи та є її універсальною властивістю. Розвиток економічної системи неможливий без відповідного потенціалу, зокрема ресурсного забезпечення та мотивації дії до розвитку.

Основним інструментом рефлексивного управління є формування «образів» тих елементів і підсистем, з якими необхідно здійснювати взаємодію. У системі підприємництва це вимагає забезпечення побудови та підтримки трьох основних типів образів. Перший – це образ підприємства як типового представника множини підприємств у «свідомості» органів державного управління. Другий – ідеальний образ підприємства в його власній свідомості, орієнтир для розвитку. Третій образ – ідеальна з точки зору підприємництва влада, яка формується в колективній «свідомості» недержавних громадських організацій та доводиться до відома представників влади з метою наближення реального стану влади до ідеального.[24, с.16]

На вибір ключових стратегій управління підприємством впливають чинники зовнішнього і внутрішнього середовища: цілі підприємства; масштаби підприємства; інвестиційна привабливість; стратегії конкурентів; існуючий потенціал підприємства; особливості галузі; витрати на виробництво та збут; зміною обставин і умов, що зумовлює застосування ситуаційного підходу. [34, с.152]

В сучасних умовах господарювання можна виділити такі підходи до вироблення стратегії:

1. Контроль над затратами. Стратегії такого типу базуються на зниженні власних витрат в порівнянні із затратами конкурентів шляхом обов'язкового контролю над затратами, або шляхом регулювання розміру підприємства і обсягу продукції, завдяки чому досягається вища ефективність виробництва.

2. Стратегія диференціації, її суть полягає в концентрації організацією своїх зусиль на декількох пріоритетних напрямках, де вона намагається мати більше переваг над іншими. Ці напрями можуть бути різними. Тому варіантів стратегії на практиці існує багато.

3. Стратегія фокусування. В цьому випадку підприємство цілеспрямовано орієнтується на якусь групу споживачів, або на обмежену частину асортименту продукції, або на специфічний географічний ринок. У такому випадку часто говорять про нішу на ринку.

Формування вдалої стратегії залежить від постійного аналізу таких елементів підприємства як фінансовий стан організації, який визначає, яку стратегію вибере керівництво в майбутньому; виробництво має велике значення для своєчасної адаптації внутрішньої структури організації до змін зовнішнього оточення і її виживання в конкурентному середовищі; персонал; організаційна культура та імідж організації.

Умовами успіху реалізації стратегії вважаються: забезпечення відповідності стратегії середовища; впевненість персоналу й менеджерів у своїх здібностях; готовність фірми до змін. Проблемами, пов'язаними з реалізацією стратегії, є: її невідповідність структурі фірми; високий ризик; відсутність навичок; слабкість інформаційних систем; недосконалість методів діяльності. [40, с. 187]

3.3 Прогноз рівня економічної безпеки державного підприємства «Маріупольський морський торговельний порт»

Одна з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства – стабільність його діяльності в світлі довгострокової перспективи. Вона пов'язана з загальною структурою підприємства, ступенем його залежності від кредиторів і інвесторів. Запорукою виживання і основою стабільності стану підприємства є його стійкість.

Фінансово стійким можна вважати таке підприємство, яке за рахунок власних активів спроможне забезпечити запаси, не допустити невиправданої кредиторської заборгованості, своєчасно розрахуватись за своїми зобов'язаннями,

тому наступною групою розрахуємо показники фінансової стійкості на прикладі ДП «ММТП» (див. таблицю).

Таблиця 3.1

Характеристика типу фінансової стійкості ДП «ММТП»

№ п/п	Показник	2017 р.	2018 р.	2019 р.
1	Власний капітал	2794410	2790245	2624334
2	Необоротні активи	1767265	1773897	2015000
3	Власні обігові кошти (р.1 - р.2)	1027145	1016348	609334
4	Довгострокові зобов'язання	0	0	65960
5	Наявність власних і довгострокових джерел покриття запасів (р.3 + р.4)	1027145	1016348	675294
6	Короткострокові кредити та позики	0	0	0
7	Загальний розмір основних джерел покриття запасів (р.5 +р.6)	1027145	1016348	675294
8	Запаси	432613	461302	268402
9	Надлишок (+) або нестача (-) власних обігових коштів (р.3 - р.8)	594532	555046	340932
10	Надлишок (+) або нестача (-) власних коштів і довгострокових кредитів і позик (р.5 - р.8)	594532	555046	406892
11	Надлишок (+) або нестача (-) основних джерел покриття запасів (р.7 - р.8)	594532	555046	406892
12	Тип фінансової стійкості	Нормальна фінансова стійкість		

Отже, фінансова стійкість ДП «ММТП» протягом аналізованих періодів є задовільною.

Проведення комплексної оцінки фінансової стійкості підприємства за 2017-2019 роки шляхом аналізу основних фінансово-економічних показників дало можливість зробити висновки, що фінансові ризики ДП «ММТП» знаходяться на прийнятному рівні. (табл.3.2)

Таблиця 3.2

Аналіз показників фінансової стійкості ДП «ММТП» за 2017-2019 рр.

Показники	Рекомендоване значення	Роки			Відхилення за період 2019-2017рр.	
		2017	2018	2019	+,-	%
Коефіцієнт автономії	>0,5	0,943	0,970	0,929	-0,014	-1,48%
Коефіцієнт фінансової залежності	<2	1,060	1,030	1,077	+1,016	+ 1,6%
Коефіцієнт фінансового ризику	<0,5	0	0	0,025	+0,025	+100%
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0	0,428	0,415	0,309	-0,119	-27,8 %
Коефіцієнт довгострокового залучення коштів	>0,4	0	0	0,024	+0,024	
Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	>0,6	0,943	0,970	0,929	-0,014	-1,48%

Коефіцієнт автономії або фінансової незалежності, який характеризує частку власного капіталу у загальній вартості авансованого капіталу і розрахований відношенням підсумку першого розділу пасиву балансу до валюти балансу, відповідає нормативному значенню.

Показник фінансової залежності 2017 року $= 2963078/2794410 = 1,06$, показники фінансової залежності 2018 року – 1, 2019 року – 1,077. Фінансова залежність незначно коливається і в 2017 р на кожен гривню власних коштів припадає 1,06 гривні фінансових ресурсів, в 2018 році 1,03 гривні, в 2019 році 1,08 гривні. Значення показника знаходиться в нормативних межах.

Коефіцієнт фінансового ризику, який характеризує кількість залученого капіталу в розрахунку на 1 гривню власного, визначений відношенням залученого капіталу до суми власного свідчить, що лише у 2019 році був залучений капітал, проте суттєвої залежності підприємства від залучених джерел немає.

Коефіцієнт маневрування власного капіталу, який характеризує ступінь мобільності власного капіталу щодо можливого вільного маневрування ним і розраховується відношенням власного оборотного капіталу до суми всього власного капіталу. Значення показника говорить про те, яка частина власного

капіталу може бути використана для фінансування оборотних активів, а яка частина спрямована на фінансування необоротних активів. Позитивне значення свідчить про достатність власних фінансових ресурсів для фінансування необоротних активів і частини оборотних.

Коефіцієнт довгострокового залучення коштів, який характеризує структуру джерел структуру капіталу і визначений як частка від ділення суми довготермінових зобов'язань на суму власного капіталу і довготермінових зобов'язань. Значення коефіцієнта фінансової незалежності перевищує нормативу межу, що визначає його фінансову стійкість і є позитивним моментом.

Можливість вчасного й повного забезпечування виконання своїх боргових і фінансових зобов'язань підприємства перед всіма контрагентами характеризується ліквідністю, що визначається наявністю достатнього власного капіталу, оптимальним розміщенням і величиною коштів по статтях активу й пасиву балансу з урахуванням відповідних строків. (табл. 3.3)

Таблиця 3.3

Аналіз показників ліквідності ДП «ММТП»

№ п/п	Показники	Індекс показника	Порядок розрахунку показника	Оптимальне значення	2017	2018	2019
1	Коефіцієнт загальної ліквідності	Кзл	$\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	>1	7,09	6,8	5,96
2	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Кшл	$\frac{\text{Оборотні активи мінус запаси}}{\text{поточні зобов'язання}}$	0,8÷0,9	0,876	0,675	1,254
3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Каб.л	$\frac{\text{Грошові кошти та їх еквіваленти}}{\text{поточні зобов'язання}}$	0,2÷0,35	3,549	4,13	2,726

За даними балансу підприємства у порівнянні з їх нормативними значеннями ДП «ММТП» можна охарактеризувати як ліквідне, однак спостерігається тенденція зниження ліквідності підприємства.

При виборі необхідного комплексу фінансових показників віднесено такий проблемний показник для України, як коефіцієнт зносу основних засобів. Важливою складовою інтегрального показника фінансової безпеки є оцінка показників рентабельності суб'єктів підприємництва, особливо коефіцієнта рентабельності активів, оскільки він характеризує ступень прибутковості діяльності усього підприємства, а не окремих складових його діяльності.

Поряд з проведенням оцінки ліквідності, платоспроможності і кредитоспроможності необхідно використовувати такі ключові показники: коефіцієнт покриття загальний та коефіцієнт фінансування. Найбільш цікавим, з погляду фінансової безпеки підприємства й оцінки ступеня захищеності від зовнішніх фінансових ризиків, є коефіцієнт втрати платоспроможності, оскільки саме він дає уявлення про ступінь теоретичної спроможності виконувати підприємством свої зобов'язання, у випадку настання певних негативних подій, тобто дає загальну характеристику його захисним фінансовим резервам.

Також необхідним є введення в систему коефіцієнтів показників ділової активності. Для аналізу доцільно обрати коефіцієнт оборотності активів, оскільки він дає загальну картину ефективності використання активів. Для конкретизації цього показника, було застосовано і коефіцієнт фондівдачі основних засобів, оскільки ключовою статтею активів балансу підприємства є його основні засоби.

Для аналізу будуть використані показники, що є ключовими при проведенні експрес-аналізу стану фінансово-економічної безпеки підприємства (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Ключові показники експрес-аналізу рівня фінансово-економічної безпеки підприємства

Назва коефіцієнту	Економічний зміст	Нормативне значення за основними методиками	У середньому за сферою матеріального виробництва	Типовий діапазон
Коефіцієнт зносу основних засобів	Характеризує ступінь зношеності основних засобів підприємства	Менше 0,5	0,48	0,40-0,60
Фондовіддача	Характеризує ефективність використання основних засобів	Більше 1	2,00	1,00-3,00
Рентабельність активів	Показує, який прибуток одержує підприємство з кожної гривні, вкладеної в активи. Визначає ефективність використання активів підприємства	Більше 0,05	0,01	-0,02-0,04

Коефіцієнт оборотності активів	Визначає потенціал компанії по одержанню доходу при існуючих інвестиціях і структурі капіталу	Більше 0,05	0,01	-0,02-0,04
Коефіцієнт покриття загальний	Характеризує достатність оборотних коштів для погашення своїх боргів.	Крит. зн. = 2. Зн. = 2-2,5, фірма вчасно ліквідує борги.	1,50	0,80-2,10
Коефіцієнт фінансування	Визначає співвідношення загальної заборгованості і власного капіталу	Менше 1	1,02	0,40-1,60
Коефіцієнт втрати платоспроможності	Показує, наскільки в силу негативних факторів, можуть бути скорочені надходження коштів, щоб при цьому була можливість здійснювати необхідні платежі	Не менше 1	1,04	0,90-1,20

За основу при побудові кількісної методики оцінки стану фінансової безпеки ДП «ММТП» буде використано інтегральний показник, максимальне значення якого складає 100 балів. Таким чином, зведення наведеного переліку показників в один інтегральний пропонується проводити за наступною формулою:

$$I = \sum_{i=1}^n MAX_i \times P_i$$

$$P_i = 1; K_i > t_i$$

$$P_i = 0.5; K_i \in t_i$$

$$P_i = 0; K_i < t_i$$
(3.1)

де I - інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки;

MAX_i - максимальна кількість балів за і-тим коефіцієнтом;

P_i - поправочний коефіцієнт;

K_i - фактичне значення і-го коефіцієнту.

Оскільки зазначені показники не є рівнозначними при визначенні рівня фінансово-економічної безпеки ДП «ММТП», то необхідно здійснити розподіл внеску кожного з коефіцієнтів у загальний результат і за допомогою поправочних коефіцієнтів (присвоюємо 0 балів, якому відповідає тип оцінки рівня фінансової безпеки – критичний; 0,5 – недостатній; 1 - достатній) вказати діапазони значень відповідних показників (табл. 3.5)

Таблиця 3.5

Максимальні бальні оцінки та визначення поправочного коефіцієнту за ключовими показниками аналізу рівня фінансової безпеки підприємства

Назва коефіцієнта	Максимальний бал	Поправочний коефіцієнт		
		0,00	0,50	1,00
Коефіцієнт зносу основних засобів	10	>0,60	0,40-0,60	<0,40
Фондовіддача	10	<1,00	1,00-2,00	>2,00
Рентабельність активів	10	<0,00	0,00-0,05	>0,05
Коефіцієнт оборотності активів	10	<0,50	0,50-0,90	>0,90
Коефіцієнт покриття загальний	20	<0,80	0,80-1,00; >1,50	1,00-1,50
Коефіцієнт фінансування	20	>1,10	0,90-1,10	<0,90
Коефіцієнт втрати платоспроможності	20	<0,85	0,85-1,00	>1,00
Максимальна кількість балів	100			

Розрахуємо коефіцієнти, що є складовими інтегрованого показника стану фінансової безпеки та визначимо інтервали значень показників за допомогою поправочних коефіцієнтів (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Значення коефіцієнтів-складових інтегрального показника стану фінансової безпеки та поправочного коефіцієнту ДП «ММТП» за період 2017-2019 рр.

Показники	Значення показників			Поправочний коефіцієнт		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Коефіцієнт зносу основних засобів	0,685	0,698	0,698	0	0	0
Фондовіддача основних засобів	0,656	0,606	0,604	0	0	0
Рентабельність активів	0,063	0,019	0,012	1	0,5	0,5
Коефіцієнт оборотності активів	0,361	0,329	0,333	0	0	0
Коефіцієнт покриття загальний	7,107	6,802	5,962	1	1	1
Коефіцієнт фінансування	16,567	13,070	12,988	0	0	0
Коефіцієнт втрати платоспроможності	1,810	0,870	0,504	1	0,5	0

Джерело: Складено на основі фінансової звітності ДП «ММТП»

Маючи значення поправочних коефіцієнтів за ключовими показниками аналізу стану фінансової безпеки для ДП «ММТП», можемо розрахувати інтегрований показник стану фінансової безпеки за 2017-2019 роки. (табл.3.7)

Таблиця 3.7

**Значення інтегрального показника стану фінансово-економічної безпеки
для ДП «ММТП» за 2017-2019 рр.**

Показник	Рік		
	2017	2018	2019
Коефіцієнт зносу основних засобів	0	0	0
Фондовіддача основних засобів	0	0	0
Рентабельність активів	10	5	5
Коефіцієнт оборотності активів	0	0	0
Коефіцієнт покриття загальний	20	20	20
Коефіцієнт фінансування	0	0	0
Коефіцієнт втрати платоспроможності	20	5	0
Загальна кількість балів	50	30	25

Джерело: Розраховано на основі фінансової звітності ДП «ММТП»

На основі отриманих значень інтегрального показника стану фінансової безпеки ДП «ММТП» можна зробити висновки, що для даного підприємства протягом 2017-2019 рр. характерним є недостатній рівень фінансової безпеки і спостерігається тенденція погіршення стану.

Проведений аналіз показав, що протягом 2017-2019 рр. сталося погіршення показників, які характеризують фінансовий стан підприємства, зокрема зниження коефіцієнтів фондівіддачі, рентабельності активів, що свідчить про неефективне використання основних засобів та зниження прибутку з гривні, вкладеної в активи, також падіння коефіцієнту втрати платоспроможності в силу негативних факторів, можуть бути скорочені надходження коштів задля проведення необхідних платежів.

Фінансово-економічна безпека ДП «ММТП» є недостатня тому, що підприємство не дотримується напрямків планування підвищення рівня забезпечення фінансово-економічної безпеки, зокрема у цьому сенсі:

- необхідно переглянути політику фінансової діяльності для зростання доходів операційної діяльності;

- зменшити суму поточних зобов'язань, задля підвищення рівня ліквідності;
- для залучення нових вантажопотоків у порту необхідно вдосконалювати

технологічні процеси, використовуючи сучасне обладнання та інфраструктуру

З метою забезпечення стабільної ситуації в порту і виконання в повному обсязі фінансових зобов'язань, своєчасно виплачувати заробітну плату, дотримуватися соціальних гарантій за колективним договором та інвестувати у подальший розвиток інфраструктури порту. Також слід залучати якомога більше додаткового вантажопотоку за рахунок агропромислової продукції Донецької, Харківської та Запорізької областей, експорту продукції місцевих металургійних комбінатів та імпортного вантажу через порт Азов, створювати сприятливу логістику та низькі ціни на всі види перевезень. Це допоможе залучити судна з оптимальними характеристиками і підвищити ритмічність експорту вітчизняної металопродукції. Дана синергія вигідна і вантажовідправнику, і порту, і судновласнику, і державі Україна, оскільки практика лінійного судноплавства підвищує ефективність морських поставок, збільшує обсяги перевалки вантажів, а значить приплив коштів до державного та місцевого бюджетів.

Отже, для підвищення конкурентоздатності порту найбільш актуальними проблемами діяльності на сьогодні залишаються: відсутність сприятливих умов для залучення інвестицій; зменшення глибин акваторії та каналу порту до критичних значень, які не відповідають паспортним; обмеження надводного габариту суден, що проходять під аркою Кримського мосту внаслідок чого порт втратив частину вантажопотоку, який було частково перенаправлено в українські порти Чорного моря у протоку; можлива затримка російськими прикордонниками іноземних суден, які йдуть через КерчСнікальський канал в українські порти Азовського моря та у зворотному напрямку; істотні терміни доставки вантажів залізничним транспортом за маршрутом Запоріжжя-Комиш-Зоря-Волноваха.

Висновок до розділу 3

В результаті дослідження стратегії підвищення економічної безпеки зроблено наступні висновки: Базуючись на принципах реалістичного сценарію розвитку

регіону і трансформації системи його економічної безпеки, визначено стратегічні позиції Донецької області до 2025 р.

Донецька область у 2025 році – це регіон з конкурентоздатною економікою інноваційно - сервісного типу, що базується на розвинутих промисловому та аграрно-індустріальному комплексах, діджиталізації соціально - економічних та управлінських процесів, сучасних економічних технологіях і як результат - суттєве зростання добробуту людей. Досягнення зазначених позицій Донецької області забезпечуватиметься завдяки реалізації чотирьох стратегічних цілей розвитку, які відповідають стратегічним напрямам підвищення рівня економічної безпеки регіону: конкурентоздатна економіка інноваційно-сервісного типу; здоров'я, добробут та людський розвиток; ефективне управління та безпека в життєдіяльності людей; екологічна безпека та збалансоване природокористування. Обґрунтовані стратегічні цілі передбачають систему тактичних цілей та завдань, досягнення яких забезпечує поетапний процес у напрямку впровадження стратегічного потенціалу Донеччини в реальність. Запропонована система стратегічних цілей та завдань відповідає пріоритетним принципам економічної безпеки регіону – пріоритетності прав і свобод людини, інклюзивності та гендерної рівності в системі надання послуг населенню, дотримання підходів сталого та збалансованого розвитку.

Досліджено, що в сучасних умовах господарювання можна виділити наступні підходи до вироблення стратегії. Контроль над затратами. Стратегії такого типу базуються на зниженні власних витрат в порівнянні із затратами конкурентів шляхом обов'язкового контролю над затратами, або шляхом регулювання розміру підприємства і обсягу продукції, завдяки чому досягається вища ефективність виробництва. Стратегія диференціації, її суть полягає в концентрації організацією своїх зусиль на декількох пріоритетних напрямках, де вона намагається мати більше переваг над іншими. Ці напрями можуть бути різними. Тому варіантів стратегії на практиці існує багато. Стратегія фокусування. В цьому випадку підприємство цілеспрямовано орієнтується на якусь групу споживачів, або на обмежену частину асортименту продукції, або на

специфічний географічний ринок. У такому випадку часто говорять про нішу на ринку.

Підкреслено, що фінансово-економічна безпека ДП «ММТП» є недостатня тому, що підприємство не дотримується напрямків планування підвищення рівня забезпечення фінансово-економічної безпеки, зокрема у цьому сенсі: необхідно переглянути політику фінансової діяльності для зростання доходів операційної діяльності; зменшити суму поточних зобов'язань, задля підвищення рівня ліквідності; для залучення нових вантажопотоків у порту необхідно вдосконалювати технологічні процеси, використовуючи сучасне обладнання та інфраструктуру.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

На основі проведених досліджень вирішено задачу розвитку теоретико - методичних основ формуванню стратегій економічної безпеки регіонів і розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційно - правового механізму її забезпечення. Це дало можливість зробити наступні висновки:

1. На підставі морфологічної оцінки поняття «фінансово-економічна безпека регіону» зроблено висновок, що це – забезпечення незалежності від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, гарантування безпечного режиму роботи об'єктів управління для створення умов стійкого економічного зростання і умов для повноцінного життя населення. Фінансово-економічна безпека розвитку регіону характеризується раціональним використанням ресурсного, фінансового, виробничого та інноваційного потенціалу; захищеністю від дестабілізуючих чинників; міцністю зв'язків між елементами регіональної економіки; збалансованістю міжрегіональних та зовнішньоекономічних відносин.

Доведено і підкреслено, що стратегія економічної безпеки регіону - це нормативно-правовий та організаційно-методичний документ, що відображає дії суб'єктів управління регіону щодо досягнення стратегічних та тактичних цілей його економічної безпеки. На етапі розроблення стратегії економічної безпеки регіону фактично реалізується аналітико-прогностична функція управління із зазначенням таких параметрів: об'єкти та суб'єкти економічної безпеки регіону; загрози економічній безпеці в найважливіших сферах життєдіяльності регіону, джерела загроз і канали їх проникнення; критерії та параметри стану регіональної економіки, що відповідають вимогам безпечного розвитку регіону; критерії та індикатори економічної безпеки регіону; потенційний збиток; конкретні заходи й механізми регіональної економічної політики, спрямовані на забезпечення економічної безпеки регіону.

В результаті дослідження різноманітних підходів до визначення поняття «регіон» доведено, що регіон – це територіально-цілісна частина країни, яка відрізняється своєрідністю природного середовища, що зумовлює тип та структуру економіки, яка характеризується своєрідним співвідношенням різних

галузей господарства, глибокими та різноманітними зв'язками між ними, закінченим циклом відтворення, спільними рисами історичного розвитку, виробничими навиками, соціально-культурними традиціями населення, функціональними особливостями, яка виділена за сукупністю цих ознак в адміністративну одиницю та являє собою підсистему соціально-економічного комплексу країни.

Підкреслено, що оцінка економічної безпеки є передумовою формування стратегічних та тактичних планів підприємства. Виходячи з цього на основі використання математичного апарату запропоновано методику забезпечення економічної безпеки, яка передбачає виділення, аналіз і оцінку існуючих загроз за кожною з функціональних складових і розробку на їх основі системи протидії і попереджувальних заходів. При цьому, виділено фінансову, інтелектуальну, кадрову, технологічну, правову, екологічну, інформаційну, силову, ринкову, інтерфейсну складові.

Саме такий підхід в тлумаченні поняття «регіон» репрезентує його як цілісність, суперечливу єдність загального, особливого і одиночного, визначає його місце і роль серед інших регіонів, а також принципові напрямки руху.

2. З початком збройного конфлікту у 2014 році в області була втрачена істотна частина економічного потенціалу, зруйновані важливі виробничо-збутові ланцюги. Це призвело до різкого економічного падіння та послаблення позицій регіону в національній економіці. Обсяг валового регіонального продукту Донецької області у 2018 році зменшився порівняно з 2013 роком майже у 2,6 рази: кумулятивний індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту (у цінах попереднього року) відносно рівня 2013 року склав 39,2%. Не зважаючи на несприятливі умови розвитку, за підсумками 2017 року Донецька область забезпечила 5,6% валового внутрішнього продукту України (4 місце серед інших регіонів) та 5,1% валової доданої вартості (6-7 місце), створеної в країні. Структура регіональної економіки Донецької області характеризується високим рівнем індустріалізації, який продовжує зростати: у 2017 році питома вага валової доданої вартості (далі – ВДВ), створеної у промисловості, склала майже 39% ВРП

(у 2013 році – 31% ВРП). За рівнем індустріалізації ВРП Донецька область посідає друге місце після Полтавської області, питома вага ВДВ у промисловості якої складає майже 45% ВРП (в середньому по Україні – 21% ВВП). Зростання частки енерго- та ресурсоємного промислового виробництва в економіці області спричиняє негативні тенденції скорочення питомої ваги ВДВ у загальному обсязі ВРП. За підсумками 2017 року цей показник був найнижчим серед інших регіонів країни і складав 77,3% ВРП (в середньому по країні – 84,4%).

3. В результаті проведеного SWOT- аналізу за внутрішніми чинниками економічної безпеки Донецької області підкреслено, що головними чинниками поглиблення регіональних диспропорцій у процесі переходу до ринку та функціонування в умовах воєнно-політичної та економічної кризи стали: різні ступені адаптованості окремих регіонів з різною структурою економіки до функціонування в умовах ринкової конкуренції; збереження галузевого принципу управління економікою, надання державної підтримки переважно базовим галузям, які мають високий ступінь територіальної локалізації; недостатній рівень внутрішньої кооперації виробництва між регіонами України; послаблення ролі держави щодо регулювання та стимулювання регіонального розвитку Донецької області; реформування системи державного управління шляхом децентралізації, що відбувалося за відсутності достатньої нормативно-правової бази і супроводжувалося вагомим впливом суб'єктивних чинників у взаємодії центральної і регіональної влади; незавершеність механізму бюджетного регулювання, яке аж до 2000 року здійснювалося переважно на основі двосторонніх домовленостей керівництва Донецької області і центру; недостатня обґрунтованість та несистемність у застосовуванні механізмів впливу держави на розвиток Донецької області.

4. Обґрунтовано стратегічно важливі логічні взаємозв'язки між внутрішніми (сильні та слабкі сторони) та зовнішніми (можливості та загрози) факторами, які були виявлені на основі SWOT- аналізу, чинників економічної безпеки Донецької області. Зазначені зв'язки дозволяють визначити стратегії подальших дій щодо безпеки регіону, в основу яких можуть бути покладені наступні чинники:

порівняльні переваги, тобто найбільш важливі сильні сторони регіону, які спираються на зовнішні можливості та можуть надати істотний поштовх для розвитку безпеки регіону; виклики, тобто використання зовнішніх сприятливих тенденцій для зменшення вразливості безпеці регіону та мінімізації негативних наслідків існування його слабких сторін; ризики, тобто врахування найбільш імовірних зовнішніх загроз, які впливають на найбільш слабкі сторони безпеки регіону.

5. В результаті дослідження стратегії підвищення економічної безпеки зроблено наступні висновки: Базуючись на принципах реалістичного сценарію розвитку регіону і трансформації системи його економічної безпеки, визначено стратегічні позиції Донецької області до 2025 р.

Донецька область у 2025 році – це регіон з конкурентоздатною економікою інноваційно - сервісного типу, що базується на розвинутих промисловому та аграрно-індустріальному комплексах, діджиталізації соціально - економічних та управлінських процесів, сучасних економічних технологіях і як результат - суттєве зростання добробуту людей. Досягнення зазначених позицій Донецької області забезпечуватиметься завдяки реалізації чотирьох стратегічних цілей розвитку, які відповідають стратегічним напрямкам підвищення рівня економічної безпеки регіону: конкурентоздатна економіка інноваційно-сервісного типу; здоров'я, добробут та людський розвиток; ефективне управління та безпека в життєдіяльності людей; екологічна безпека та збалансоване природокористування. Обґрунтовані стратегічні цілі передбачають систему тактичних цілей та завдань, досягнення яких забезпечує поетапний процес у напрямку впровадження стратегічного потенціалу Донеччини в реальність. Запропонована система стратегічних цілей та завдань відповідає пріоритетним принципам економічної безпеки регіону – пріоритетності прав і свобод людини, інклюзивності та гендерної рівності в системі надання послуг населенню, дотримання підходів сталого та збалансованого розвитку.

6. Досліджено, що в сучасних умовах господарювання можна виділити наступні підходи до вироблення стратегії. Контроль над затратами. Стратегії

такого типу базуються на зниженні власних витрат в порівнянні із затратами конкурентів шляхом обов'язкового контролю над затратами, або шляхом регулювання розміру підприємства і обсягу продукції, завдяки чому досягається вища ефективність виробництва. Стратегія диференціації, її суть полягає в концентрації організацією своїх зусиль на декількох пріоритетних напрямках, де вона намагається мати більше переваг над іншими. Ці напрями можуть бути різними. Тому варіантів стратегії на практиці існує багато. Стратегія фокусування. В цьому випадку підприємство цілеспрямовано орієнтується на якусь групу споживачів, або на обмежену частину асортименту продукції, або на специфічний географічний ринок. У такому випадку часто говорять про нішу на ринку.

7. Підкреслено, що фінансово-економічна безпека ДП «ММТП» є недостатня тому, що підприємство не дотримується напрямків планування підвищення рівня забезпечення фінансово-економічної безпеки, зокрема у цьому сенсі: необхідно переглянути політику фінансової діяльності для зростання доходів операційної діяльності; зменшити суму поточних зобов'язань, задля підвищення рівня ліквідності; для залучення нових вантажопотоків у порту необхідно вдосконалювати технологічні процеси, використовуючи сучасне обладнання та інфраструктуру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анісімова О. М., Лаврентьєва Л. В. Сучасні тенденції економічної безпеки підприємства в Україні. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2015. Вип.1. С. 153–158.
2. Бараннік В. Економічна безпека підприємства як складова економічної безпеки держави. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2016. № 2. С. 5–20.
3. Барташевська Ю.М. Економічна безпека підприємства: фактори впливу та шляхи забезпечення. *Економіка та управління підприємствами*. 2016. Вип. 7. С. 189–194.
4. Балабаниць А.В., Гапонюк О.І., Горбашевська М.О., Кислова Л.А., Омельченко В.Я., Семкова Л.В., Мацука В.М., Осипенко К.В., Перепадя Ф.Л. Управління фінансово-економічною безпекою та шляхи запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам: монографія/М.: 2020. С. 8-10,113-115, 147-149, 150-160.
5. Бегей М. В. Науково-теоретичні підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства». *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2015. Вип. 2. С. 178–187.
6. Білоусов Є. М. Сутнісні характеристики та співвідношення понять «економічна безпека держави», «економічна безпека регіону», «економічна безпека підприємства» *Право та інновації*. 2014. № 1–2. С. 21–25.
7. Білошкурська Н.В., Білошкурський М.В. Теоретичні аспекти економічної безпеки підприємств. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 2. С. 85–89.
8. Василенко В.О., Антикризове управління підприємством: навч. посіб./В.О. Василенко.- Вид. 2-ге, випр.. і допов.- К.: центр навч.літ-ри.2005. С504
9. Вудвуд В. В. Фінансова безпека підприємства в умовах економічної нестабільності. *Молодий вчений*. 2015. № 10(1). С. 98–102.
10. Гапак Н.М. Економічна безпека підприємства: сутність, зміст та основи оцінки. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2013. Вип. 3(40). С. 62–65.
11. Гапак Н. М., Дочинець І. В. Суть та еволюція поняття «економічна безпека підприємства». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2014. Вип. 2. С. 68–73.
12. Гбур З.В. Структура забезпечення економічної безпеки України в контексті європейської інтеграції, Державне управління інвестиції: практика та досвід № 23/2017. С.98-99,101.

13. Гуляєва Н. М., Камінський С. І. Економічна безпека підприємства: історична проекція розвитку змісту і тлумачення. *Інноваційна економіка*. 2017. № 9–10. С. 139–142.
14. Довгань Л.Є. Стратегічна стійкість у системі стратегічного управління підприємством./Довгань Л.Є., Мохонько Г.А.// Актуальні проблеми економіки-2010.- № 11.- С.118
15. Доценко І.О. Сутнісна характеристика функціональних складових економічної безпеки підприємства. *Вісник Криворізького економічного інституту КНУ* : зб. наук. пр. 2011. № 4. <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/4106/1/Dotsenko.pdf>.
16. Дикань В.В. , Александрова О.Ю. Механізм забезпечення економічної безпеки регіону: сутність, складові, напрями дії. *Вісник економіки транспорту і промисловості* № 58, 2017 .С.20.
17. Єфімова Г. В., Марущак С. М. Визначення категорій «економічна безпека підприємства» і «безпечний розвиток підприємства». *Бізнес Інформ*. 2013. № 11. С. 8–13.
18. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління: монографія. Львів : ЛігаПрес, 2012. 256 с.
19. Зайченко В. В., Коваленко С. В. Економічна безпека підприємства: сутність та основні складові. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Серія : Економічні науки*. 2013. Вип. 23. С. 410–414.
20. Іващенко О. В. Фінансово-економічна безпека підприємства. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2013. Т. 18, Вип. 1(1). С. 142–145.
21. Ілляшенко О.В. Проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2013. Вип. 2(2). С. 127–131.
22. Ілляшенко С.М. Складові економічної безпеки підприємств і підходи до їх оцінки/ С.М. Ілляшенко// Актуальні проблеми економіки. -2003. - № 3 (21). – С.12-19
23. Камишнікова Е.В. Методи оцінки економічної безпеки промислових підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Приазов. держ. техн. ун-т. Маріуполь, 2010. 20 с.
24. Кашуба Я.М. Вибір методів та підходів стратегічного управління розвитком підприємництва/ Кашуба Я.М.// Економіка та держава.- 2011. № 9. С.16
25. Коваленко О.В., Лисенко Л.В. Підходи до визначення поняття економічної безпеки підприємства. URL: http://zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_028.pdf.

26. Кузьомко В. М. Безпека підприємства: економічна сутність і змістовний контекст. *Стратегія економічного розвитку України*. 2014. № 35. С. 235–242.
27. Кургузенкова Л. А. Економічна безпека підприємства: сутність та чинники формування її відповідного рівня. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 2. С. 29–33.
28. Кутузова М.М., Кутузов М.Р. «Формування концепції і стратегії системи економічної безпеки регіонів України» *Приазовський економічний вісник* Випуск 5 (10) 2018 Стор.11-13
29. Литвиненко Т. М. Економічна безпека – важлива функція підприємства. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2016. Вип. 1. С. 93–101.
30. Мелихов А. А., Камышникова Э.В. Эволюция подходов к содержанию категории «экономическая безопасность предприятия». *Вісник Приазовського державного технічного університету*. 2009. № 19. С. 316–319.
31. Меліхова Т. О. Наукові підходи до визначення сутності поняття «економічна безпека підприємства». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 17(1). С. 167–170.
32. Мельник О.О. Система загроз економічної безпеки підприємства. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. 2011. № 25. С. 97–103.
33. Мішин О.Ю., Мішина С.В., Сутність поняття «економічна безпека підприємства». *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. Вип. 38. С. 86–90.
34. Пузирьова В.П. Матриця ключових стратегій в управлінні фінансовим потенціалом промислових підприємств.// *Актуальні проблеми економіки*.- 2010- № 6. С.152.
35. Роженко О. В. Стратегії економічної безпеки підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 51. С. 51–55.
36. Ружицький А.В. Показники економічної безпеки підприємств. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2011. № 8. С. 116–119.
37. Сабецька Т. І. Зародження, становлення та розвиток поняття «економічна безпека підприємства». *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 6. С. 96–101.
38. Савенко І. І., Седікова І. О. Економічна безпека підприємства: підходи до визначення. *Економіка харчової промисловості*. 2019. Т. 11, вип. 4. С. 35–41.

39. Серікова А. А. Теоретичні підходи до визначення категорії «фінансова безпека підприємства». *Управління розвитком*. 2014. № 10. С. 84–87.
40. Семенов Г.А. Стратегія розвитку підприємства в сучасних умовах на прикладі КП «НВК «Іскра» м.Запоріжжя// Семенов Г.А. Богдан Ю.М.// Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво.-2009.- № 2. С.187
41. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року, затверджена Розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військовоцивільної адміністрації 17.02.2020 № 147/5-20 1 С.42,79-81, 83, 85-86, 161, 165.
42. Ткачук Г. О. Фінансова безпека підприємства: оцінка ефективності управління та оцінка ризиків. *Економіка харчової промисловості*. 2013. № 1. С. 62–64.
43. Філіппова С. В., Волощук Л. О., Черкасова С. О. Економічна безпека підприємств реального сектору економіки в умовах вартісно-орієнтованого управління : монографія. Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2015. 196 с.
44. Шацька З. Я., Христинченко А. А. Економічна безпека сучасного підприємства в контексті впливу «м'яких» та «жорстких» загроз. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 26(2). С. 43–45.
45. Шуміло О. С. Особливості наукових підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства». *Проблеми економіки*. 2014. № 4. С. 339–344.
46. Шуміло О., Калініченко Л., Шип К. Аналіз визначень поняття «економічна безпека підприємства». *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій*. Серія : Економіка і управління. 2019. Вип. 46. С. 126–134.
47. Словник з регіональної політики [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eu.prostir.ua/library/1405.html>.
47. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України // Відомості Верховної Ради. — 2005. — №10.
48. Стратегія національної безпеки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
49. Про основи національної безпеки України : Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
50. Пояснювальна записка до звіту про виконання фінансового плану за 2018 рік ДП „Маріупольський морський торговий порт» [mtu.gov.ua > files > Finplans](http://mtu.gov.ua/files/Finplans)
51. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року, затверджена Розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника

обласної військовоцивільної адміністрації 17.02.2020 № 147/5-20 1 С.42,79-81, 83, 85-86, 161, 165.

52. Проект План заходів з реалізації у 2021-2023 роках Стратегії розвитку Донецької області на період до 2027 року. Додаток до Стратегії розвитку Донецької області на період до 2027. С.28
53. Звіт про управління за 2019 рік - Маріупольський морський торговельний порт www.marport.net › [other_info](#)
54. Державна служба статистики України: офіційний веб-портал [Електронний ресурс].- режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>